

MUISTELTU MATKA

Tutkimus suomalaisten Viron-matkojen kilpakeruuaineistosta

Jyväskylän yliopisto
Historian ja etnologian laitos
Etnologia
Pro gradu -tutkielma
Lokakuu 2017
Maija Alanko

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Maija Alanko	
Työn nimi – Title Muisteltu matka - Tutkimus suomalaisten Viron-matkojen kilpakeruuaineistosta	
Oppiaine – Subject Etnologia	Työn laji – Level Pro gradu
Aika – Month and year Lokakuu 2017	Sivumäärä – Number of pages 88
Tiivistelmä – Abstract <p>Tässä tutkimuksessa tarkastellaan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkiston ja Tuglas-seuran keräämää muistitiedon kilpakeruuaineistoa suomalaisten Viron-matkoista vuosilta 2009-2010. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millainen kuva suomalaisten matkailusta Neuvosto-Viron aikaiseen Tallinnaan rakentuu heidän muistelukerronnassaan, eli millaisia asioita muistelijat ovat kokeneet merkityksellisiksi jakaa matkastaan.</p> <p>Tutkimusaineisto koostuu 23 suomalaisen muistelijan matkakertomuksesta, jotka käsittelevät Neuvosto-Tallinnaa ja sijoittuvat vuosien 1965-1989 väliselle ajalle. Neuvosto-Viron aikaista aikalaiskirjallisuutta eli matkakirjoja vuosilta 1965-1980 olen hyödyntänyt matkakokemusten taustoittamisessa. Tutkimusmenetelmänä on käytetty lähilukua ja tutkimuksen keskeiset käsitteet ovat muistelukerronta ja turismin antropologia. Lisäksi tutkielmassa analysoidaan kilpakeruuaineiston erityispiirteitä ja pohditaan arkistoaineiston käyttöä muistitietona.</p> <p>Muistelijat kokivat merkitykselliseksi kertoa nähtävyyksistä, hotelleista, ostamistaan tuliaisista ja matkamuuistoista, myymistään tavaroista, kohtaamistaan ihmisistä ja viettämästään vapaa-ajasta. Neuvosto-Tallinnassa viivytettiin päivä tai pari samalla vieden mukana käyttötavaroita virolaisille myytäväksi tai lahjoitettavaksi. Neuvosto-Tallinnan nähtävyyksiä kierrettiin katsomassa ja useimmiten oppaan avustuksella. Eläminen Neuvosto-Virossa erosi Suomen oloista ja ihmisiä kiinnosti kulttuurin lisäksi myös sukulaiskansan elinolosuhteet. Päälimmäisenä mielessä ei tuntunut olleen edullisemmat ostokset, vaikka myös ostoksia tehtiin. Myös meno- ja paluumatkoista sekä tullitarkastuksesta kirjoitettiin matkakertomuksissa.</p> <p>Muistelukertomusten pituus vaihteli hyvin lyhyistä teksteistä monen sivun mittaisiin ja yksityiskohtaisiin selostuksiin matkan kulusta. Toiset tekstit etenivät loogisesti ja kronologisesti kun taas toiset tuntuivat kirjoittavan sitä mukaa kuin asioita muistivat. Lähes kaikissa matkakertomuksissa toistuivat samat teemat. Matkakertomusten samankaltaisuus tukee käsitystä yhteisestä jaetusta kokemuksesta, vaikka tutkimuksen otos on liian pieni antaakseen kattavan kuvan todellisuudesta.</p>	
Asiasanat – Keywords arkistoaineisto, kilpakeruu, lähiluku, matkailu, muistelukerronta, muistitietotutkimus, Neuvosto-Viro, turismi, turismin antropologia. Viron-matkat	
Säilytyspaikka – Depository Historian ja etnologian laitos	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYSLUETTELO

I Tutkimuskohteena suomalaisten matkakertomukset	1
Tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimuskysymys	1
Neuvosto-Viro	3
II Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat	6
Aiempia tutkimuksia liittyen matkailuun ja Viroon	6
Arkistoaineistona muistitietoa	7
Kilpakeruuaineiston erityispiirteitä	10
Tutkimuksen tietosuojasta	12
Tutkijan velvollisuudet ja aineiston anonymisointi	15
Lähiluku	18
Tutkimuksen keskeiset käsitteet	20
Muistelukerronta	20
Turismin antropologia	22
III Tutkimusaineisto	25
Tutkimusaineiston rajaamisesta	25
Yleiskuva Neuvosto-Viron suomalaismatkailijoista	28
Aikalaiskirjallisuutta: Matkakirjojen Tallinna	30
IV Matkalla Neuvosto-Viroon	31
Miksi Viroon?	31
Menomatka laivalla	34
Tullitarkastus	36
V Suomalaiset Neuvosto-Talinnassa	42
Millainen on Neuvosto-Tallinna?	42
Matkaopas ja nähtävyydet	47
Hotellit Tallinn ja Viru	52
Ostoksilla ja tavarapula	57
Viihteellä ja kohtaamisia	62
Paluumatka	69
VI Muisteltu matka	74

Suomalaisten matkakokemukset Neuvosto-Virosta.....	74
Lähteet ja kirjallisuus	79
Tutkimusaineisto	79
Aikalaiskirjallisuus.....	79
Virallisjulkaisu	79
Tiedonanto.....	79
Kirjallisuus	80
Liitteet	86
Liite 1	86
Liite 2	87
Liite 3	88

I Tutkimuskohteena suomalaisten matkakertomukset

Tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimuskysymys

Vietin kevään 2014 Tarton yliopistossa vaihto-opiskelijana ja vaihtojakson aikana aloin kypsytellä mielessäni ideaa pro gradu -tutkielman yhdistämisestä Viroon. Aloitin syksyllä 2015 opiskelut arkistohallinnan maisteriohjelmassa, joka on osaltaan vaikuttanut tutkielmaani. Maisteriohjelmassa valmistuvilta pro gradu -tutkielmilta odotetaan löytyvän kytköksiä asiakirjahallintaan esimerkiksi hyödyntämällä arkistoaineistoa tai valitsemalla asiakirjahallintaan liittyvä tutkimusaihe. Tutkimuskohteekseni valikoitui Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) kansanrunousarkiston (KRA) keräämä arkistoaineisto suomalaisten Viron-matkoista. Aineisto on muodostunut muistitiedon kilpakeruun kautta, joka järjestettiin vuosina 2009–2010. Kilpakeruu kulki ensin nimellä *“Silloin kerran Georg Otsilla”* jatkuen vuonna 2010 nimellä *“Yli Suomenlahden”*. Kilpakeruun tarkoituksena oli kerätä matkakertomuksia liittyen suomalaisten Viron matkailuun. Myös virolaisten osallistumista toivottiin pyytämällä heitä kertomaan vastaavasti matkailukokemuksistaan Suomessa. Kysymysten, kuten *“Mitä kaikkea naapurikäynteihin on liittynyt?”* lisäksi osallistujilta odotettiin tiettyjen aihepiirien esilletuomista matkakertomuksissa. Aihepiirejä olivat muun muassa ”ensimmäinen matkani Viroon, ikimuistoisin matkani eteläiseen naapurin, virolaisia henkilöitä, paikkoja ja tunnelmia sekä viemisiä ja tuomisia lahden yli”. Kilpakeruu lähti Tuglas-seuran aloitteesta ja keruuseen osallistuneiden kesken arvottiin laivaristeily ja kirjapalkintoja. (SKS. Yli Suomenlahden - Muistitiedon kilpakeruu 24.2.–31.5.2010. [online].)

Edellä esiteltyä arkistoaineistoa on hyödynnetty yhdessä tutkimusartikkelissa. Aiempia tutkimuksia liittyen Viroon ja matkailuun on toki olemassa, mutta valitsemani näkökulma on uusi. Tutkin suomalaisten matkakokemuksia muistelukerronnan näkökulmasta. Paino on siis menneisyydessä tapahtuneen kokemuksen kertomisessa. Tarja Raninen-Siiskonen (1999: 30) kiteyttää hyvin kuvaillessaan muistelukerrontaa ja kuinka *“kuvauksen kohteena olevan kokemuksen pystyi monesti sijoittamaan kerronnan etnografiseen imperfektiin, jolloin kerrontaa ohjasi ajatus: se tapahtui silloin siellä.”* Toisin sanoen muistelijalle on jäänyt menneisyyden tapahtumasta mieleen muisto, joka on koettu riittävän merkitykselliseksi jaettavaksi kilpakeruun yhteydessä. Oma kiinnostukseni liittyy Viron sosialistisen neuvostotasavallan eli Neuvosto-Viron aikaiseen matkailuun. Neuvostoliiton olemassaolon

aikana Neuvosto-Viroon matkustaminen oli toisenlaista ennen laivaliikenteen avaamista ja vielä pitkään sen jälkeen. Laivaliikenne Helsingin ja Tallinnan välillä avattiin 7. heinäkuuta 1965 (Tammer 2006: 14). Siitä alkaen laivaliikenne toi yhä isompia turistiryhmiä Neuvosto-Viroon. Tilastotietojen mukaan 212 ulkomaalaista kävi vuonna 1965 Neuvosto-Virossa, kun taas vuotta myöhemmin heitä vieraili jo 15 400, joista 14 800 tuli Suomesta. Vuonna 1983 suomalaisia matkajia oli jo 80 000. (Zetterberg 2007: 713. ja 2017: 299.) Kulttuuriantropologi Kirsi Laurénin (2014: 1131) mukaan niin sanottu kulttuurinen silta vahvistui, kun merilinja avattiin. Se tarjosi mahdollisuuden ylläpitää niitä henkilökohtaisia suhteita suomalaisten ja virolaisten välillä, jotka oli luotu ennen meritien avaamista. Yksityisten ihmisten lisäksi myös erilaiset organisaatiot alkoivat luoda erilaisia yhteistyön muotoja. (Laurén 2014: 1131.)

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää, millainen kuva suomalaisten matkailusta Neuvosto-Viroon aikaiseen Tallinnaan rakentuu heidän muistelukerronnassaan. Toisin sanoen tutkin, mitä he kertovat matkakokemuksistaan, jotka sijoittuivat 1965-1989 väliselle ajalle. Tutkimuskysymykseni on: *Millaisia asioita muistelijat ovat kokeneet merkityksellisiksi jakaa matkastaan?* Koska kilpakeruuseen osallistuneet ovat muistelleet matkoja, jotka tapahtuivat monta vuosikymmentä aiemmin, on syytä ottaa huomioon ja pohtia, miten kirjoitus- ja matkustusajankohdan välillä kulunut aika on vaikuttanut muistelukerrontaan. Etnologiassa hyvin harvoin tavoitellaan totuutta kerrottujen asioiden takana, vaan keskiössä ovat tyypillisesti ihmiset muistoiheen ja kokemuksiin. Meitä kiinnostaa tietää mitä asioita ihmiset muistavat eikä kuinka totuudenmukainen tämä muisto on. Muisteltu tapahtuma on jättänyt jäljen, jota ihminen haluaa kertoa ja jakaa toisille. Tutkimukseni on ikään kuin eräänlainen pieni katsaus Neuvosto-Tallinnaan matkanneista suomalaisista ja mitä he matkoillaan kokivat. Tutkimukseni pyrkii myös rakentamaan suomalaisten matkailijoiden näkemyksen Neuvosto-Viron aikaisesta kulttuurista pohjautuen siihen, miten tämä näyttäytyi suomalaisten muistelukerronnassa. Ei ole mahdollista rakentaa täydellistä yhtenäistä kuvaa menneisyydestä eikä tämä ole ollut tarkoitus, vaan tarkoituksena on antaa lukijoille kirjoitettujen kertomusten pohjalta muodostunut suomalaisten kollektiivinen kuva Neuvosto-Virosta. Tutkin muistelukerrontaa, jonka käsitettä avaan tarkemmin tutkielmassani.

Tutkimusmenetelmänä hyödynnän lähilukua (engl. *close reading*), joka soveltuu erinomaisesti lyhyiden kilpakeruuvastausten tulkintaan. Tutkimukseni kytkeytyy oral history –tutkimusperinteeseen

(suullinen historia, muistitietohistoria), mutta myös aiheensa eli matkailun näkökulmasta katsottuna tutkimukseni lukeutuu mielestäni lisäksi turismin antropologia -käsitteen alle, mitä avaan myös tarkemmin. Nostan tutkimuksessani esille antropologi Nelson H.H. Graburnin teorian turismista rituaalina. Koska tutkimusaineistoni koostuu lähes kokonaan muistitietoa sisältävästä arkistoaineistosta, pohdin aineiston käyttöä tutkimuslähteenä ja erityisesti kilpakeruuaineiston erityispiirteitä. Kerron myös tekemästäni kenttätöystä ja tutkimusaineiston rajaamisesta. Neuvosto-Viron aikaista aikalaiskirjallisuutta eli matkakirjoja vuosilta 1965-1980 olen hyödyntänyt matkakokemusten taustoittamisessa. Varsinainen tutkimusaineiston analyysi jakautuu kahteen lukuun eli menomatkaan ja Neuvosto-Viron aikaiseen Tallinnaan päättyen paluumatkaan. Viimeisessä luvussa esittelen tutkimustuloksia ja jatkotutkimusaiheita.

Neuvosto-Viro

Viron (myös Eestin) sosialistinen neuvostotasavalta muodostui Viron valtion alueelle yhtenä Neuvostoliiton jäsentasavaltona elokuussa 1940. Vuosina 1941–1944 aluetta kutsuttiin Viron hallintopiiriksi sen ollessa tuolloin saksalaisten hallussa, mutta vuodesta 1944 lähtien alue palautui neuvostohallinnon piiriin ja oli osa tuota piiriä aina vuoteen 1991, jolloin maasta tuli itsenäistymisen myötä jälleen Viron tasavalta. (lisää ks. Zetterberg 2007 ja 2017)

Historioitsija Seppo Zetterbergin (2007: 657; Zetterberg 2017: 273) mukaan Neuvostojärjestelmä palautui nopeasti Viroon, kun Läntiset suurvallat taipuivat ja antoivat Neuvostoliiton pitää Baltian tasavallat. Maaliskuussa vuonna 1949 joukkokyyditettiin Virosta Siperiaan 29 000 perhettä, eli yli 87 000 ihmistä. Taustalla Neuvosto-Viron maatalouden kollektivointi, joka ei lopulta tuonut toivottua tulosta. (Zetterberg 2007: 671-672.) Olot helpottuvat Stalinin kuoltua vuonna 1953, mutta vain hetkeksi. Pysähtyneisyyden aika ja uusvenäläistäminen odottivat seuraavilla vuosikymmenillä. Intellektuellit julkaisivat vuonna 1980 vastalauseena niin sanotun Neljänkymmenen kirjeen, jossa he kiinnittivät huomiota viron kielen ja virolaisuuden heikentyneeseen asemaan. (Zetterberg 2007: 657.; Zetterberg 2017: 273.) Kirjeessä katsottiin, että virolaisten osuuden pieneminen erityisesti Tallinnassa; viron kielen rajoittaminen päivittäisessä elämässä, kuten asioiden hoidossa; venäjän kielen opettamisen lisääminen kouluissa ja lastentarhoissa sekä venäläisten merkitysten korostaminen historianopetuksessa lisäsivät virolaisten epävarmuutta tulevaisuuden suhteen. (Zetterberg 2007: 715.) Neuvosto-Virossa

asui enemmän epävirolaisia¹, joita oli 61,5 prosenttia asukkaista, kuin virolaisia vuonna 1989 (Zetterberg 2007: 657).

Historioitsijoiden Matti Grafin ja Heikki Roiko-Jokelan (2004: 218) mukaan Neuvostoliiton toinen miehitys vuonna 1944 katkaisi käytännössä yhteydet ulkomaailmaan yli vuosikymmeneksi. 1950-luvun loppupuolella alkoi suomalaisten ja virolaisten suhteiden uudistaminen, mutta vasta 1960-luvun puolivälistä lähtien voidaan puhua säännöllisistä yhteyksistä. (Graf & Roiko-Jokela 2004: 218.) Merkittävänä avauksena Suomen ja Viron suorien suhteiden uudelleen rakentamisessa pidetään Presidentti Urho Kekkosen vuonna 1964 tekemää vierailua Viroon. Laivaliikenne Helsingin ja Tallinnan välillä alkoi uudelleen vuonna 1965. Matkustajalaivalinjan ensimmäinen alus oli m/s Vanemuine. Kyseessä oli Neuvostoliiton historian ensimmäinen säännöllinen turistilinja kapitalistiseen maahan. 1960-luvulla elettiin Inturistin² aikaa, mikä tarkoitti käytännössä matkustajamäärien rajoituksia, matkustajien pakollista liikkumista ryhmissä ja ennalta määrättyjä matkaohjelmia. (Graf & Roiko-Jokela 2004: 91.) Turistien liikkumista rajoitettiin rajaamalla kokonaisia kaupunkia liikkumatilan ulkopuolelle. Esimerkiksi Tartto pysyi suljettuna kaupunkina vuoteen 1989. (Ruoppila 1996: 15-16.) Zetterbergin (2007, 713; Zetterberg 2017: 299) mukaan ulkomaiset turistit saivat aluksi käydä ja majoittua vain Tallinnassa. Kaupunkiin matkustavien tuli hankkia Neuvostoliiton viisumi ja jotta valtion turvallisuuspoliisilla KGB:llä (*Komitet Gosudarstvennoi Bezopasnosti*) olisi aikaa laatia täydelliset nimilistat ja matkailijoiden tarkistukset, hakumenettelystä tehtiin tahallisesti hidas. Viisumimenettelystä huolimatta turistimäärät kasvoivat räjähdysmäisesti. (Graf & Roiko-Jokela 2004: 85-88.) Lopulliset esteet suomalais-virolaisten suhteiden kehittämiseltä ja suuren yleisön naapurimatkailusta poistuivat poliittisten olojen vapautumisen sekä Viron kansallisen uudelleenheräämisen myötä 1980-luvulla (Graf & Roiko-Jokela 2004: 218).

Suomalaisturistien lisääntyvä määrä jätti väistämättä jälkensä virolaisten Suomi-kuvaan. Suomalaiset näyttäytyivät virolaisten silmissä hyväosaisina, jopa rikkaina. Elintasoero oli selkeämpi kuin mitä neuvostoviranomaiset olivat halunneet virolaisille viestittää. Ilman miehitystä virolaisten ja suomalaisten elämä ei olisi juuri eronnut toisistaan ja näin Suomi näyttäytyi poliittisena ja taloudellisena tavoiteyhteiskuntana koko miehityskauden loppuajan. Vaikutus tapahtui siis Tallinnassa,

---

¹ Zetterbergin käyttämä käsite.

² Neuvostoliiton valtion oma matkatoimisto.

sillä 1980-luvun lopulle saakka suomalaisten matkojen sallittiin suuntautuvan vain sinne. Neuvostohallinto onnistui tällä tavoin rajoittamaan paikallisten asukkaiden kosketuksia länsimaisiin turisteihin vain muutaman paikkakunnan ollessa avoin joukkomatkailemalle. (Graf & Roiko-Jokela 2004: 198.)

II Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat

Aiempia tutkimuksia liittyen matkailuun ja Viroon

Olen onnistunut löytämään vain vähän tutkimuksia, joissa yhdistyvät sekä Viro että matkailu. Esittelen seuraavaksi tutkimuksia, jotka ovat tavalla tai toisella ohjanneet tutkimustani tai vaikuttaneet sen muotoutumiseen.

Folkloristi Pasi Hannonen käsitteli vuonna 1998 valmistuneessa pro gradussaan reppumatkailijoiden henkilökohtaista kerrontaa Etelä-Amerikassa. Hannosen tutkimus on erityisen kiinnostava, sillä hänen tutkimusaineistonsa koostui matkakertomuksista, joita hän ryhmitteli eri kategorioihin matkakertomuksen tyylistä riippuen. Kategorioita olivat muun muassa ongelmakertomukset, kulttuurierokertomukset, omituiset tilanteet ja nolot tilanteet. Hyvää pohjamateriaalia tarjoaa myös etnologi Sari Niinijärven vuonna 1999 valmistunut pro gradu, jossa hän tutki suomalaismatkailijoiden lomakokemuksia Balilla. Tutkimuksessaan Niinijärvi nostaa esille turismin antropologian, mikä herätti kiinnostukseni tutkia käsitettä lisää.

Kulttuuriantropologi Merja Vartiainen vuonna 2005 valmistunut pro gradu -tutkielma käsitteli 23 tunnin risteilymatkoja Tallinnaan. Vartiainen on tutkielmassaan profiloinut risteilymatkailijaa muun muassa sukupuolen, koulutuksen ja kotipaikkakunnan perusteella. Lisäksi hän pohti matkalaisten matkustusmotiveja ja toi esiin myös matkalaisten omia kertomuksia. Vanhempaa tutkimusta aiheesta edustaa vuonna 1994 suomalaisille ja virolaisille matkustajille tehty kyselytutkimus, jossa tutkittiin laivamatkustajia Helsingin ja Tallinnan kaupunkien välisen vuorovaikutuksen välittäjinä. Tutkija Sampo Ruoppila (1996) analysoi matkustajia kyselytutkimuksen pohjalta ja hänen malliaan olen osittain soveltanut omaan tutkimukseeni.

Tarja Melin pohti vuonna 2007 Helsingin yliopiston Viron kielen ja kulttuurin linjalle kirjoittamassaan pro gradussa virolaisen sanomalehtiaineiston pohjalta suomalaisten Viroon matkustamisen motiiveja sekä matkailuun liittyviä käsitteitä. Melin myös kuvaa suomalaisten Viron-matkailijoiden profiilia, minkä koin tärkeäksi aiheeksi myös omassa tutkimuksessani. Tuorein tutkimusaiheeni sivuava tutkimus on Elvi Juvosen yleisen historian pro gradu vuodelta 2013. Juvonen käsitteli tutkimuksessaan

turismia Neuvostoliiton ja Suomen välillä 1956–1991. Hän tutki turismin merkitystä ja ideologian levittämistä sekä suojelemista kylmän sodan aikana. Tutkimuksen yhtenä aiheena oli suomalainen turismi Neuvostoliittoon, jossa hän käsitteli muun muassa Tallinnaan suuntautunutta turismia. Juvonen omisti tutkimuksessaan yhden alaluvun suomalaisturisteille Tallinnassa, minkä yhteydessä hän esitteli aikalaiskirjallisuutena silloin ilmestyneitä matkaoppaita. Hänen esimerkkiään seuraten olen tutustunut kolmeen Neuvosto-Viron aikana ilmestyneeseen matkaoppaaseen, joita avaan myöhemmin.

Kirsi Laurén on artikkelissaan: *“Facing the Otherness: Crossing the Finnish-Soviet Estonian Border as Narrated by Finnish Tourists”* (Culture Unbound, Volume 6, 2014) hyödyntänyt suomalaisten Viron-matkojen kilpakeruuvastauksia. Artikkelin keskiössä ovat suomalaisten matkailijoiden kertomukset rajanylityksistä ja kulttuurista kohtaamisista vuosina 1965–1991. Laurén tutki, kuinka kulttuuriset kohtaamiset esiintyivät suomalaisten matkaajien kertomuksissa ja millaisia käsityksiä ja kuvia matkailijoilla oli Neuvosto-Virosta ja sen ihmisistä. Analyyttisenä työkaluna hän hyödynsi toiseuden käsitettä. Pyrin myös tässä tutkimuksessa kuvailemaan Neuvosto-Viron aikaista Tallinnaa siltä pohjalta kuin se näyttää suomalaisien muistelukerronnassa. Laurénin tutkimus sivuaa vahvasti omaa aiheitani, joten tuon tarvittaessa esille myös hänen havaintoja tutkimusaineistosta.

Arkistoaineistona muistitietoa

Folkloristi Jyrki Pöysän (2006: 231) mukaan perusongelma arkistoaineiston käyttäjälle on aineiston heterogeenisyys, moniaineksisuus. Kirjoitusten pituus ja kirjoitusväline vaihtelevat, samoin tekstien muoto ja tyyli (Pöysä 2006: 231). Toisaalta arkistoaineistot tarjoavat helpommin laajemman vaihtelun “äänissä” kuin haastatteleamalla on mahdollista saavuttaa. Näkökulma on ylipäätään laajempi, kun muistelijat eivät ole etukäteen valikoituneita toisin kuin haastattelutilanteissa haastateltavaksi tyypillisesti valikoituu henkilö rajatulta ajalta ja paikalta, sillä tutkija on voinut vaikuttaa asiaan omalla toiminnallaan. (Pöysä 2000: 579.) Toisaalta tutkija on täysin muistelukerronnan varassa, koska tarkentavien jatkokysymyksien esittäminen on mahdotonta. Asia voidaan nähdä myös positiivisesta näkökulmasta, esimerkiksi folkloristi Helena Saarikoski (2012: 120) pitää luotettavampana ja pätevämpänä tutkimusaineistoa, joka on rakentunut muulla tavoin kuin tutkijan kysymysten johdattamana. Etnologi Pirjo Korhonen (1996: 64) tosin huomauttaa kilpakeruun vastaajien tekemien oletuksia siitä, mitä heidän odotetaan kirjoittavan ja millä tavoin. Toisin sanoen jokaisella

menetelmällä on hyötynsä ja haittansa. Käyttämässäni kilpakeruussa toivottiin kertomuksia liittyen esimerkiksi ensimmäisiin matkoihin, mikä rajaa aihetta jättäen kuitenkin samalla tilaa muistelijan omille ajatuksille ilman tutkijan tarkempaa johdatusta aiheesta. Jotkut keruut ovat saaneet alkunsa tutkijan pyynnöstä, jolloin tutkijalla on ollut mahdollisuus ottaa yhteyttä keruuseen osallistuneisiin esittääkseen mahdollisia jatkokysymyksiä.

Kun muistitietoa käytetään lähteenä, on tarkoituksena tuoda esiin menneisyyttä muistelijoiden omasta näkökulmasta. Tutkijan tehtäväksi jää tällöin menneisyyden esittäminen tai vaihtoehtoisesti tulkintojen tekeminen menneisyydestä. (Fingerroos & Peltonen 2006: 10.) Tutkimusaineistoni on kirjallista muistitietoa. Muistelijat ovat kirjoittaneet omasta näkökulmastaan matkakertomuksen, joka on tapahtunut menneisyydessä. Korkiakangas (1996: 36) muistuttaa, että mitä pidempi aika tapahtuneesta on, sitä vähemmän tarkka itse muisto on ja siihen on saattanut sulautua muita muistoja. Myös toisten ihmisten muistot ja kertomukset, jotka käsittelevät samoja asioita, voivat näkyä muistelijan muistossa yksittäisinä piirteinä ja yksityiskohtina (Korkiakangas 1996: 36). Näin ollen kirjoitus- ja matkustusajankohdan välinen aika tapahtumineen on otettava huomioon, sillä ne ovat osaltaan vaikuttaneet muistelukerrontaan. Pöysä (2012: 322) avaa, kuinka matkustushetken ja kirjoittamishetken välillä olevassa ajanjaksossa ihminen vanhenee, unohtaa, saattaa kuulla muualta kokemuksiinsa liittyvää lisä- ja taustainformaatiota sekä kertoa kokemuksistaan eri yhteyksissä. Lisäksi muistelija saattaa muuttua esimerkiksi koulutukseltaan, maailmankatsomukseltaan tai yhteiskunnalliselta asemaltaan (Pöysä 2012: 322). Kirjoittamishetkellä tämä kaikki vaikuttaa häneen. Folkloristi Anna Hynnisen (2012: 280) mukaan kerronnan sisältöön heijastuvat myös muistelijan henkinen ja fyysinen tilanne, mahdollinen sairaus, masennus tai elämänilo ja tasapaino. Muistitietoon perehtynyt historioitsija Alessandro Portelli (2006: 58) muistuttaa muistin olevan muutakin kuin passiivinen säilytyspaikka. Muisti luo aktiivisesti asioille merkityksiä ja syy-yhteyksiä. Toisin sanoen muistin kyky jäsenellä tapahtumia on hyödyllistä tutkimuksen kannalta, sillä muistelija sijoittaa näin kertomuksensa osaksi laajempaa kontekstia. Ylipäätään kaikki mahdolliset muutokset saattavat luoda vivahteita kertomukseen, mikä saattaa näkyä, miten sitä arvioidaan sekä lopulta siihen, miten kertomus kerrotaan. Kaikkea mitä menneisyydessä tapahtui, ei välttämättä pidetä nykyhetkestä käsin hyväksyttävää ja siten jossain tapauksissa arvokkain tieto on se, mitä ei sanota ääneen. (Portelli 2006: 58.)

Korkiakankaan (1996: 17) mukaan muistin tuotteista ja sisällöistä tyypillisimpiä ovat muistot, jotka ovat mielenpalautuksia aikaisemmista tapahtumista ja tilanteista. Muistot ovat osa persoonallisuuttamme ja identiteettiämme ollen osa elämänhistoriaamme (Korkiakangas 1996: 17). Usein muistitietoaineistossa on sekä omakohtaisia että muilta kuultuja muistoja (Lakomäki & Latvala & Laurén 2012: 20). Pöysän (2012: 343) mukaan ihminen on “sosiaalinen muistaja”, eli asioita voi muistaa kokeneensa, jos on painanut ne mieleen elämysvoimaisena jonkun toisen kertoessa kokemuksestaan. Lisäksi Hynninen (2012: 279) muistuttaa nykyisyyden olevan läsnä menneen rekonstruktiossa. Mennyttä ei voida toistaa juuri sellaisena kuin se tapahtui. Lisäksi jotkut asiat tuntuvat kirjoitushetkellä merkityksellisimmiltä ja tärkeämmiltä kuin toiset. Kyse on nimenomaan menneen tulkinnasta, sillä kaikkea ei ole koskaan mahdollista kertoa, vaikka kuinka totuudellisuuteen pyrkisikin. (Hynninen 2012: 279.) Muistitietotutkimusta tehdessä on siten tärkeää muistaa lähdekritiikki. Kuitenkin pohjimmaisena tarkoituksena on saavuttaa muistelijoiden omat näkemykset menneisyydessä tapahtuneesta matkasta eikä paljastaa matkakertomusten “totuudenmukaisuutta”. (Metsä-Tokila 2012: 109, 111.) Folkloristi Taina Ukkosen (2000: 89) mukaan tutkija voi pohtia, mitä muisteluaineisto kertoo menneisyydestä ja tai pyrkiä tavoittamaan muistelijoiden muistelutavat ja tulkinnat. Muistelua olisi Ukkosen (2000: 93) mukaan tarkasteltavana menneisyyden tulkintana ja tutkittava sitä, millaisia asioita ja tapahtumia ihmiset pitävät muistamisen arvoisina sekä miten he niitä muistelevat ja tulkitsevat.

Kulttuurihistorioitsija Helena Lindstén (2012: 311) toteaa muistitiedon sekä antavan paljon, mutta samalla myös vaativan paljon tutkijalta. Aineistoon on palattava aina uudestaan ja uudestaan, tehtävä lähilukemista, muistettava lähdekriittisyys sekä käytettävä rinnakkaisaineistoa. Myös tutkimuskohteen kulttuurinen ja yhteiskunnallinen kontekstualisointi on tulkintojen kannalta välttämätöntä. (Lindstén 2012: 311-312.) Pysyäkseen tutkielmalta vaadittavissa mitoissa en hyödynnä rinnakkaisaineistoa tutkimuksessa. Neuvosto-Viron aikaisen Tallinnan kontekstualisoinnissa hyödynsin kuitenkin aikalaikirjallisuutta, eli matkakirjoja Tallinnasta vuosilta 1965, 1972 ja 1980. Tavoitellessani suomalaisten muistelukerronnan kontekstia tukeuduin aikalaikirjallisuuden lisäksi myös tutkimuskirjallisuuteen Neuvosto-Virosta.

Etnologi Hilikka Helstin (2000: 25) mukaan muistitietotutkimuksessa liikutaan menneisyyden ja nykyisyyden välillä. Tutkimuksessani kuljetaan 1960-luvun puolivälistä 1980-luvun loppuun, mutta

muistelijat ja minä katsomme tapahtumia nykyhetkestä käsin. Kuitenkin erilaiset menneisyytemme vaikuttavat siihen, miten lopulta tarkastelemme tilannetta (Helsti 2000: 25). Lisäksi etnologi Outi Fingerroos (2004: 59) muistuttaa, ettei aina ole edes mahdollista lähestyä tekstien kirjoittajia varsinkin tilanteissa, joissa tekstit on kirjoitettu aikoja sitten. Omassa tutkimuksessani näin ei ole, sillä keruuajasta on alle 10 vuotta aikaa. Mikäli päätyisin etsimään kirjoittajat käsiini, hekin väistämättä tarkastelisivat tekstejä minun laillani nykyhetkestä käsin. Etnologi Kirsi-Maria Hytönen (2014: 75) esimerkin avulla olen löytänyt tutkimuksestani kolme aikatasoa, joita ovat tutkimuskohteena oleva aika, aineiston keruu-aika ja tutkimuksen kirjoittamisen aika. Sekä tutkijan että muistelijoiden katse on kohdistettuna 1960-1980-luvuille. Oleellista on myös katsoa aineiston syntyajankohtaa, vaikka itse kirjoitushetken tavoittaminen on mahdotonta. Kerrontahetki on kuitenkin sidoksissa muistelukerrontaan. (Hytönen 2014: 75.) Toisten ihmisten muistot myös sekoittuvat omiin muistoihin tai vähintään niistä otetaan vaikutteita, mikä saattaa johtaa kertomuksen tyypillistymiseen toistuvan kerronnan kautta. Muistetut tapahtumat *tarinoituvat* myöhemmin tapahtuvan kertaamisen seurauksena. (Pöysä 2015: 24.)

Kilpakeruuaineiston erityispiirteitä

Hytösen (2014: 46) mukaan kilpakeruu on ”arkiston tai museon julkisesti jakama, yleensä suurelle yleisölle suunnattu kutsu kirjoittaa omista muistoista ja kokemuksista”. Yleensä muistelijointa pyydetään kirjoittamaan tietyn teeman tai aiheen ohjaamana sekä toimittamaan kirjoituksensa edelleen tutkimuskäyttöä varten. Kilpakeruuta mainostetaan esimerkiksi arkistojen ja museoiden kotisivuilla, Facebook-sivuilla sekä myös lehdissä. Arkistoilla on myös tyypillisesti vakituisia vastaajaverkkoja. Yhteistyötahot (tutkimassani kilpakeruussa Tuglas-seura) ovat lisäksi erittäin tyypillisiä. (Hytönen 2014: 46.) Muistitietokyselyissä vastaajat muistelevat jopa useiden vuosikymmenten takaisia tapahtumia ja Helstin (2000: 24) mielestä tämä on nimenomaan kyselyiden ominaispiirre.

Pöysä on pohtinut artikkelissaan: *“Kilpakirjoitukset muistitietotutkimuksessa”* (2006) kirjoittamalla tuotettua muistelukerrontaa ja kuinka se eroaa haastattelupuheella tuotettuun muistelukerrontaan. Hän ei laita muistelun muotoja paremmuusjärjestykseen, mutta näkee niiden välillä eroavaisuuksia. (Pöysä 2006: 221-222.) Kilpakeruu poistaa suoran yhteyden tutkijan ja muistelijan väliltä, kun henkilökohtaista kokemusta voidaan kuvailla puheen sijasta kirjallisesti (Pöysä 2006: 226). Lisäksi

kirjoittaminen on Pöysän (2006: 229-230) mukaan haastattelutilannetta itseohjautuvampaa, yksityistä ja intiimiä. Tosin täysin vapaata ei muisteleva kirjoittaminen kuitenkaan ole, sillä keruun tema ja mahdolliset muut ohjeistukset (tutkimusaineistossani muistelijan toivottiin kirjoittavan tietyistä aiheista) ohjaavat kirjoittamista vastaten näin haastattelutilannetta, jossa tutkija esittää kysymyksiä tiettyyn aihepiiriin liittyen. Toisaalta muistelijaa ei noin vain voida palauttaa “asiaan”, kuten haastattelutilanteessa, vaan muistelija voi tulkita aihetta huomattavasti laiveammin. Halutessaan muistelija voi olla lähettämättä kertomusta ja haastateltava antamatta tutkijalle lupaa käyttää aineistoa, mutta muistelevalla kirjoittajalla on parempi mahdollisuus muokata tekstiään useaan otteeseen niin halutessaan. Toistuvat haastattelut saattavat tavoittaa jotain samaa, mutta tämä vaatii tutkijalta suurempaa panostusta. Toisaalta samalla kun kirjoittaminen saattaa kannustaa muistelijaa reflektoimaan, edistää se samalla fiktiivisyyttä. (Pöysä 2006: 230-231.) Helsti (2000: 22) muistuttaakin, että mikäli tutkijalla on käytössä ainoastaan muistelukerrontaa sisältävää aineistoa voivat jotkin faktuaaliset seikat jäädä epäselviksi. Tosin tutkimuksessani olen Helstin tavoin kiinnostunut siitä, miten muistelijat ovat asioita kokeneet ja mitä haluavat kokemuksistaan kertoa (Helsti 2000: 22). Kuitenkin Korkiakangas (1996: 16) huomauttaa, että moniäänisyyden takana olevat yksilöt ovat aina jonkin ryhmän, yhteisön, kansan jäseniä, jotka muistavat ja muistelevat sekä kollektiivisesti että yksilöllisesti jaettua kokemuksia ja elämyksiä. Lisäksi Ukkosen (2000: 12) mukaan muistelulla voidaan muun muassa “tuottaa julkista historiaa täydentäviä, myötäileviä tai kritisovia tulkintoja menneestä.”

Hytösen (2014: 48) mukaan kilpakeruuseen osallistuminen vaikuttaa muistelijoiden valikoitumiseen ja tekstin muotoon. Tekstiä kenties muokataan, kun tiedetään tekstien pääsevän arvioinnin kohteeksi sekä tarjoavan yhteiskunnallista merkitystä. Lisäksi saatetaan uskaltaa kokeilla muita kertomisen tapoja, kuten kertojanäkökulman muuttamista ja aikamuotojen vaihtelua. (Hytönen 2014: 48.) Etnologisessa tutkimuksessa tämä ei kuitenkaan haittaa, sillä tarkoituksena ei ole etsiä historiallisia totuuksia, vaan tutkia muistelijoiden arvoja, asenteita, kokemuksia, merkitysmailmoja tai uskomuksia. Helsti (2005: 154) kiteyttää mielestäni tämän hyvin sanoessaan, että “varman tiedon sijasta tavoitellaan hedelmällistä tietoa. Tutkijat pyrkivät saamaan selville jotain kertojien kokemasta todellisuudesta ja sen kuvaamisen tavoista ja yrittävät kääntää tätä tieto tutkimuksen kielelle.” Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että kaikkea mitä muistelijat kertovat otettaisiin automaattisesti totuutena, vaan heidän käsityksensä ja kertomuksensa joutuvat analyysin kohteiksi. On tärkeää esittää aineistolle kysymyksiä, kuten miksi muistelijat kertovat asioista näin. (Helsti 2005: 154.) Pöysä (2015: 24) jakaa Helstin näkemyksen ja

kirjoittaa lisäksi muista *muistinvaraisuuteen* liittyvistä kysymyksistä. Mitä muistetaan ja mitä ei sekä miksi muisteli suhteuttaa oman toimijuutensa tapahtumiin keskeiseksi tai merkityksettömäksi (Pöysä 2015: 24). Helstin ja Pöysän kysymykset ovat mielestäni erittäin keskeisiä esitettäväksi tutkimusaineistolle.

Kilpakeruun kautta saadaan hyvin heterogeenista aineistoa ja tutkijan olisi hyödyllistä luokitella tutkimansa aineisto (Hynninen 2012: 272). Suomalaisten Viron-matkojen muistitiedon kilpakeruun tuli vastauksia yhteensä 96 (naisia 49 ja miehiä 47). Aineistoa on kaiken kaikkiaan 583 sivun verran. Aineiston laajuuden takia jaoin sen neljään osaan: ensimmäinen kategoria käsittää kaikkiaan 61 matkakertomusta (naisia 32 ja miehiä 29), joiden aiheena on ensimmäinen matka Viroon. Toiseen kategoriaan sijoitin sellaiset matkakertomukset, jotka eivät aukottomasti lukeudu ensimmäiseen kategoriaan. Toisin sanoen kertomuksista ei käy riittävän selkeästi ilmi, onko kyseessä ensimmäinen matka vai ei. Kyseisiä matkakertomuksia on 20 (naisia 11 ja miehiä 9). Kolmanteen kategoriaan sisällytin matkat, joissa käy selvästi ilmi, ettei kyseessä ole kertojien ensimmäinen matka Viroon. Matkakertomuksia tässä kategoriassa on 11 (naisia 4 ja miehiä 7). Viimeiseen kategoriaan olen listannut virolaisten kertomukset (2) sekä yhden tiedonannon henkilöstä, joka tiesi paljon Georg Ots -laivasta. Virolaisissa kilpakeruu ei näytä herättäneen suuria kirjoitushaluja. KRA:n arkistotutkija Juha Nirkon mukaan Tartossa sijaitsevassa Eesti Rahvaluule Arhiivissa (ERA) on kopio kilpakeruuaineistosta. Lisäksi ERA on järjestänyt oman keruun Suomeen suuntautuneista matkoista. Kuitenkin näiden neljän edellä esitellyn kategorian pohjalta oli helpompi rajata aineistoa ja ensimmäisen kategorian osoittautuessa kaikista suositummaksi aiheeksi oli se samalla mitä loogisin tutkimuskohde. Syvempi tutustuminen on tosin johtanut aineiston tarkempaan rajaamiseen, kuten keskittyminen yhteen kaupunkiin (Tallinna) sekä aikaväliin 1960-luvun puolivälistä 1980-luvun lopulle. Kyseisenä aikana suomalainen matkailu kasvoi joukkoturismin asteelle, jonka jälkeen rajoittamaton massaturismi löi itsensä läpi. (Graf & Roiko-Jokela 2004: 197.) Lopullinen tutkimusaineistoni koostuu siten 23 muistelijan (naisia 16 ja miehiä 7) matkakertomuksesta.

Tutkimuksen tietosuojasta

Koska tutkin yksityishenkilöiden antamia kirjallisia selontekoja heidän matkoistaan, on tietosuojaan liittyvät asiat tärkeä ottaa huomioon. Ensisijainen lähteeni on henkilötietolaki.

Henkilötietolain ensimmäinen luku koostuu yleisistä säädöksistä, kuten lain tarkoituksesta, soveltamisalasta, määritelmistä sekä Suomen lain soveltamisesta (Henkilötietolaki 22.4.1999/523, 1. luku. [online]). Nostan tarkasteluun erityisesti omaan aineistooni vaikuttavat määritelmät, joita ovat henkilötieto, henkilötietojen käsittely, henkilörekisteri, rekisterinpitäjä (Henkilötietolaki 22.4.1999/523, 1.luku. 3 § [online]). Henkilötietoja ovat kaikki ne ominaisuudet tai elinolosuhteita kuvaavat merkinnät, joiden avulla henkilö tai hänen perheensä tai hänen kanssaan yhteisessä taloudessa asuva voidaan tunnistaa (Henkilötietolaki 22.4.1999/523, 1.luku. 3 §, kohta 1 [online]). Tutkimuksessa joudun tekemisiin henkilötietojen kanssa, sillä ihmiset ovat lähettäneet kilpakeruukertomuksensa omalla nimellään ja osoitetiedoillaan. Minun olisi siten hyvin helppoa jäljittää heidät niin halutessani. Henkilötietojen käsittely kattaa vastaavasti keräämisen, tallentamisen, järjestämisen, käytön, siirtämisen, luovuttamisen, säilyttämisen, muuttamisen, yhdistämisen, suojaamisen, poistamisen, tuhoamisen sekä ylipäätään kaikki henkilötietoihin kohdistuvat toimenpiteet. (Henkilötietolaki 22.4.1999/523, 1.luku. 3 §, kohta 2 [online].) KRA ei ole ainoa, joka on käsitellyt aineiston henkilötietoja hyvin monella tapaa. Olen valokuvannut aineiston ja siten kerännyt henkilötietoja. Olen lisäksi käyttänyt kuvaamiani henkilötietoja, siirtänyt sekä yhdistänyt kertomuksia ja siten samalla henkilötietoja eri kategorioihin sekä lopuksi poistanut kaikki suorat henkilötiedot lopullisesta analyysistä.

Henkilötietoja sisältävää tietojoukkoa, jonka avulla tietyn henkilön löytäminen onnistuu helposti ja kohtuuttomitta kustannuksitta, kutsutaan henkilörekisteriksi. Tyypillisesti henkilörekisteri perustetaan käyttöä varten ja tällöin sen ylläpitäjää kutsutaan rekisterinpitäjäksi. (Henkilötietolaki 22.4.1999/523, 1.luku. 3 §, kohdat 3 ja 4 [online].) Lain mukaan KRA on rekisterinpitäjä koostettuaan lähetettyjen kilpakeruukertomusten lähettäjästä listan. Kyseisen listan nimi on "palkintalista", johon on listattu henkilötietojen (nimi ja osoitetiedot) lisäksi lyhyet tiivistelmät kilpakeruukertomuksien sisällöistä. Kilpakeruuseen osallistuneiden kesken on arvottu laivaristeily ja kirjapalkintoja (SKS. Yli Suomenlahden - Muistitiedon kilpakeruu 24.2.–31.5.2010. [online]). Toisin sanoen palkintalistan tekemiselle on ollut hyvin käytännönläheinen syy, mutta yhtä hyvin arvonta olisi voitu järjestää eri tavalla. Näen, että olemassa oleva palkintalista muodostaa henkilörekisterin. Henkilötietolain toisessa luvussa peräänkuulutetaan muun muassa rekisterinpitäjän huolellisuusvelvoitetta eli henkilötietojen käsittelyä laillisesti ja hyvää tietojenkäsittelytapaa käyttäen. (Henkilötietolaki 22.4.1999/523, 2.luku. 5

§ [online].) Koska minulle myönnettiin oikeus valokuvata aineisto mukaan lukien palkintalista, minua sitovat samat velvollisuudet kuin KRA: a. Sitoudun KRA:n käyttöluvassa noudattamaan tekijänoikeus- ja henkilötietolakia sekä muita arkistoaineiston käyttöä koskevia säädöksiä ja ohjeita.

Tutkimusetiikasta, tietosuojasta ja tekijänoikeuksista kirjoittanut Arja Kuula³ (2015) käyttää teoksessaan esimerkkinä KRA:n toimintatapoja. Arkisto säilyttää nimi- ja osoitetiedot, sillä kirjoittajat toimittavat kirjoituksensa vapaaehtoisesti nimitietoineen ja allekirjoituksellaan antavat suostumuksensa arkistoida kilpakeruukirjoitus tutkimuksen käyttöön. (Kuula 2015: 76.) Samalla tämä kirjallinen suostumus toteuttaa Henkilötietolain 8 §:n 1 momentin eli henkilötietoja saa käsitellä rekisteröidyn yksiselitteisesti antamalla suostumuksella (Henkilötietolaki 22.4.1999/523, 2. luku. 8 § [online].; Kuula 2015, 76). Kuitenkin aineistot ovat allekirjoituksesta huolimatta vain tutkijoiden käytettävissä ja lähtökohtaisesti paikan päällä arkistossa virkailijoiden välityksellä. Lisäksi käytäntönä on jättää mainitsematta tutkittavien nimiä aineistojen pohjalta tehdyissä tutkimusjulkaisuissa. (Kuula 2015: 76.) Jälkimmäiseen olenkin sitoutunut allekirjoittamassani käyttöluvassa.

Henkilötietolain toisessa luvussa puhutaan myös käyttötarkoitussidonnaisuudesta, jossa todetaan hyvin yksiselitteisesti, ettei henkilötietojen käsittely historiallista tutkimusta varten ole yhteensopimaton henkilötietojen alkuperäiseen tarkoituksen kanssa (Henkilötietolaki 22.4.1999/523, 2.luku. 7 § [online]). Kuitenkin tarvitaan rekisteröidyn eli tässä tapauksessa kilpakeruukertomuksen lähettäjän suostumus käsitellä henkilötietoja (Henkilötietolaki 22.4.1999/523, 2.luku. 8 §, kohta 1 [online]). Kuula (2015: 60-61) näkee tietoon perustuvan suostumuksen (engl. *informed consent*) perusedellytyksenä kaikelle henkilötietojen käsittelylle ja painottaa, ettei ketään saa tutkia salaa. Aineistossani tietoon perustuva suostumus toteutuu siten, että kilpakeruiden lähettäjät ovat kukin antaneet joko allekirjoituksellaan tai erillisellä kirjallisella luvalla hyödyntää kilpakeruukertomusta tutkimustarkoituksessa. Mielestäni asiassa on edetty lain vaatimissa puitteissa. KRA on saanut luvan kerätä henkilötietoja ja minä vastaavasti olen saanut käsitellä henkilötietoja eli valokuvata ja tehdä niistä muistiinpanoja. Saamani myönteinen kuvauslupa on siten tärkeä dokumentti tutkimusprosessini läpinäkyvyydestä ja luotettavuudesta. Henkilötietolain 34 §:n mukaan joudun hävittämään kaikki mahdolliset graduun liittyvät aineistot tutkimuksen valmistuttua ja olen jo sitoutunut hävittämään valokuvaamani aineiston allekirjoittaessani sopimuksen KRA:n kanssa. Tosin mikäli haluan jatkaa

---

³ Nyk. Kuula-Luumi.

aiheesta väitöskirjaan asti, voidaan hävittämistä vielä harkita. Toisin sanoen en ole ensimmäiseksi tuhoamassa kaikkia valokuvia, vaan ensi alkuun mahdolliset paperiset tulosteet ja muut tekemäni ylimääräiset merkinnät.

Tutkijan velvollisuudet ja aineiston anonymisointi

Kuula (2015: 10) muistuttaa jokaisen tapauksen omalaatuisuudesta. Tutkijan vastuulle jää etsiä juuri kyseiseen tilanteeseen sopiva ratkaisu. Tilannetta mutkistaa lainsäädäntö, jonka noudattaminen katsotaan jokaisen tutkijan tutkimuseettiseksi minimivelvollisuudeksi. (Kuula 2015: 10.) Tutustuin myös Suomen Akatemian eettisiin ohjeisiin (2003), jotka perustuvat tutkimuseettisen neuvottelukunnan antamiin ohjeisiin. Lainsäädäntö ja tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeet ajavat kuitenkin Akatemian omien ohjeiden edelle. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan peräänkuuluttama hyvä tieteellinen käytäntö koskee tutkijoita ja tieteellisiä asiantuntijoita. Heiltä odotetaan rehellisyyttä, yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa ja esittämisessä sekä tutkimusten ja niiden tulosten arvioinnissa. Lisäksi heidän odotetaan soveltavan tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia ja eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä sekä toteuttavan tieteellisen tiedon luonteeseen kuuluvaa avoimuutta tutkimuksen tuloksia julkaistaessa. Myös muiden tutkijoiden työ ja saavutukset tulee ottaa huomioon kunnioittamalla tehtyä työtä ja antamalla niille kuuluva arvo ja merkitys omassa tutkimuksessa ja sen tuloksia julkaistaessa. (Suomen Akatemian Eettiset Ohjeet 2003: 5-6.) Näkisin, että mikäli tutkija noudattaa lainsäädäntöä, hän samalla täyttää tutkimukselle asetetut tieteelliset kriteerit sekä tutkimuseettisen neuvottelukunnan antamat ohjeistukset hyvästä tieteellisestä käytännöstä.

Pyrin tutkimuksessani mahdollisimman kokonaisvaltaiseen kuvaukseen suomalaisten matkakokemuksista Neuvosto-Virossa tuoden muistelijoiden “äänen” kuuluviin esittämällä suoria lainauksia teksteistä ja kuvailemalla tekstin tapahtumia (äänen kunnioittamisesta ks. Uotinen 2008). Pyrin tutkimuksellani tavoittamaan nimenomaan kirjoittajien omat tulkinnat menneisyydestään. Tämä ei kuitenkaan riitä ja esimerkiksi Korkiakangas (2005: 132) muistuttaa tulkitsevan analyysin hyödyllisyydestä, sillä vasta sen avulla aineistojen sisällöllinen merkitys ja muisteluaineistoon rakentumiseen liittyvät ominaisuudet ja säännönmukaisuudet on helpompi löytää ja ymmärtää. Toisin sanoen tutkijan tulee analysoida ja pohtia sekä esittää aineistolle kysymyksiä, joiden pohjalta hän tekee

tulkintoja ja johtopäätöksiä. Laurénin ja kulttuuriantropologi Sami Lakomäen sekä folkloristi Pauliina Latvalan (2012: 16) mukaan tutkijan on tiedostettava omat tunteensa ja niiden merkitys tutkimuksen tekstejä lukiessa. Tutkijan on hyvä osata etäännyttää itsensä ja nähdä lukemansa ensisijaisesti tiedonlähteinä, vaikka tekstit koskettaisivat (Lakomäki, Latvala, Laurén 2012: 16-17). Aina tämä ei ole kuitenkaan mahdollista tai edes tarpeellista, sillä etnologisessa tutkimuksessa subjektiivisten kokemusten esille tuominen on hyväksyttävää. On vaikea arvioida, kuinka paljon oma suhteeni Viroon on vaikuttanut aineiston tulkintaan. Ymmärrän osan muistelijoiden lämpimiä tunteita Viroa ja virolaisia kohtaan. Aineistossa ilmennyt neuvostovastaisuus on jossain määrin yhä läsnä Virossa tai ainakin asia nousi esille vaihto-opintojeni aikana muutamaan otteeseen. Viro kiehtoo minua ja muistelijoiden kertomukset ovat kiinnostavaa luettavaa ylipäätään. Haluan siten antaa tilaa matkakertomusten muistelijaille pysyen itse lähinnä kertomusten esille tuojana ja arvioijana sekä tulkitsijana. Korkiakangas (1996: 22) tosin huomauttaa tutkijan tulkintojen olevan aina toisen asteen tulkintoja, sillä myös muisteliija tekee tulkintoja arvioidessaan omaa muistiaineistaan suhteessa yhteiseen ja yleiseen.

Latvalan (2004: 154) mukaan kaikki eivät näe samaa aineistoa samalla tavoin, sillä tutkijoiden taustat, käytetyt teoreettiset kehykset, metodologiset lähestymistavat sekä myös henkilökohtaiset mielenkiinnot ovat erilaisia. Toisin sanoen omaksumamme näkemykset vaikuttavat siihen, millaisia tulkintoja ja johtopäätöksiä teemme aineistosta myös siitä huolimatta, että lähestymistapa ja kysymyksenajattelu eivät poikkeaisi toisistaan (Latvala 2004: 154). Tutkijalla on tietyt puitteet (positio, elämänhistoria, lähtökohta ja taustaoletukset) tekstien lukemiseen ja tulkitsemiseen. Tutkijan omat ennako-oletukset ja mielipiteet vaikuttavat siihen, mitä hän aineistosta nostaa esille. Tutkijan tulisikin pohtia ja reflektoida mahdollisimman järjestelmällisesti omia tunteitaan, valintojaan ja tulkintojaan. (Hynninen 2004 [online], ks. myös Hynninen 2012: 289-290.) Lyhyesti, tutkijan on oltava tutkimusprosessistaan läpinäkyvä, jotta lukijalle ei jää epäselvyyksiä ja tutkimuksen tulokset voidaan ymmärrettävästi selittää auki. Olen pyrkinyt olemaan avoin tavastani tehdä tutkimusta sen jokaisessa vaiheessa tuoden sen mahdollisimman selkeästi esille, jotta lukija ymmärtäisi, miten olen tutkimusta tehnyt ja mihin lopputulemaan se on johtanut. Olen valinnut metodologiseksi lähestymistavaksi lähiluvun, eli olen keskittynyt lukemaan tekstejä useampaan otteeseen ja sitä kautta olen poiminut tekstejä yhdistäviä aiheita. Kiinnostuin tekstien samankaltaisuudesta huomattessani matkakertomusten noudattavan hyvin samoja ratoja.

Seuraavaksi käsittelen lyhyesti tutkimusaineistoni anonymisointia, sillä KRA:n käytössäni todetaan, ettei tutkittavien henkilötietoja saa käyttää tutkimuksissa. Kuulan (2015: 78) mukaan anonymisointi tarkoittaa aineiston suorien ja epäsuorien tunnisteiden poistamista tai muuttamista. Toisin sanoen aineisto on anonymisoitu, kun yksittäisiä tutkittavia ei voida tunnistaa helposti ja kohtuuttomitta kustannuksitta. Tässä olennaista on etenkin se, ettei kukaan ulkopuolinen pysty pääättelemään aineiston yksittäisiä tutkittavia. (Kuula 2015: 78.) Tunnisteiden poistamisessa tai muuttamisessa Kuula myös peräänkuuluttaa tapauskohtaisuutta. Muun muassa aineiston aihepiiri, tutkittavien taustatiedot ja tutkittaville annettu informaatio vaikuttavat tehtyihin ratkaisuihin. (Kuula 2015: 139.) Tietosuojalainsäädäntö antaa sekä mahdollisuuden säilyttää aineistoja ja julkaista tutkimustekstejä, joissa tutkittavat esiintyvät omilla nimillään, että tukee tutkittavien tunnistamattomuuden periaatetta. Lähtökohtana on ollut suojata tutkittavia mahdollisilta negatiivisilta seurauksilta. Oleellisinta on arvioida tutkittavista annettavaa tietoa ja toimia näiden tietojen pohjalta. (Kuula 2015: 139-140.) Vastuun päätöksestä kantaa viime kädessä tutkija eikä tutkittavat (Kuula 2015: 141; Olsson 2005: 288).

Käytetyin anonymisoinnin keino on erisnimien muuttaminen peitenimiksi eli pseudonyymeiksi. Lisäksi muiden erisnimien (työpaikka, koulu, asuinalue) poistaminen tai muuttaminen ovat tyypillisiä. Ennen anonymisointia on tärkeää tutustua aineistoon ja vasta sen jälkeen tehdä käytännön työ. Tavoitteena on kuitenkin säilyttää aineisto mahdollisimman alkuperäisessä muodossa ja tehdä mahdollisimman vähän muutoksia. (Kuula 2015: 149-151.) Omassa aineistossani olen hyödyntänyt pseudonyymejä. En lähtenyt muuttamaan nimiä koko aineistosta, vaan vain rajaamastani tutkimuskohteesta. Apuna hyödynsin Väestökisterikeskuksen vuonna 2014 tekemää *”suosituimmat suomenkielisten lasten etunimet”* -listausta, joka riittää hyvin omiin tarpeisiini (Väestökisterikeskus. Suosituimmat suomenkielisten lasten etunimet. 2014. [online]). Nimesin henkilöt arkistojärjestyksessä noudattaen nimen suosiojärjestystä. Mielestäni menetelmäni teki tilanteesta mahdollisimman tasapuolisen kaikkien kannalta. Tein vielä rajauksia tämän nimeämisen jälkeen ja pudotin välistä viisi matkakertomusta. Näin ollen nimet eivät vastaa täysin edellä kertomaani järjestystä, mutta en nähnyt oleelliseksi lähteä muuttamaan nimiä uudestaan viimeisten rajausten jälkeen, sillä nimet ovat ensi sijassa palvelemissa luottavuutta ja takaamaan kertojille riittävän anonymiteetin. En ole muutoin lähtenyt muuttamaan tietoja, sillä olen nimen muuttamisen lisäksi ottanut ylös ainoastaan asuinpaikkani. Mielestäni

erisnimen muuttaminen on jo riittävä toimenpide eikä aineistoni ole luonteeltaan sellainen, että tarkempiin toimenpiteisiin olisi tarvetta ryhtyä.

Lähiluku

Tutkimusmenetelmänä sovellan lähilukua, joka sopii metodiksi kaikkeen tutkimukseen, jonka tarkoituksena on tulkita valittua tutkimuskohdetta ymmärrettävästi (Pöysä 2010: 331). Lähilukua voidaan hyödyntää eri tavoin. Aina ei ole tarpeen tai edes järkevää hyödyntää lähilukua tutkimusmetodina. Joskus lähiluku toimii esimerkiksi aloitus- tai välivaiheena. (Pöysä 2015: 37.) Hytösen (2014: 70) mielestä lähiluku on hedelmällinen analyysimenetelmä juuri pienempien aineistojen tarkasteluun. Pöysä (2015: 28-29) on samaa mieltä Hytösen kanssa ja suosii tekstejä, jotka voidaan lukea lyhyessä ajassa, koska liian pitkän tekstin kanssa tarkasteltavaa aineistoa saattaa kertyä liikaa. Kilpakeruuvastaukset ovat tässä mielessä sopivan pituisia, sillä ne ovat helposti luettavissa yhdeltä istumalta. Lisäksi rajatessani aineistoa entisestään, on luettavien sivujen määrä samalla vähentynyt.

Lähiluku tai läheltä lukeminen on analyysimenetelmä, jossa aineistoa luetaan useaan otteeseen. Mikään lukukerta, ei edes ensimmäinen, ole vailla ennako-odotuksia. Toisaalta ensimmäisellä lukukerralla ei tutkija vielä välttämättä tiedosta lukemaansa, vaan vasta seuraavat lukukerrat tuovat toivon mukaan toivottua tulosta. Näin tapahtuakseen on tutkijan syytä ottaa etäisyyttä lukemaansa aineistoon vähintään vuorokaudeksi havaitakseen asioita, jotka kenties ensimmäisellä kerralla tai vielä sitä seuraavallakin kerralla jäivät huomaamatta. (Pöysä 2010: 333, 338, 339.; Pöysä 2015, 30-31.) Olen täysin samaa mieltä Pöysän kanssa asiasta. Jokaisella uudella lukukerralla havaitsin asioita, jotka aiemmilla kerroilla olin syystä tai toisesta onnistunut sivuuttamaan. Pöysä (2015: 37) kuvaa tätä omien tulkintojen jatkuvana haastamisena, eli lähiluennan avulla kyseenalaistetaan aiemmin luettu ja sen pohjalta tehty tulkinta tapahtuneesta.

Pöysän (2015: 30) mukaan lukeminen tapahtuu vaiheittain. Siten, että jokaisella lukukerralla huomio kiinnittyy eri asiaan kuin ensimmäisellä lukukerralla, jolloin painotus on kokonaisuuden hahmottamisessa. Yksityiskohdat tulevat vasta seuraavilla, myöhemmillä lukukerroilla esiin. Kun tekstiä luetaan ensimmäistä kertaa, syntyy siitä jonkinlainen ensivaikutelma, jota testataan

myöhemmillä lukukerroilla. Jossain tapauksissa uudet lukukerrat syventävät saatua vaikutelmaa tai päinvastoin kiistävät ensimmäisen lukukerran tuottaman tulkinnan. Joko tulkinta ei ollut sitä, miltä vaikutti tai jotain vielä oleellisempaa jäi täysin huomaamatta. (Pöysä 2015: 30-31.) Saarikoski (2012: 121) tosin huomauttaa, että tulkinta on kuitenkin aina tutkijan. Tutustuin tutkimusaineistooni vaiheittain siten, että ensimmäisellä lukukerralla paikan päällä arkistossa tein pikaista silmäilyä löytääkseni jotain kiinnostavaa tutkittavaa. Melko pian kiinnitin huomiota matkakertomuksen teemaan eli tässä tapauksessa ensimmäiseen matkaan, joka näytti olevan yleisin teema. Päädyttyäni tutkimaan kyseistä teemaa luin aineistoa tarkemmin. Tässä vaiheessa aloin myös rajaamaan kertomuksia matkojen ajankohdan perusteella ja kiinnitin huomiota myös muihin kiinnostaviin sisältöihin, kuten menomatkasta kertomiseen.

Maisteriseminaarityötäni varten luin tarkemmin 1960-luvulla tapahtuneista ensimmäisistä matkoista. Tässä vaiheessa pyrin nostamaan mahdollisimman monipuolisesti matkakertomuksissa esiintyneitä asioita esille. Poimin myös esimerkkiviittauksia, minkä jälkeen kirjoitin aiheesta muiden matkailijoiden osalta. Sitten pidin pidemmän tauon tutkimuksesta, vaikka myös jokaisen kolmen lukukerran välillä oli ollut lähes pari kuukautta taukoa. Tauon aikana tein rajausta, mutta en voi sanoa syventyneeni varsinaisesti aineistoon. Vasta kesällä 2016 luin aiemmin rajaamani aineiston ja tein ensimmäistä kertaa merkintöjä. Merkitsin kohtia, jotka mielsin keskeisiksi ja kiinnostaviksi tuoda tutkimuksessani esille. Pöysän (2015: 31) mukaan, kun lähilukemisen prosessi etenee, lisääntyvät myös kirjoittamisen tavat sekä samalla jo tehdyt muistiinpanot ja merkinnät kokevat muutoksen kohti sanallista tulkintaa. Teksti ohjaa entistä vahvemmin kirjoittamista ja aineiston pohjalta tapahtuva reflektointi lisääntyy. Samaan aikaan tutkijan tapa tarkastella tekstiä muuttuu entistä katkonaisemmaksi ja analyttisemmaksi. Huomiota aletaan kiinnittää yksityiskohtiin. Pöysä kutsuu tätä muutosta syntagmaattisesta paradigmaattiseen. Kertomukset eivät seuraa toisiaan ketjun tavoin, vaan niiden eri osia aletaan rinnastaa ja vertailla keskenään. (Pöysä 2015: 32.) Näin kävi myös tutkimuksessani. Alkukeväästä 2017 lähtien luin jokaisen matkakertomuksen kohta kohdalta lävitse ja kirjoittaessani aineistositaatteja esille nousi asioita merkintöjeni ulkopuolelta. Olin iloinen, että tein vielä tämän lukukerran aineistooni. Vaikka tutkimusaineistoni rajautui aina tähän asti, sillä jätin vielä muutaman matkakertomuksen pois, niin jäljelle jääneistä matkakertomuksista löysin enemmän esille nostettavaa kuin alkujaan olin ajatellut. Kiinnitin tarkempaa huomiota yksityiskohtiin, jonka koin edesauttavan matkakertomusten vertailussa ja sitä kautta tulkintani sai entistä enemmän analyttisiä piirteitä. Toisin

sanoen näin aineiston kokonaisuutena, mutta samalla myös sen eri osat ja niiden osioiden yhteneväisyydet ja erot. Myös teemat löysivät lopullisen muotonsa vasta tässä vaiheessa. Tämä kaikki tapahtui mielestäni luontevasti ja aineistoa kuunnellen ja sen sanomaa arvostaen. Tietenkin lopullinen tutkimus on yhä vain pieni läpileikkaus matkakertomuksiin, mutta mielestäni olen onnistunut poimimaan sieltä aineiston, joka on teemoiltaan ja aiheiltaan yhtenäinen.

Folkloristi Satu Apo (2001: 28) muistuttaa, ettei mikään sisältöluokka aineistosta “nouse” omalla voimallaan, vaan tutkijan päättelyn sekä tulkinnan avulla. Tutkijan yksilöllinen tapa hahmottaa vaikuttaa siihen, miten hän lopulta ymmärtää ja tulkitsee kulttuuri-ilmiöitä. Toisin sanoen, jos kaksi tutkijaa hyödyntäisi samaa tutkimusaineistoa, tulkinnot mitä todennäköisesti poikkeaisivat toisistaan. Saadakseen tulkinnalleen vakuuttavuutta, tulee tutkijan perustella tulkintansa mikä tyypillisesti tapahtuu aineistoargumentoinnin keinoin. Kyseessä olevan aineiston kohta esitellään lukijalle riittävän tarkasti. Keinoja tähän on monia, kuten aineiston siteeraaminen tutkimustekstissä, lisäämällä tutkimukseen riittävä määrä aineistonäytteitä ja referaatteja. (Apo 2001: 29-30.) Yhdyn Apon näkemykseen. Lopputulos on oma tulkintani aineistosta. Koen viettäneeni sen kanssa riittävästi aikaa, pitänyt myös taukoja välissä ja nähnyt joka kerta siinä jotain uutta ja kiinnostavaa. Kaikkea ei ole ollut mahdollista käsitellä ja olen halunnut rakentaa suhteellisen eheän kokonaisuuden, mikä on johtanut tietynlaiseen lopputulokseen. Sen lisäksi, että olen antanut tilaa muistelijaille siteeraamalla aineistoa, olen myös samalla halunnut tuoda esille sen, kuinka näen ja tulkitseen tutkimaani aineistoa.

Tutkimuksen keskeiset käsitteet

Muistelukerronta

Tutkimukseni kuuluu muistitietotutkimuksen kenttään ja muistelijoiden omien merkityksellisten kokemusten ja muistojen tapahtumista kuvaamaan olen nostanut keskeiseksi käsitteeksi muistelukerronnan. Löysin muistelukerronnan käsitteen lukiessani Hytösen väitöskirjaa: *“Ei elämäni lomina mahtunut. Naisten muistelukerrontaa palkkatyöstä talvi- ja jatkosotien ja jälleenrakennuksen aikana.”* (2014). Kuitenkin käsite on ollut käytössä jo 90-luvulla. Muistelukerrontaa tutkivat tutkimukset lukeutuvat muistitietotutkimuksen alle ja muistamisen ja muistelun problematisoinnin voidaan katsoa alkaneeksi Korkiakankaan *“Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö*

lapsuuden työn leikkien muistelussa” (1996) nimisen väitöskirjan myötä. Korkiakangas ei kuitenkaan käytä tutkimuksessaan käsitettä muistelukerronta, mutta samaisena vuonna ilmestyneessä folkloristi Ulla-Maija Peltosen väitöskirjan otsikossa käsite jo esiintyy: *“Punakapinan muistot. Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen”*. Hän näkee muistelukerronnan tärkeäksi keinoksi kertojien kokemusmaailman jakamisessa, jonka virallinen kulttuuri on kiistänyt ja unohtanut. Muistelukerronta voi toisaalta liittyä historiallisiin tapahtumiin, kuten tutkimusaineistossani Helsingin ja Tallinnan laivaliikenteen avaamiseen, mutta tutkimuksessa keskitytään ennen kaikkea muistelijoiden käsityksiin ja tulkintoihin tapahtumista eikä tapahtumiin sinänsä. (Peltonen 1996: 280.) Helstin (2000: 23) mielestä muistelukerronta kattaa käsitteenä laajemman muistelun ja kerronnan kuin oman henkilökohtaisen elämän eli kertojat muistelevat joko omien kokemusten lisäksi toisten henkilöiden kokemuksia tai pelkästään jälkimmäisiä.

Muistelukerronnan käsite esiintyy myös Raninen-Siiskosen väitöskirjan otsikossa: *“Vieraana omalla maalla. Tutkimus karjalaisen siirtoväen muistelukerronnasta”* (1999). Raninen-Siiskonen (1999: 30) vertailee muistelukerronnan käsitettä kokemukseronnan käsitteeseen. Jälkimmäisen etnografinen aikataso pysyy nykyhetkessä ja kertoja kuvailee omia henkilökohtaisia kokemuksiaan ja vastaavasti etnografinen aikataso muistelukerronnassa on menneessä ja kertoja elävöittää omia subjektiivisia kokemuksiaan kuulemillaan, lukemillaan ja oppimillaan yksityiskohdilla. Kuitenkin Raninen-Siiskosen mukaan käsitteiden välille ei käytännössä voi tehdä näin yksiselitteistä eroa ja lisäksi kertojan kerronnassa voi esiintyä molempia. Toisaalta hän on päätenyt käyttämään tutkimuksessaan muistelukerrontaa kokemukseronnan sijaan, koska käsite kuvaa muistinvaraista kerrontaa osuvammin kuin kokemukseronnan käsite. (Raninen-Siiskonen 1999: 30.) Ukkonen nimittää väitöskirjassaan *“Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemukseromusten tuottamisprosessina”* (2000) muistitietohaastatteluissa tuotettua muistelupuhetta kokemukseronnaksi ja perustelee tätä sillä, että hän nimenomaan analysoi kerrontaa. Ukkonen (2000: 39) näkee kokemukseromuksessa olevan kaksi puolta eli yhtäältä se on tulkintaa menneisyyden tapahtumista ja toisaalta kerrontaa ja kertomuksia kertojasta itsestään. Kerrotut kertomukset ovat kertojalle tärkeitä, mutta taustalla saattaa olla pyrkimys suhteuttaa kokemukset muiden kokemuksiin ja historiaan (Ukkonen 2000: 40).

Hytönen nostaa väitöskirjassaan perinteentutkija Kaisu Kortelaisen työn esille. Myös Kortelainen käyttää muistelukerronnan käsitettä väitöskirjassaan: *“Penttilän sahayhteisö ja työläisyys: Muistitietotutkimus”* (2008). Hän on halunnut nimenomaan tarkastella kyseistä sahayhteisöä kertojien näkökulmasta ja kokenut siksi muistelukerronnan osuvaksi käsitteeksi kuvaamaan tehtyä tutkimusta (Kortelainen 2008: 27). Koska tarkastelin muistelijoiden kautta muodostuvaa kuvaa Neuvosto-Viron aikaisesta Tallinnasta, koin muistelukerronnan sekä sopivaksi että tutkimustani selittäväksi käsitteeksi. Raninen-Siiskonen (1999: 30-31) kirjoittaa mielestäni osuvasti, että “muistelukerronta-termissä korostuu muistelemisen liittyvä menneisyyden elementtien valikointi, muistelemisen ja kokemuksen välinen aika ja kerronnan tulkinnallisuus sekä kokemusmaailman ulkopuolisilla yksityiskohdilla elävöittäminen”.

Helsti (2000: 21) pitää muistelukerronnan merkittävimpana antina sitä, mitä muistelijat kertovat ja mitä mieltä he tapahtuneesta ovat. Olen samaa mieltä hänen kanssaan, sillä muistelukerronnan avulla voidaan saada selville, mikä tapahtuma on jäänyt muistelijalle erityisesti mieleen ja mitä mieltä hän tästä tapahtuneesta tapahtumasta on. Toisin sanoen muistelukerronta kuvaa muistelijoiden omia kokemuksia ja muistoja tapahtumista, jotka ovat heille merkityksellisiä. Muistelukerronta ei kerro, miten asiat oikeasti tapahtuivat, mutta siitä huolimatta historialliset tapahtumat ovat läsnä kerronnassa. Muistelijat pyrkivät monesti suhteuttamaan oman elämänsä näihin tapahtumiin. Esimerkiksi tutkimuksessani Neuvosto-Viron aika on vahvasti läsnä kertomuksissa, vaikka kertomukset sinällään eivät kuvaa asioiden todellista laitaa, vaan juurikin muistelijoiden keskeisimpiä muistoja kyseisistä tapahtumista. Hytönen (2014: 30) tiivistää ajatukseni mitä tulee aineistoni luonteeseen ja syntytapaan: “Tutkimuksessani kertomus on muistelukerronnalla tuotettu kuvaus tapahtumasta, olosuhteista tai muusta kertojalle tärkeästä, jonka hän on jakanut keruun järjestäneen arkiston kanssa”.

Turismin antropologia

Antropologi Margaret Hathawayn (2007 [online]) mukaan turismin antropologian tavoite on ymmärtää turistin kokemusta ja turismin toimialaa sekä turistien että matkakohteen näkökulmasta. Turismin antropologiasta puhuttaessa ei voi olla mainitsematta antropologi Valene L. Smithin nimeä, sillä hänen toimittamaansa teosta *Hosts and Guests: The Anthropology of Tourism* (1977) pidetään yhtenä alan klassikoista. Kirjassa turismia tutkittiin ensimmäistä kertaa antropologian näkökulmasta. Yhdessä

Maryann Brentin kanssa Smith toimitti päivitetyn version *Hosts and Guests Revisited: Tourism Issues in the 21st Century* (2001), johon on koottu 23 eri kirjoittajan tapaustutkimuksia aiheeseen liittyen. Smithin ja Brentin toimittama teos avaa konkreettisesti erilaisia turismin antropologian tutkimusmahdollisuuksia. Smithin (2001) mukaan uusintaversioiden tarkoituksena on esitellä keskeisiä aiheita turismin tutkimuksessa nyt ja tulevaisuudessa, joiden pohjalta kirjassa olevat tapaustutkimukset ovat valikoituneet.

Peter M. Burnsin teos *An Introduction to Tourism and Anthropology* (1999) on myös mainitsemisen arvoinen kirja. Burnsin mukaan turismia voidaan analysoida ja arvioida erityisen hyvin antropologian kautta. Kirjassa määritellään turismia ja käydään läpi myös turistin määritelmiä ja tyyppittelyjä. Burnsin teos on nimensä mukaisesti johdatus turismin antropologiaan. Kirjassa havainnollistetaan, mitä laadullinen tutkimus, eritoten antropologia, tuo turismin tutkimuksen kenttään. Antropologialla ja turismilla on Burnsin mukaan monia yhtäläisyyksiä. Molemmissa halutaan identifioida ja ymmärtää kulttuuria ja ihmisten dynamiikkaa. (Burns 1999: 67.) Antropologia tarjoaa lähestymistavan turismin kriittiseen analyysiin sen vertailevan viitekehyksen kautta, mahdollisuudesta tuoda paikallinen ja globaali yhteen sekä tunnistamalla talouden, ympäristön ja sosiaalisen alueen yhteyden toisiinsa (Burns 1999: 88).

Vielä näin reilu viisitoista vuotta myöhemmin teokset ovat edelleen tunnetuimpia aiheen käsittelijöitä. Varsinkin Smithin ja Brentin toimittama teos on monipuolinen esitys turismin antropologiasta. Burnsin teos on vähemmän kunnianhimoinen ja luonteeltaan enemmän oppikirjamainen. Siitä huolimatta, että tutkimukseni aineisto eroaa esimerkiksi Smithin ja Brentin teoksen sisältämistä tapaustutkimuksista, olen ymmärtänyt pro graduni olevan osa suurempaa kokonaisuutta. Uudempaa turismin antropologiaan liittyvää kirjallisuutta en onnistunut löytämään, mutta muutamissa turismiin liittyvissä graduissa tyypillisesti sivutaan lyhyesti turismin antropologian historiaa. Olisin kaivannut tutkimuksia, joissa turismin antropologia on keskeisessä osassa. Edellä esittelemissäni teoksissa ei käsitelty arkistoaineistoja, vaikka tapaustutkimuskohteita olikin kiitettävän monipuolisesti. Toisaalta oma tutkimukseni vastaa tähän puutteeseen. Kysyntää olisi kuitenkin uudelle turismin antropologian tutkimukselle. Esimerkiksi seuraavaksi tutkimuskohteeksi voisi ottaa erityiseen tarkasteluun nimenomaan kirjalliset aineistot.

Turismin antropologiaa käsitteleviä teoksiin tutustuin jo johdannossa mainitsemaani Graburnin teoriaan turismista rituaalina, jota esittelen seuraavaksi lyhyesti. Graburnin (2001: 42) mukaan turismi on parhaiten ymmärrettävissä eräänlaisena rituaalina. Vapaa-aika ja matkustaminen ovat vastatusten jokapäiväisen elämän, kodin ja työn, kanssa. Matkakokemukset kertovat samalla elämästä kotimaassa ja siten jokainen turisti kokee matkakohteen hieman eri tavoin, omista lähtökohdista käsin. Muun muassa sukupuoli, luokka ja ammatti vaikuttavat siihen, minne ihminen lähtee matkalle ja mitä he ajattelevat kokemuksesta palattuaan. Rituaaliseen muutoskokemukseen liittyy tekijöitä, joiden takia ihminen päätyy valitsemaan tietyn kohteen. Näitä tekijöitä Graburn kutsuu nimillä: *“push”* ja *“pull”*. Toisin sanoen valittu kohde edustaa jotain sellaista, mitä ei kotoa käsin pystytä kokemaan. Graburn käyttää tässä yhteydessä käsitteitä *“ritual reversal”* tai vaihtoehtoisesti *“ritual inversion”*. Esimerkiksi suomalainen matkustaa mielellään lämpimään maahan, koska Suomen kesä on niin lyhyt. Toinen panostaa luksukseen, koska tavallisesti siihen ei ole varaa ja näin edelleen. Kaikki ei kuitenkaan ole mustavalkoista. Oma elämäntyylini näkyy myös matkakohteessa. Esimerkiksi kotona ahkerasti urheileva ihminen tuskin haluaa täysin unohtaa liikkumisen matkustaessaan tai kulttuureista kiinnostunut ihminen halunee oppia myös jotain uutta matkallaan, vaikka ensisijainen tavoite olisi rennosti ottaminen. Matkustushalut ja -toiveet syntyvät juuri kotoa käsin eli matkustamisella pyritään ennen kaikkea vahvistamaan omia arvoja eikä muuttumaan toiseksi ihmiseksi kuin mitä on. (Graburn 2001: 42–43.) Graburnille turismi on erityinen toiminnan muoto, johon liittyy matkustamista, pääsemistä eroon kaikesta (kotoa, töistä), stressistä vapautumista ja saavuttamattomissa olemista (Burns 1999: 82). Mielestäni Graburn on hyvin tiivistänyt matkustamiseen liittyviä tuntemuksia ja ajatuksia, joita pystyn tunnistamaan myös omasta tutkimusaineistostani.

III Tutkimusaineisto

Löysin Viron-matkoja käsittelevä keruun KRA:n keruuaineiston joukosta ja matkustin lokakuussa 2014 Helsinkiin KRA:n tiloihin tutustumaan tarkemmin kyseisen arkistoaineiston sisältöön, josta tiesin aluksi vain kokonaismäärän ja kilpakeruun ajankohdan. Vietin kaksi päivää KRA:n tiloissa tutkien aineistoa. Huomasin, että suurin osa aineistosta liittyy ensimmäisiin matkoihin, joten tässä vaiheessa keskitin huomioni kyseisiin kertomuksiin. Saatuani valokuvausluvan matkustin joulukuussa 2014 Helsinkiin, jossa vietin kaksi päivää valokuvaamalla kaikki aineistoon sisältyvät paperit.

Tutkimusaineiston rajaamisesta

Tutkimusaiheeni löytyi henkilökohtaisen kiinnostuksen kautta. Lähtiessäni rajaamaan tutkimusta mielekkäämmäksi kokonaisuudeksi tulin samalla valinneeksi tutkimukseni teemat: ensimmäinen matka Viroon, Neuvosto-Viron aikainen Tallinna 1960-luvun puolivälistä 1980-luvun loppuun, eli joukkoturismin aika. Tosin 1980-luvun lopulta alkoi toinen ja täysin erilainen aika, joka ei varsinaisesti ollut neuvostoaikaa, mutta ei myöskään Viron tasavallan aikaa (Tammer 2006: 9). Kuitenkin koin, että ne muutamat 1980-luvun lopulla tapahtuneet matkat kuuluvat osaksi tutkimustani. Vaikka tilanne oli muuttumassa, oli Viro kuitenkin vielä osa Neuvostoliittoa. Useimmiten keskeisiä aiheita eli teemoja muodostetaan aineistolähtöisesti etsimällä tekstimassasta yhdistäviä tai erottavia asioita. Tässä tutkimuksessa valitut matkakertomukset jakavat pohjimmiltaan saman lähtöasetelman. Neuvosto-Tallinna on kiinnostanut kohteena kertojia ja matkajärjestelyt on hoidettu joko itse tai yhdessä matkaseuran kanssa. Eroavaisuuksia sisältävät matkakertomukset (matkalle on lähdetty perheen mukana, kyseessä on kilpailun kautta voitettu matka, opintomatka tai työpaikan järjestämä matka) olen rajannut pois niiden vähäisyyden takia ja tukeakseni yhdistävien teemojen lähtökohtaa. Teemat ovat omia valintojani eli samaisesta aineistosta toinen tutkija löytäisi varmasti muutakin tutkittavaa, sillä käyttämäni aineisto on hyvin heterogeenistä ja moniaineksista. Ylipäätään käytössäni on vain pieni osa aineistosta, vaikka aikanaan valokuvasin koko aineiston. Tutkimuksen edetessä jouduin tekemään lisää valintoja ja muutoksia, mutta olen tyytyväinen lopulliseen tutkimusaineistooni. Kuitenkin Fingerroos (2004: 23) muistuttaa, että valinnat pitää myös perustella. Olen päätenyt rajaamaan pois

matkakertomuksia, jotka ovat liiaksi erottuneet toisista esimerkiksi ajankohdaltaan, aiheeltaan sekä matkustuskohteeltaan.

Tutkija ja toimittaja Annamari Irannon (2012: 143) mukaan aineistoargumentointi ja tulkintojen perustelu ovat keskeisiä todistelun muotoa, kun tutkija rakentaa merkityksiä aineistoteksteille, jotka perustuvat pitkälti hänen subjektiivisiin tulkintoihinsa. Tutkijan on kuitenkin tätä ennen tehtävä selväksi lukijoille, miten hän ymmärtää aineiston. Folkloristi Piret Paalin (2012: 167) mielestä tutkijan on tärkeää olla perillä tekstien kirjoittajien tavoitteista ennen kuin ryhtyy lukemaan tekstejä sekä antamaan lukemalleen merkityksiä. Koska myös tutkijalla on oma merkityksiä antava rooli aineiston analyysissä ja tulkinnassa, on tärkeää seurata ennen tulkintojen tekemistä aineiston ja tutkijan välistä vuoropuhelua (Paal 2012: 167). Pysin pitämään tutkimusprosessini mahdollisimman läpinäkyvänä refleктоimalla tekemisiäni tutkimuksen jokaisessa vaiheessa.

Paalin (2012: 168) mukaan tutkimuksen keskeisiksi teemoiksi nousevat tyypillisesti toistuvat aiheet. Laajan aineiston kohdalla “tavanomaisuus” erottuu poikkeuksien ansiosta entistä helpommin (Paal 2012: 168). Olen mielestäni havainnut aineistostani tämän Paalin esiin nostaman “tavanomaisuuden”, joka on auttanut rajaamaan tutkimusaineistoani. Hynninen (2012: 277) myös muistuttaa paikantamaan kerrontaan liittyvät ja kerronnan kommentoimat kulttuuriset ja yhteiskunnalliset kontekstit, jotta aineiston tulkinta olisi mahdollisimman hedelmällistä. Olen jo aiemmin tutkimuksessa sivunnut Viron historiaa ja olen myös pyrkinyt avaamaan tarvittaessa kulttuurista ja yhteiskunnallista kontekstia aineiston analyysia käsittävissä osioissa.

Irannon (2012: 154) mielestä on tärkeää, että aineistoa käydään läpi riittävän kattavasti tai ei ainakaan perusteta tulkintaa satunnaisten poimintojen varaan. Paalin (2012: 172) mukaan lopullinen tutkimusaineisto on lopputulos tutkijan asettamista tutkimuskysymyksistä ja tutkimusintresseistä. Prosessi on intuitiivinen ja hankala kuvata. Tutkija lukee tekstejä tehden samalla merkintöjä tekstien sisällöstä. (Paal 2012: 172.) Lindstén (2012: 301) kirjoittaa tehneensä huomioita lukemastaan tekstistä ja muistelijoiden käyttämistä sanonnoista ja ilmaisuista. Olen hyödyntänyt hänen toimintatapaansa omassa tutkimuksessani tekemällä merkintöjä kohtiin, jotka olen kokenut tutkimuksen kannalta keskeisiksi ja kiinnostaviksi asioiksi nostaa esille. Olen myös valikoinut aineistositaatteja, joita olen tähän tutkimukseen nostanut esille sellaisenaan. Lindstén muistuttaa, että tutkijan tulee antaa

tutkimuksen lukijalle selkeä kuva sekä tutkittavasta ilmiöstä että tutkijan luomasta kuvasta. Toisin sanoen tutkijan on tarkkaan kerrottava, mahdollisimman yksityiskohtaisesti, aineiston analysoinnista. Näin lukijalle avautuu mahdollisuus todeta itse kuvausten ja johtopäätösten olevan perusteltuja, kun hän pystyy seuraamaan tutkijan työskentelyä alusta loppuun. (Lindstén 2012: 300.)

Ensimmäisen rajauksen jälkeen poimin ylös kirjoittajan sukupuolen, sosioekonomisen aseman, asuinpaikan, matkustusvuoden, matkan keston, tarkan matkakohteen sekä kertomuksen sivunumerot löytääkseni kertomukset helpommin koko aineiston joukosta. Tulostettuani lopullisen tutkimusaineiston annoin jokaiselle kertomukselle vielä erillisen numeron, jotta minun olisi entistä helpompaa löytää tarvittava matkakertomus. En edennyt vuosi kerrallaan, vaan siinä järjestyksessä, miten ne olivat KRA:ssa saaneet sivunumeronsa. Erottelin viimeisessä vaiheessa eri vuosikymmenen matkat toisistaan ja vuosikymmen kerrallaan kävin tekstit lävitse tehden merkintöjä. Varsinaisessa tutkimustekstissä vuosikymmenet ovat sekoittuneet jo keskenään, mutta analyysivaiheessa koin mielekkäämmäksi erotella ne toisistaan.

Koko aineiston 96 matkakertomuksesta 61 käsitteli aihetta “ensimmäinen matkani Viroon”. Kirjoittajien lukumääräksi muodostui 62, mikä selittyy sillä, että yhden kertomuksen välitti toinen henkilö. Yhteensä siis 33 naista (joista tosin yksi vain välitti kertomuksen) ja 29 miestä kirjoitti aiheesta. Olen päätenyt rajaamaan aineiston matkoihin, jotka tapahtuivat ennen Neuvostoliiton hajoamista. Tämän rajauksen seurauksena jäljelle jäi 39 matkakertomusta. Lisäksi päädyin rajaamaan pois kaksi muistelmää, jotka eivät kerro tapahtumia kirjoittajan näkökulmasta sekä kaikki matkakertomukset, jotka eivät käsitelleet huvimatkoja. Suurin osa matkakertomuksista (50) on sisältönsä perusteella huvimatkoja ja jäljelle jääneet ovat joko työ- tai opintomatkoja tai sisällöltään liian yleispiirteisiä. Rajasin myös pois ennen vuotta 1965 ja vuoden 1989 jälkeen tapahtuneet matkat sekä matkat, joiden tarkkaa ajankohtaa en ole tarkan lukemisen jälkeenkään onnistunut selvittämään. Päädyin myös rajaamaan kaksi kertomusta, joista käy ilmi, että matka on tapahtunut “Neuvostovallan” aikana. Pidän mielekkäänä tietää vähintään, millä vuosikymmenellä matka on tapahtunut ja tästä syystä kyseiset kertomukset jäivät pois. Myös matkustusväline toimi yhtenä rajaavana tekijänä eli kaikki linja-autolla ja junilla tehdyt matkat rajautuivat pois, vaikka olisivat muutoin täyttäneet ehdot. Matkoja kyseisillä kulkuvälineillä oli ensinnäkin liian vähän ja toiseksi linja-autolla tai junalla matkustettiin tyypillisesti silloisen Leningradin nykyisen Pietarin kautta, kun laivayhteyden avattua matka kulki suoraan Helsingistä Tallinnaan. Tutkielmani keskittyy joukkoturismin aikakauteen, eli aikaväliin 1965–

1989. Lopullinen tutkimusaineisto käsittää 23 matkakertomusta ja aineisto on saatavissa tutkittavaksi KRA:n tiloissa.

Yleiskuva Neuvosto-Viron suomalaismatkailijoista

Melinin (2007) esimerkkiä seuraten halusin tehdä yleiskuvan Neuvosto-Viroon matkanneista suomalaisista. Rajaamani tutkimuskohde jakaantuu matka-ajankohdassa seuraavasti:

	Mies	Nainen
1965-1969	1	6
1970-1979	3	3
1980-1989	3	7
Yhteensä	7	16

Kuten taulukosta voidaan havaita, mieskirjoittajia on vähemmän kuin naisia. Tähän on syynä tekemäni rajaus, sillä koko aineiston sukupuolijakaumaa katsellessa eroa ei juuri ole. Muistelijoista naisia on 49 ja miehiä 47, eli yhteensä 96 muistelijaa. En kuitenkaan pyri tutkimuksellani tekemään eroa miesten ja naisten havaintojen välillä, vaan tutkimuksen paino on kertomuksen sisällössä. Eniten matkakertomuksia on 1980–1989 väliseltä ajalta. 1965-1969 ja 1970-1979 välisiltä ajanjaksoilta on lähes yhtä monta kertomusta. Lopullinen aineistoni koostuu 23 muistelijan (ks. Liite 1) matkakertomuksista, jotka sijoittuvat 1965-1989 väliselle ajalle.

Laurén (2014: 1127) valitsi tutkimukseensa 11 kertomusta, joista neljä oli naisen ja seitsemän miehen kirjoittamaa tekstiä. Hän arveli kirjoittajien iäksi 45–65, koska he yhä muistavat Neuvosto-Viron ajan. Moni kirjoittajista oli opetuslalla töissä, mikä hänen mielestään vahvistaa opettajien roolia Suomen ja Viron kulttuurisen sillan rakentajina. Hänestä oli tärkeä ottaa huomioon, että kirjoittajat ovat valikoituneet vastaamaan kilpakeruuseen kiinnostuksensa perusteella. Laurén siis otaksui kirjoittajilla olleen pitkäaikainen positiivinen suhde Viroon ja sen kieleen ja kulttuuriin. (Laurén 2014: 1127–1128.) Lisäksi Peltonen (1996: 281) huomauttaa, että muistelijan sosiaalinen tausta ja ideologinen asenne ohjaavat muistelukerrontaa. Myös Pöysän (2015: 20) mukaan kirjoittajan koulutustausta ja sosiaalinen asema ovat nähtävissä muistelijoiden tavassa kirjoittaa. Hänestä onkin suorastaan hämmästyttävää, että

kilpakeruihin on kuitenkin saatu runsaasti vastauksia myös muilta kuin työssään kirjoittamaan tottuneilta. On kuitenkin vaikea päästä perille, mistä syystä kukin kirjoittajista on kilpakeruuseen osallistunut, sillä syyt ovat moninaisia ja joskus epäselviä myös kirjoittajille itselleen. (Pöysän 2015: 20.)

Valitsemani matkakertomukset ovat luonteeltaan huvimatkoja. Suurin osa matkoista noudattaa samaa kaavaa matkan tarkoituksen suhteen. Kierretään nähtävyyksiä, syödään ja tehdään ostoksia sekä yövytään hotellissa. Muutamissa tapauksissa tavataan myös kaupungissa asuvia sukulaisia tai ystäviä. Myös uusien tuttavuuksien luokse tehdään vierailuja. Ruoppila (1996) on omassa tutkimuksessaan mennyt asteen pidemmälle jakamalla matkustajat turisteihin, ostosmatkailijoihin ja paneutujiin (ystävien, sukulaisten tapaaja). Tässä aineistossa suurin osa kirjoittajista on turisteja muutamien ollessa enemmän paneutujia. Olen lukenut ostosmatkailun osaksi turistin käyttäytymistä, koska matkakertomuksissa kerrotaan tehdyistä ostoksista ja nähtävyyksien näkemisestä tekemättä eroa, mitä varten matkalle on alkujaan lähdetty. Smith (2001: 57) on löytänyt kaikkiaan 18 syytä matkustaa: koulutus ja kulttuuri (toisten kulttuurien näkeminen ja miten ihmiset siellä elävät; tiettyjen nähtävyyksien näkeminen; ymmärryksen lisääntyminen siitä, mitä uutisissa puhutaan; erityisiin tapahtumiin osallistuminen), rentoutuminen ja mielihyvä (jokapäiväisistä rutiineista irtautuminen; hyvän ajan viettäminen; jonkinlaisen romanttisen tai vastaavan kokemuksen kokeminen), etninen perintö (vierailu oman perheen synnyinseuduilla; vierailu paikoissa, joissa on perheenjäseniä) ja loput syyt lukeutuvat muu -kategoriaan (sää, terveys, urheilu, talous, seikkailu, taito olla askeleen edellä muita, yhdenmukaisuus, historiaan osallistuminen, sosiologia, eli halu tuntea maailma). Näitä jokaista neljää syytä löytyy tutkimassani aineistossa joko suoraan tai rivien välistä tulkitsemalla.

Selvitin myös, millaisessa seurassa kirjoittajat ovat matkustaneet. Matkalle ei ole lähdetty pelkästään yksin, vaan myös seurassa. Perheen tai ystävien lisäksi on matkustettu työ- ja luokkatoverien kanssa, harrastusporukan mukana sekä osana suurempaa matkaseuruetta. Matkaseura vaikuttaa matkakokemukseen esimerkiksi matkan sisällön suhteen. Harrastuspiirin mukana matkustanut tyypillisesti huomioi harrastuksen muodostaen siitä keskeisen osan matkan sisältöä, kun taas perheen huvimatka on sisällöltään tyypillisesti perinteisempi nähtävyyksineen ja ostoksineen.

Matkan kesto vaihteli yhden päivän kestävästä viiden päivän matkoihin. Suurin osa (10) matkoista oli 3-5 vuorokauden mittaisia. Toiseksi eniten oli kahden (4) ja yhden (4) vuorokauden matkoja. On syytä huomioida, ettei viisi muistelijaa ilmoittanut matkan kestoa ja osa edellä esitellyistä tiedoista pohjautuu omiin päätelmiini. Matkan kesto vaikuttaa myös matkakokemukseen. Lisäksi matkan kesto näkyy etenkin matkakohteen valinnassa, joka tässä aineistossa on selkeästi ja myöhemmässä vaiheessa tarkoituksella valittu Neuvosto-Tallinna. Kahdessa tapauksessa matkustettiin myös muualle (Moskova, Riika).

Aikalaiskirjallisuutta: Matkakirjojen Tallinna

Hahmottaakseni entistä paremmin matkustuskohdeena olevaa Tallinnaa hyödynsin suomenkielisiä matkakirjoja vuosilta 1965 (Seljamaa et. al. 1965. Tallinnan opas), 1972 (Tomberg, T. 1972. Tallinna: matkaopas) ja 1980 (Gustavson et. al. 1980. Tallinna: matkaopas). Matkakirjat valikoituivat Jyväskylän yliopiston kirjaston valikoiman mukaan. Lisäksi halusin edustuksen jokaiselta tutkimusalueen vuosikymmeneltä.

Kaikki matkakirjat ovat hyvin pieniä kooltaan, eli ne mahtuivat kätevästi esimerkiksi matkalaisen takintaskuun. Sivuja vuoden 1965 versiossa on 70 ja oppaan mukana tulee kartta, jonka toisella puolella on vanhakaupunki ja toisella keskikaupunki. Vuoden 1972 opaskirja sisältää myös kartan vanhastakaupungista, mutta on sivumäärältään yli puolet pidempi 160 sivullaan. Vuoden 1980 matkakirja sisältää kartat vanhastakaupungista ja Rocca al Maren ulkoilmamuseosta. Sivuja kirjassa on 72. Vuoden 1965 matkaopas alkaa Tallinnan historialla siirtyen vähitellen esittelemään Tallinnan nähtävyyksiä. Matkaoppaasta löytyy myös kuvia, mutta enimmäkseen patsaista, rakennuksista ja katunäkymistä. Lopun osoiteluettelo on laadittu turistin avuksi. Opas sisältää lisäksi aakkoshakemiston. Myöhemmät matkaoppaat sisältävät sisällysluettelon. Matkakirjojen tarkoituksena on ennen kaikkea toimia taustatietona nähtävyyksien tietojen avaajana. Näitä matkakirjoja ovat suomalaiset aikoinaan lukeneet ja matkakirjojen kautta avautuu yksi näkymä menneisyyden Neuvosto-Tallinnaan.

IV Matkalla Neuvosto-Viroon

Tässä ja seuraavassa luvussa esittelen aineistosta poimittuja sitaatteja ja niiden herättämiä ajatuksia ja huomioita. Tämä luku käsittelee menomatkaa Neuvosto-Viroon ja jälkimmäinen luku keskittyy pääasiassa Neuvosto-Viroon, mutta luvun lopussa käsitellään lisäksi paluumatkaa.

Miksi Viroon?

Laivareitin aukeaminen Neuvosto-Tallinnaan sai heti rohkeimmat liikkeelle: *“Kun sitten vesitie vuonna 1965 avautui, tilasimme heti matkan Tallinnaan”*⁴ kertoi Haminasta lähtöisin oleva Ellen matkastaan. Ella Helsingistä, kirjoittaa, kuinka *“siirtokarjalaisena”* häntä *“kiinnosti erikoisesti nähdä, minkälaiset olot olivat Neuvostoliiton alaisessa maassa”*⁵. Kouvolaalainen Iida muisteli kyseessä olleen *“seuramatka Vanemuine-laivalla.”* Muun muassa siskonsa kanssa matkassa ollut Iida tunnusti, että *“paljon on unohtunut, mutta valokuvia katsellessa ja yhdessä⁶ muistellessa tulee monta mielenkiintoista asiaa ja tapahtumaa mieleen.”*⁷ Espoolainen Johannes vastaavasti kirjoitti seuraavaa: *“Laiva taisi lähteä satamasta kello 08.00 ja muistelen, että laivaan noustiin suoraan rappusia pitkin ja mitään terminaalia ei käytetty. Kokoonnuimme siis ulkona. Näin muistelen, mutta saatan muistaa väärinkin.”*⁸

Idan ja Johanneksen lauseisiin kiteytyy mielestäni hyvin muistelukerronnan ydin. Oli kerrottu asia sitten kuinka totta tahansa, niin se on jäänyt muistona mieleen. Tapahtuma voidaan muistaa väärin, mutta tapahtuma kerrotaan silti niin kuin sen muistellaan tapahtuneen. Lisäksi Iida teki mielestäni hyvän huomion todetessaan, että paljon on unohtunut. Matkan ja muistelun välillä on kulunut pitkä aika. Tosin hänen apunaan toimivat valokuvat, jotka varmasti jossain määrin auttavat palauttamaan mieleen tapahtumia. Lisäksi hän muisteli matkaa siskonsa kanssa, jolloin muistelijoita oli kaksi yhden sijaan. Ihmisen muisti on kuitenkin valikoiva ja merkityksellisemmät tapahtumat jäävät toki helpommin mieleen, mutta kokevat silti muutosta ajan kuluessa. Matkan merkityksellisyys ei kuitenkaan takaa, että

⁴ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 508.

⁵ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 350.

⁶ MA: Iida muisteli ensimmäistä matkaa yhdessä siskonsa kanssa.

⁷ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 421.

⁸ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 136.

matka jää yksityiskohtaisemmin muistiin kuin muut tehdyt matkat, ellei näe erityistä vaivaa asian eteen esimerkiksi muistiinpanoja tekemällä.

Muuramesta lähtöisin oleva Olivia kirjoitti hyvin lyhyesti ja ytimekkäästi ensimmäisestä matkastaan. *“Hotellissa oltiin yö ja päivän retket esim. Georgin haudalle tehtiin ryhmän kanssa, mutta suomalaisen tapaan toiset napsivat viinaksia baarissa ja mä istuin hotellihuoneessa, joten eipä taida tekemälläkään löytyä kuin käynti laulajan haudalla”*⁹. Olivian kertomuksesta syntyy vaikutelma, että matkasta on muutama keskeinen asia jäänyt mieleen ja hän oli selvästi kokenut nämä muutamat muistoihin jääneet asiat kirjoittamisen arvoisiksi kilpakeruuta varten. Olivia kuitenkin kirjoitti huomattavasti pidemmin vuonna 1989 tekemästään matkasta. Hän aloitti matkakertomuksensa toteamalla, että *“eka matka Viroon – Tallinnaan – taisi olla jo vuonna 1980, mutta tuo matka kohdallani oli vähän kinkkinen”*¹⁰. Epäselväksi jää, mitä hän tarkoittaa *“kinkkisellä”*.

Maria Helsingistä kirjoitti halunneensa *“tutustua ensimmäisten joukossa maahan, jonka elämä vaikutti mielenkiintoiselta ja jopa mystiseltä”*¹¹. Hän muisteli katsoneensa Viron televisiota ja nähneensä siellä *“mm. isoja joulupukkeja”*¹². Marian kohdalla television välityksellä saadut vaikutelmat olivat vaikuttaneet mielikuviin Virosta. Olisi mielenkiintoista tietää kuinka yleistä oli, että suomalaiset katsoivat Viron televisiota, sillä olen ymmärtänyt tilanteen olleen enemmän toisinpäin. Suomen televisio on kuitenkin yleisesti todettu olleen virolaisille niin sanotusti *“ikkuna länteen”*. Monet kirjoittajista olivat lähteneet Viroon tapaamaan virolaisia kirjeystäviään, jotkut heistä useammin kuin kerran¹³. Kaikista matkakertomuksista ei käy ilmi, miten kirjeystävyys oli alkanut, mutta torniolainen Linnea oli valinnut kirjeystävänsä opiskeluaikana laitoksen ilmoitustaululta¹⁴. Kaikissa tapauksissa ei myöskään käy ilmi, millä kielellä kirjeitä kirjoitettiin. Emilia kuitenkin kertoi tutustuneensa matkalla *“19-vuotiaaseen Leenan, jonka kanssa pidimme yhteyttä useamman vuoden. Leena kirjoitti kirjeitä viroksi, minä suomeksi”*¹⁵. Toisin sanoen osalla muistelijoista oli jo kirjeystävä ja osa löysi

⁹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 96.

¹⁰ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 96.

¹¹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 13.

¹² SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 13.

¹³ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 467;

SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 306.;

SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 311.

¹⁴ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 306.

¹⁵ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 83.

kirjeystävän vasta paikan päältä, kuten Emilian ja Iidan¹⁶ tapauksessa. Lisäksi kirjeitä kirjoitettiin mitä luultavimmin omalla äidinkielellä ja molemmat osapuolet tulivat siitä huolimatta riittävän hyvin ymmärretyiksi.

Aurora Joensuusta kertoi osallistuneensa viron alkeiskurssille, jossa innokas opettaja oli saanut oppilaat kiinnostumaan viron kielestä ja kulttuurista¹⁷. Ellenin kiinnostusta sukukansaansa oli ylläpitänyt opiskelu *”iki-ihanan”* opettajan johdolla kesäyliopistossa sekä Viron kirjallisuus ja pakolaistietous. Ellen kertoi paenneensa aikoinaan Lavansaaresta *”sodan jaloista.”*¹⁸ Oululainen Olavi kirjoitti Tallinnasta lähetetystä postikortista, josta hänelle oli jäänyt erityisesti mieleen lause *”Tere tulemas kyllää”* ja jatkoi kirjoittamalla, kuinka *”luetusta ja kuullusta syntyi jonkunlainen käsittämätön romantisoitunut mielenkiinto ja uteliaisuus Viroa ja virolaisuutta kohtaan”*¹⁹. Olavin mainitsema romantisoituminen matkakohdeesta on tyypillistä siinä mielessä, että matkakohde yleensä valikoituu mielenkiintomme pohjalta.

Helsinkiläinen Ilona oli juuri saanut valmiiksi opintonsa ja yhdessä opiskelutovereidensa kanssa päättänyt tehdä *”jäähvyäismatkan ja keksimmekin lähteä Tallinnaan, joka oli meille kaikille aivan vieras, rautaesiripun takana olevan kaupunki”*²⁰. Vantaalaisen Eveliinan kiinnostus *”Viron kulttuuriin ja kieleen alkoi laivaristeilyjen myötä”*²¹. Laivaristeily oli monelle jo varmaan sinänsä uusi kokemus, mutta mahdollisuus päästä matkustamaan toiseen maahan lisäsi varmasti kiinnostusta matkaa kohtaan. Helsinkiläinen Sofia kirjoitti, että *”se oli vuonna 1986, kun vihdoin uskaltauduimme lähteä käymään rautaesiripun takana olevassa, niin sanotussa Neuvosto-Virossa.”* Kyseessä oli Sofian syntymäpäivämatka, mutta matkan tarkoituksena oli myös käydä *”tapaamassa noita Tallinnassa asumassa olevia sukulaisiani.”*²² Sofian tekstistä saa sellaisen käsityksen, että ilman sukulaisia syntymäpäivämatka olisi saattanut suuntautua toisaalle. Johannes kirjoitti huomanneensa samaisena vuonna *”lehdessä tarjouksen edullisesta Moskovan matkasta.”* 500 markkaa maksanut matka kulki Tallinnan kautta ja Johannes muisteli, että *”Juuri tuo Tallinna herätti mielenkiintoni – niin lähellä,*

¹⁶ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 429-430.

¹⁷ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 163.

¹⁸ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 508.

¹⁹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 200.

²⁰ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 291.

²¹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 471.

²² SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 73.

mutta niin kaukana.”²³ Tulkiten Johanneksen kommenttia niin, että hänelle Neuvosto-Viro oli maantieteellisesti lähellä, mutta muuten niin kaukana Suomesta. Myös Ilonan ja Sofian maininnat “rautaesiripun” takaisesta Tallinnasta korostavat matkakohteen henkistä etäisyyttä. Lisäksi Johanneksen esille tuoma matkan edullisuus teki matkakohteesta houkuttelevamman vaihtoehdon.

Menomatka laivalla

Ellen tiivistä kaiken olleen *“uutta ja outoa jo laivalla”*²⁴. Myös muut muistelivat menomatkan olleen uusia ja erilaisia kokemuksia täynnä. Marian mukaan *“jo heti laivassa oli jännittävää sosialistista tunnelmaa. Oli sakeaa tupakansavua ja baaritiskillä pieniä sieviä vaaleita ‘kaviaarivoileipiä’ punaisella tai mustalla mädillä.”*²⁵ Aurora kirjoitti Marian tavoin laivan uumenissa sijainneesta kahvilasta ja sen kaviaarivoileivistä²⁶. Olivia muisteli, että *“laivalla syötiin menen tullen”*²⁷. Eveliina kirjoitti, että *“laivaan astuttua siellä tuntui vahva paistinrasvan käry, johon olin jo ehtinyt tottua Leningradissa käydessäni. Muutenkin meininki oli perin venäläistä, tai siis neuvostoliittolaista.”* Hän ei avaa enempää lausettaan, vaan kirjoitti menomatkan menneen *“ilmeisesti hyvin, koska ei siitä ole mitään erityisiä muistoja jäänyt.”*²⁸ Eveliina tuntuu yhdistävän paistirasvan käryn Neuvostoliittoon aiemman Leningradin suuntautuneen matkansa jälkeen. Olavi kertoi ihastuneensa laivan ruokasalissa tarjottuihin *“paistettuihin kiluihin joita popsiessa aika kului mukavasti”*²⁹. Johannes ei muistanut varmaksi syöneensä laivalla, vaan paremmin mieleen oli jäänyt oleskelu *“kannella, sillä sää oli kaunis ja lämmin”*³⁰. Amanda Lahdesta kirjoitti meren olleen *“kiukkuisella päällä, laiva keikkui uhkaavasti. Se tuntui pelottavalta.”*³¹ Merenkäynti on varmasti ollut jännittävä kokemus tottumattomalle.

Monet kiinnittivät huomiota laivojen kokoon. Maria ja Aurora matkustivat Vanemuine-laivalla, jonka pienuutta he kommentoivat matkakertomuksissaan³². Ilona kirjoitti matkustaneensa pienellä

²³ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 136.

²⁴ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 508.

²⁵ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 13.

²⁶ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 163.

²⁷ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 96.

²⁸ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 471.

²⁹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 200.

³⁰ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 136.

³¹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 143.

³² SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 13.
SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 163.

höyrylaivalla nimeltä m/s Tallinn³³. Myös Georg Ots -laivalla matkustanut hollolainen Emma toteaa laivan olleen *“melko pieni”*³⁴. Sofian mielestä Georg Ots *“oli siisti ja kaikin puolin sopiva laiva tuollaisen lyhyen matkan tekoon”*³⁵. Muistelijat luultavasti vertasivat laivoja nykyisiin risteilyaluksiin tai entisiin ruotsinlaivoihin, joihin mahtui huomattavasti enemmän väkeä. Oululainen Mikael antaa tukea tälle tulkinnalle: *“Minulle, joka en ollut ikinä ollut edes ruotsinlaivalla, laiva oli kokolailla ‘siisti’. Vaikka olinhan jo satamassa nähnyt, että ei Georg Ots taida olla laivojen aatelista laivan lähtiessä aivan Silja Linen Finlandian vierestä.”*³⁶ Vanemuine-laivalla matkustanut rovaniemeläinen Oliver tosin totesi olleensa *“ainoa matkustaja koko isossa laivassa!”*³⁷. Ainoana matkustajana laiva mitä luultavimmin tuntuu isommalta kuin isommassa ryhmässä matkustaessa.

Ilona kirjoitti matkan kestäneen kuusi tuntia ja viettäneensä kyseisen ajan opiskelutovereidensa kanssa kannella istuskellen ja baarin virvokkeita juoden³⁸. Myös hyvinkääläinen Matias mainitsi kertomuksessaan Tallinn-laivan edulliset alkoholijuomat, joita jotkut matkustajat ostivat³⁹. Lisäksi Mikael kirjoitti, kuinka Georg Ots -laivan *“kansibaarin hinnat olivat ällistyttävän houkuttelevia, vodka-kolan tai oluen sai parilla matkalla!”* Hän jatkoi, kuinka juomat olivat tehneet kauppansa ja että baarin luukulla oli koko matkan ajan jono.⁴⁰ Näitä yksittäisiä huomiota lukuun ottamatta alkoholi ei näytellyt menomatkassa suurta osaa ainakaan muistelijoiden osalta, mutta muistelijat kommentoivat muiden matkustajien alkoholinkäyttöä.

Jyväskyläläinen Aada totesi laivamatkan olleen jännittävä. Hänen mukaansa laiva ei ollut *“edes täynnä Tallinnaan päin mennessä. Kukaan ei huolehtinut matkatavaroistaan. Ne vietiin satamasta laivaan ja laivasta pois. Jokainen jännitti, löytääkö oman laukkunsa. Virolla oli huono maine, olihan se erilainen kuin Suomi.”*⁴¹ Aada matkusti Neuvosto-Tallinnaan vuonna 1987, joten hänellä luultavasti oli valmiiksi ennakkokäsityksiä maasta perustuen muiden kokemuksiin ja siihen, miten Neuvostoliitosta yleisesti Suomessa puhuttiin. Johannes kertoi myös jännittäneensä, vaikka Neuvostoliitto, pääasiassa Leningrad, oli hänelle tuttu jo matkailukohteena. Johanneksen mukaan *“oli aivan eri tunne saapua maahan*

³³ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 291.

³⁴ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 476.

³⁵ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 79.

³⁶ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 167.

³⁷ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 467.

³⁸ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 291.

³⁹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 326.

⁴⁰ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 167.

⁴¹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 311.

laivalla.”⁴² Aiemmin matkustaminen Neuvostoliittoon oli tapahtunut junan tai linja-auton välityksellä, joten laivalla matkustaminen oli Johannekselle uusi elämys. Menomatkasta kirjoitettiin lähes jokaisessa matkakertomuksessa jotain, mihin syynä lienee osittain se, että kilpakeruun otsikossa luki ensin *“Silloin kerran Georg Otsilla”*, mikä myöhemmin jatkui nimellä *“Yli Suomenlahden”*. Muistelijat kokivat matkakertomuksissa tärkeäksi kertoa laivamatkasta edes jotain. Enimmäkseen huomio tuntui kiinnittyneen eroavaisuuksiin ja erikoisuuksiin.

Tullitarkastus

Ella oli lähettänyt matkakertomuksensa lisäksi matkaohjelman ja tarkemmat matkaan liittyvät ohjeistukset. Niissä kerrotaan yksityiskohtaisesti tullitarkastukseen ja paluumatkaan liittyvät muodollisuudet⁴³ (ks. Liitteet 2-3). Matkalle ei olisi saanut lähteä ilman viisumia, mutta muistelijoiden joukossa oli yksi, Oliver, jonka tullimiehet olivat päästäneet yhden päivän matkalle vuonna 1966. Hän kirjoitti, että *“kun laiva sitten tuli Tallinnan satamaan, kuuli kun laivalta huudettiin laiturilla olevalle tullimiehelle: ‘Siin on üks ühe päeva mees.’ Pääsin maihin ilman vaikeuksia.”*⁴⁴ Ellen muisteli tullimiesten tehneen tarkastuksia laivalla *“jo kaukana ulapalla”* ja kirjoitti tullitarkastuksen kestäneen satamassa neljä tuntia. Tästä huolimatta Ellen totesi, että *“oli mahtava tunne astua rantaan, melkein yhtä ihana, kuin kymmeniä vuosia myöhemmin vapaan Viron maaperälle.”*⁴⁵ Myös muissa matkakertomuksissa kävi ilmi, ettei matkustus Tallinnaan jäänyt vain yhteen kertaan. Tosin tähän löytyy poikkeus, sillä Lumijoelta lähtöisin oleva Elias kirjoitti matkakertomuksensa lopuksi, että *“muuta kertaa en ole käynyt, eipä ole kiinnostanutkaan”*⁴⁶. Elias oli matkustanut Neuvosto-Tallinnaan vuonna 1989 ja Ellen vastaavasti heti laivareitin aukeamisen jälkeen vuonna 1965, joten ajankohtien ja näin ollen luultavasti matkojen erilaisuus voi omalta osaltaan hieman selittää myös toisen kasvanneen kiinnostuksen ja toisen vähäisen kiinnostuksen matkakohdetta kohtaan – syitä voi tosin olla monia muitakin.

⁴² SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 136.

⁴³ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 361-362.

⁴⁴ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 467.

⁴⁵ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 508.

⁴⁶ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 473.

Laivamatkan aikana piti täyttää tulliselvityslomake. Olavin mukaan *“Siinä piti ilmoittaa rahat, kultasormukset ja muut arvoesineet. Lisäksi vakuuttaa ettei vie Neuvosto Eestiin aseita tai ammuksia eikä kirjallisuutta.”*⁴⁷ Aadan mukaan *“ruplista piti tehdä tarkka selostus, kuinka paljon niitä oli ja miten paljon muuta rahaa. Myös korut ja kellot ja kamera piti luetteloida.”*⁴⁸ Mikael muisteli, että *“monille se kävi työstä, kun sai selvittää niin monet koukerot ja oudot utelut aseista, ammuksista, luonnonjalokivistä raakoina ja jalostettuina, taide-esineistä, huumausaineista, SNTL:n arvopapereista ja ruplista sekä tietenkin Suomen markkoista”*⁴⁹. Johannes kertoi tullimuodollisuuksien jääneen hyvin mieleen ja hän kirjoitti, kuinka *“suomea puhuva, mutta virolaisittain suomea ääntävä tiukantuntuinen naispuolinen virkailija alkoi tentata minua: ‘Onko mukana poliittinen kirjallisuus? Onko mukana epäsiiveellinen kirjallisuus tai painotuote? Onko mukana Pyhä Kirja?’”* Johanneksella oli mukana opintoihin liittyvää kirjallisuutta, joka johti lisäkysymyksiin, mutta ei kuitenkaan muihin toimenpiteisiin.⁵⁰ Tullitarkastus on yleisesti ottaen jännittävä tilanne ja varsinkin, kun joutuu tarkkaan selvittämään mukanaan tuomat tavarat. Lisäksi Johannekselle esitettiin paljon kysymyksiä, mikä on osaltaan vaikuttanut siihen, että tilanne jää mieleen. Tullitarkastus on itsessään ikään kuin viimeinen riitti ennen uuteen maahan astumista.

Sofia muisteli satamaterminaalin ahtautta, joka oli *“tupaten täyteen ihmisiä.”* Heidän piti jonottaa *“tuntikaupalla, erittäin epämiellyttävässä matalassa, kapeassa, tunkkaisessa peltiputkessa, missä jouduimme seisomaan kauan matkustajat toinen toisiimme kiinni ahdettuina. Ja passintarkastusluukulla, siinä täytyi seistä 15-20 minuuttia tullivirkailijan katsellessa vuoroon passikuvaa ja vuoroon edessään seisovan passinhaltijan kasvoja. Tuollainen täysin asiaton tuijottaminen, ja matkustajien seisottaminen tuollaisissa, hyvin epämiellyttävissä tiloissa, tuntui täysin asiattomalta ja huonolta turistipalvelulta. Maihinnousu laivasta, passintarkastuksen ja terminaalinläpikulku yhdistettynä kesti meiltä silloin, tunti 45 minuuttia.”*⁵¹ Tullitarkastuksen pitkä kesto on vaikuttanut osaltaan siihen, että tilanne on jäänyt monille varsin yksityiskohtaisesti mieleen.

⁴⁷ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 200.

⁴⁸ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 311.

⁴⁹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 168.

⁵⁰ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 136.

⁵¹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 78.

Myös Aurora muisteli, että Tallinnan tullissa passeja tutkittiin tarkasti⁵². Matias kirjoitti tulli- ja rajamuodollisuuksien olleen tarkkoja, mutta hän ja hänen työkaverinsa olivat selvinneet niistä asiallisesti⁵³. Olavi kertoi rajamiesten passintarkastuskopin sijainneen kannelta alas johtaneiden portaiden yhteydessä. Siellä passin tai henkilötodistuksen tilalle annettiin ruskea pahvinen lappu, *“jossa oli numero ja venäjänkielistä tekstiä.”* Sen jälkeen turistit ohjattiin tullirakennukseen tarkempaan tutkimukseen.⁵⁴ Emilia avasi matkakertomuksessaan tarkemmin tullimiesten matkatavaroiden tarkastusta eli *“laukut avattiin, mahdolliset kirjat ja lehdet selattiin läpi, ilmeisesti vahingollisiksi katsottuja ei päästetty läpi”*⁵⁵. Mikael kertoi, ettei hänellä *“ollut aavistustakaan, että Kaleva-lehti ja Sotkamon paikallislehti katsottiin liian vaarallisiksi painotuotteiksi Viroon vietäviksi”*⁵⁶. Ellen muisteli, kuinka hänen matkalukemisekseen ottamaansa *“Kotiliettä tutkittiin takahuoneessa toista tuntia kai peläten maahan tuotavaa pornoa tai politiikkaa”*⁵⁷. Rajanylityspaikoissa kontrolloitiin tarkkaan, ettei tapahtuisi altistumista läntisille, poliittisille, uskollisille ja pornografisille vaikutteille (Graf & Roiko-Jokela 2004: 40–47).

Emilian mukaan tulliselvityslomakkeisiin ilmoitettu rahamäärä oli osoitettava todeksi lompakkoa näyttämällä ja osittain tästä johtuen Emilia kirjoitti jonojen edenneen hitaasti ja kuinka *“kai siinä jonottajat vähän hermostuivatkin.”* Tosin Emilian täti ohjattiin selkävammansa takia *“jonon kärkeen ja istumaan”*, mitä hänen tätinsä *“arvosti suuresti.”*⁵⁸ Onni Kajaanista oli havainnut suomalaisten ja virolaisten kohtelussa erovaisuuksia kertoessaan seuraavaa: *“Jos meidät suomalaiset tarkastettiin tarkasti, niin sääliksi kävi niitä muutamia virolaisia, joiden matkatavarat tarkastettiin aivan sairaan tarkasti ja joitakin vietiin sivuhuoneisiinkin, josta tulivat pitkän ajan kuluttua itku silmissään. Kaikki näitisti tehdyt lahjapaketit revittiin auki, revittiin sanan varsinaisessa merkityksessä. Tuntui, että lähtisin takaisin, jos se vaan olisi mahdollista. Kuitenkin lepyimme.”*⁵⁹ Iida kirjoitti käyneensä ennen Tallinnaan matkustamista Leningradissa ja tutustuneensa siellä *“sikäläisiin tarkkoihin rajamuodollisuuksiin, konepistoolimiehineen kaikkineen. Samantapaiseen olimme varautuneet*

⁵² SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 163.

⁵³ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 326.

⁵⁴ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 200.

⁵⁵ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 83.

⁵⁶ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 167.

⁵⁷ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 508.

⁵⁸ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 83.

⁵⁹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 206.

Tallinnassa.”⁶⁰ Mikaelin mukaan *“eräs laivassa reipastunut mies pääsi moitiskelemaan ääneen ’ryssän jonoja’. Sitten meillä ei enää ollutkaan minnekään kiirettä, sillä passi- ja tullitarkastus pysähtyi sillä sekunnilla puoleksi tunniksi. Tilanne kävi aika tukalaksi, kun ketään ei päästetty hallista takaisin vilpoisempaan ilmanalaan.”*⁶¹ Myös Amandan mukaan satamahallin ilma oli raskas, mikä pisti pyörryttämään⁶².

Aadan mukaan tulomatkalla laiva oli *“kuuma ja meitä ei päästetty sieltä pois, ennen kuin kaikkien matkatavarat oli raahattu ulos. Se on ainoa kerta, joka on jäänyt tuskastuttavan pitkästä odotuksesta mieleen. Mehän seisoimme kuin sillit pystyyn laitettuna kuumassa pytyssä.”* Paikan päällä satamassa ei tilanne ollut Aadan kertomuksesta päätellen paljon parempi, sillä hän kirjoittaa Tallinnan sataman ankeudesta *“Helsinkiin tottuneille”* ja kuinka *“tullissa meni aikaa, eikä siinä tullimiehille tehnyt mieli hymyillä, olivathan he niin pelottavan oloisia. Onneksi eivät tavaramme joutuneet tullattaviksi.”*⁶³ Mikael myös kuvaili kertomuksessaan satama-alueita: *“Tallinnan satama oli kamala ilmestys. Paremminkin se oli kaikenlaisen tavarain ja roinan kaatopaikka. Kalseutta lisäsi vielä satama-altaan perällä sijaitseva kellertävä aaltopeltihalli, Tallinnan satamaterminaali. Satamassa kävi laivojen kimpussa kova työn touhu.”*⁶⁴

Amandan mielestä tullimiehet *“osasivat todella nöyryyttää matkustajia”* ja kertoi passintarkastukseen kuluneen aikaa. *“Matkustajat seisoivat tiukoissa riveissä kuin sotilaat, odottaen vuoroaan. Kun oma vuoroni tuli ojentaa passini, mies lasikopissaan tuijotti hyytävästi vuoroin passia, vuoroin minua, sitten taas passia ja minua. Löi sentään lopulta leiman sinikantiseeni. Tullimiehet- ja naiset tuntuivat penkovan jokaisen maahan tulevan matkalaukut. ’Miksi teillä on kahdet sukat mukanne? Mihin tarvitsette villapuseroa?’ Tyhmiä kysymyksiä, joihin oli syytä keksiä joko mahdollisimman viisas vastaus, tai vaieta nöyrästi.”* Myöhemmin hän totesi, että: *“vastaanotto veljesmaassa ei ollut kovin lämmin.”*⁶⁵ Pielavedeltä lähtöisin oleva Matilda kirjoitti hänellä olleen *“vaatteita narulla kiinni yksi läjä. Sain tullimiehelle, että lahjoitan ne satamassa olevalle ystävälleni. Sain luvan viedä vaatteet.*

⁶⁰ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 422.

⁶¹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 167.

⁶² SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 143.

⁶³ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 311.

⁶⁴ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 167.

⁶⁵ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 143.

Mieheni kohdalla oli eri tullimies, hän ei saanut lupaa viedä tuliaisia. Olin iloinen, että minä sain lahjoittaa vaatteita Viroon.”⁶⁶

Voisi kuvitella, että nimenomaan poikkeuksellisen tarkka tullimuodollisuus puhututti myös Suomessa ja kenties sitä kautta oli jäänyt erityisenä muistelijoiden mieleen. Myös Laurén (2014) nostaa tutkimuksessaan esille rajatarkastukset. Tähän lienee syynä se, että rajanylityspaikat toimivat kulttuurien kohtaamispaikkana, mitä Laurén tutkii artikkelissaan. Hänen mukaan rajatarkastukset näyttäytyivät negatiivisessa sävyssä kertomuksissa. (Laurén 2014: 1125, 1134, 1138.) Olen samaa mieltä hänen kanssaan ja edellä esitellyt aineistositaatit puhuvat puolestaan. Ensimmäinen kosketus Neuvosto-Viroon ei ollut monessakaan tapauksessa positiivinen. Yleisesti ottaen uuteen matkakohteeseen matkustaessa ensimmäiset tuntemukset vaikuttavat loppumatkaan tai ainakin negatiivisen alun jälkeen matkakohteelta saatetaan vaatia enemmän, että matkasta jää hyvä mieli.

Jokaisella muistelijalla oli jo valmiiksi oma ennakkokäsityksensä Neuvosto-Tallinnasta ja minua kiinnosti, miten Neuvostoliiton vaikutus nähtiin muistelijoiden kertomuksissa. Ellen piti *”neukkuajalle”* tyypillisenä, kun matkustaessaan miehensä ja appivanhempien kanssa heiltä oli kysytty *”varovasti, miten on mahdollista, että samasta perheestä on päässyt matkustamaan niin monta henkeä”*⁶⁷. Neuvostoliiton vaikutus näkyi esimerkiksi Mikaelin matkakertomuksessa, jossa hän mainitsi valkoisten savupiippujen punaiset raidat, *”joihin oli maalattu näkyvästi miehittäjän sirppi-vasara-tunnukset”*⁶⁸. Myös Johannes kirjoitti, että *”oli hyvin erikoista nousta neuvostoliittolaiseen laivaan jonka piipussa komeili sirppi ja vasara”*⁶⁹. Myös hajut ja tuoksut olivat jääneet matkalaisten mieleen ja Johannes esimerkiksi muisteli, että *”laivalla oli hyvin vaatimatonta ja siellä oli oma, erikoinen hajunsa.”* Myöhemmin matkakertomuksessa hän kertoi, kuinka *”terminaalissa haisi mahorkka”*⁷⁰ ja jokin omituinen haju. Tallinnasta jäi mieleeni myös ruskohiilen ja kivihiilen haju joka tuntui leijailevan joka paikassa.”⁷¹ Matiaksen mukaan *”sataman seutu oli täynnä nokisia rakennuksia,*

⁶⁶ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 238.

⁶⁷ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 508.

⁶⁸ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 167.

⁶⁹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 136.

⁷⁰ Mahorkka on venäläinen tupakka, jolla huomiota herättävä haju.

⁷¹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 136.

*kivihili ja öljy tuoksui*⁷². Emiliakin muisteli, että *“jo tuoksu oli aivan erilainen kuin kotona Suomessa. Erilaisista polttoaineista, kuten ruskohiilestä, se kai johtui.”*⁷³

---

⁷² SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 326.

⁷³ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 83.

V Suomalaiset Neuvosto-Talinnassa

Tässä osiossa käsitellään seuraavia aiheita: muistelijoiden havainnot Neuvosto-Talinnasta, oppaan tapaaminen ja nähtävyyksien kiertäminen, hotelliin majoittuminen, ostoksilla käyminen ja mahdollisten omien tavaroiden myyminen, viihteellä oleminen ja virolaisten kohtaaminen sekä sukulaisten ja tuttujen tapaaminen. Luvun lopussa käsittelen paluumatkan herättämiä tunteita sekä sivuan myöhempien matkojen vertailua ensimmäiseen matkaan.

Millainen on Neuvosto-Talinnna?

Neuvosto-Talinnna ei muistelijoiden mukaan koreillut ulkonäöllään. Ella kirjoitti, kuinka heille *“näytettiin hyvät kohteet, mutta puute ja köyhyys näkyivät”*⁷⁴. Emmalle taas ei jäänyt kovin paljon mieleen Neuvosto-Talinnasta: *“Jotenkin köyhän käsityksen sain. Minulle oli jostain muodostunut käsitys, että virolaiset ovat iloista kansaa, ehkä se käsitys tuli siitä, että mitä olin Virosta kuullut tai lukenut, pääasiassa se liittyi kuorolauluun. Niinpä olin hämmästynyt, kun ihmiset vaikuttivat hyvin alakuloisilta. Edes nuorista ihmisistä ei paistanut iloisuutta.”*⁷⁵ Amanda sitä vastoin kertoi ihmetelleensä virolaisten positiivista vastaanottoa: *“Joku suomalainen näytti huiskuttavan väkijoukon suuntaan ja sieltä vastattiin huiskutuksella tai ystävällisellä äänellä huudetulla tervehdyksellä. Ehkä tämä ei sittenkään ollut niin kylmä ja tyly maa kuin tullitarkastuksessa olin luullut.”*⁷⁶ Mikael kertoi oppineensa erottamaan virolaisen ja venäläisen toisistaan: *“Virolainen tuli vastaan eleettömästi, katse alas suunnattuna, kun taas venäläinen käveli reippaasti, puhui äänekkäästi, oli kaikin tavoin vapautunut nauttien olemisestaan”*⁷⁷. Saattaa olla, että muistelijan ennakkokäsitykset venäläisistä ja virolaisista ovat vahvasti vaikuttaneet siihen, miten hän on kyseiset ihmisryhmät kokenut.

Mikael kirjoitti myös näkemistään jonoista: *“Jonot löivät leimansa Tallinnan katukuvaan. Yksi jonotuskohteista oli kahden pyörän päällä liikuteltava tankki, jonka kylkeen oli kirjoitettu venäjäksi KBAC. Säiliöstä asiakkaille laskettiin ruskeaa, ruispohjaista kotikaljaa joko omiin astioihin tai*

⁷⁴ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 350.

⁷⁵ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 476.

⁷⁶ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 143.

⁷⁷ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 169.

yhteiskäytössä olleisiin kolpakoihin. Ihan hirvitti katsoa, kun sama kolpakko kiersi niin monilla janoisilla huulilla. Samat juoma-astiat -periaate toimi myös VODA-automaateilla, joiden pitkä rivistö oli mm. Viru-kadulla kukkakauppiaiden vieressä. Tavallisesti kymmenestä laitteesta oli ainakin yksi toimiva. Eipä tullut niin kovaa janoa, että olisi tarvinnut näitä palveluita!”⁷⁸ Huonoon hygieniaan kiinnitti huomiota myös Aadan matkakertomuksessaan, jossa hän kertoi, kuinka hänen ystävänsä “Pirkko oli kuullut, että pitää ottaa aamulla alkoholia tyhjään vatsaan, ettei tule mitään vatsatauteja.” Aada myös kertoi, kuinka he molemmat joivat ensimmäisenä aamunaan Tallinnassa “pikkuruisen ryyppyn.” Aadalle aiheutui tästä huono olo ja hän jatkoi asiasta todeten: “Se lääkitys sai jäädä osaltani siihen ainoaan kertaan.”⁷⁹

Sofian matka ei ollut onnistuneimmasta päästä ja tämä näkyy hänen kertomuksessaan, jossa hän kertoi tienneensä “Tallinnassa käyneiden sukulaisten kertomasta, että Tallinna on hyvin kurjassa kunnossa. Mutta kumminkin, kun sitten sataman terminaalista ulos kadulle pääsin ja näin itse tuon kaupungin lohduttoman kurjassa kunnossaan niin, minua ahdisti niin, että luulin pakahtuvani siihen paikkaan. Menin tahtomattani kaksinkerroin, eli vartaloni kääntyi luokille kuin linkkuveitsi, ja tunsin ennen kokematon hirvittävän ahdistuksen valtaavan koko olemukseni, oli kun suoleni ja kaikki sisukseni olisi puristuneet kasaan. Että siitä huolimatta, vaikka minulle oli monia kertoja kerrottu tuon kaupungin olevan tosi surkeassa tilassa niin, nähtyäni sen itse henkilökohtaisesti koin elämäni suurimman järkytyksen. En oikein ymmärrä vielääkään sitä, miksi järkytyin? Tunsin kun kaikkien siinä kaupungissa asuvien ihmisten hätä ja ahdinko olisi siirtynyt minuun, oli jotenkin sellainen tuntemus, kun olisin ollut mukana kauhuelokuvassa, joka yllättäen kauhukseni muuttuikin todellisuudeksi. Tuo Tallinnan kaupunki oli hoitamattoman näköinen ja kokonaisuudessaan ilmapiiriltään ahdistava.”⁸⁰

Ensikosketus Neuvosto-Tallinnaan tullimuodollisuuksien jälkeen oli vaihteleva. Toiset kiinnittivät huomiota Neuvosto-Tallinnan ulkoasuun ja toiset enemmän kaupungin asukkaisiin. Luulen muistelijoiden vertailleen Neuvosto-Tallinnaa Helsinkiin tai ylipäätään vähän isompaan kaupunkiin Suomessa. Toiset muistelijat kokivat vastaanoton iloiseksi ja toiset taas kokivat tunnelman kaupungilla varsin alakuloiseksi. Muistelijat kirjoittivat havainneensa köyhyyden ja puutteen huolimatta siitä, että

⁷⁸ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 169.

⁷⁹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 312.

⁸⁰ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 73-74.

asiaa yritettiin peitellä. Myös Mikaelin mainitsemat jonot kertovat puutteesta. Matkailijoiden ei haluttu näkevän kaupungin huonoja puolia. Matkailijat ohjattiin katsomaan tarkkaan valittuja nähtävyyksiä.

Zetterbergiä (2017: 285) mukaillen näyteikkunaa komistettiin suurin rahoin, kun Tallinnassa järjestettiin Moskovan olympialaisten 1980 purjehduslajit. Tallinna sai uuden lentoaseman, Piritalle valmistui purjehduspaviljonki ja kaupunkiin rakennettiin Olümpia-hotelli. Myös Tallinnan vanhakaupungin ilmettä kohennettiin. (Zetterberg 2017: 285.) Raisiolaiselle Aleksandrille oli jäänyt matkasta voimakas visuaalinen mielikuva: *“olympiapurjehduksiin valmistautuminen, sillä taloja maalattiin ja remontoitiin. Ja se ihmetys miten suunnattoman kaunis ja runollinen vanha kaupunki oli. Vaikka olin jo matkustellut eri puolilla Eurooppaa, kaupungin kapeat, nousevat, laskevat kadut lumosivat minut ensi askeleella. --- ensivaikutelma Virun lähistöltä aukeava portti vanhaan kaupunkiin: kukkia, tyylikkääitä ihmisiä, reippaan ja pystypäisen näköisiä ihmisiä, minkä katsoin valtavaksi eroksi verrattuna Leningradiin, jossa olin käynyt vuotta aiemmin. Tallinnalaiset naiset olivat naisellisesti pukeutuneita, hyvin siistejä ja tyylikkääitä, sellaisia mitä sanotaan tyylistään varmoiksi. Heissä ei ollut hitustakaan alemmuudentuntoa. Olin ylpeä heistä, miten he kantoivat valtionsa, kansansa, itsemääräämisoikeutensa ja itsenäisyytensä miehittäjistä huolimatta.”*⁸¹ Linnea vastaavasti oli *“huonojalkaisena ihailnut, miten virottaret ja venäläisnaiset liikkuvat korkeilla koroillaan sujuvasti vanhan Tallinnan epätasaisilla kaduilla. Mikä naisellisuus!”*⁸² Mielestäni tässä ja aiemmin edellä esitellyssä kappaleessa voidaan havaita, kuinka kaupungin ja sen asukkaiden yleisilme voi vaikuttaa siihen, millainen ensivaikutelma kaupungista jää. Lisäksi sellaiset asiat, joihin ei itse pysty, mutta toinen pystyy, voivat herättää ihastusta ja luoda siten positiivista tunnelmaa kaupungista ja sen asukkaista.

Mikael kirjoitti nähneensä kaduilla paljon taiteilijoita, joita hän myös epäili leningradilaisiksi taideopiskelijoiksi. Lisäksi iltaisin liikkui sotilaita, joista hän ei kuullut yhdenkään puhuvan viroa: *“...monen kotiseuduksi oli helppo tunnistaa jotkut Keski-Aasian neuvostotasavalloista.”*⁸³ Myös Ellen kertoi kiinnittäneensä huomiota *“rappukäytävien sisäänvedoissa”* seisoneisiin aseistettuihin sotilaisiin, jotka seurasivat *“kadun elämää. Olimmepa vaarallisia”*⁸⁴. Onni kirjoitti nähneensä illalla vaimonsa

⁸¹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 490.

⁸² SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 306.

⁸³ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 169.

⁸⁴ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 509.

kanssa kaupungilla kävellessä *“monta virolaista. Kun tarkkana olimme muutama heppuli puhui outoa murretta josta päättelimme että he ovat venäläisiä. Sotilaat kulkivat laumoissa ja nauroivat äänekkäästi. Vaimo sanoi, että hekin puhuvat venäjää.”*⁸⁵ Myös Matias oli pistänyt merkille katukuvassa esiintyneen *“paljon sotilaspukuisia henkilöitä”*⁸⁶. Sotilaiden läsnäolo kaupungilla on jäänyt selvästi siihen tottumattomien suomalaisten muistelijoitten mieleen. Erityisesti kiinnitettiin huomiota siihen, että sotilaat vaikuttivat olevan poikkeuksetta venäläisiä. Suuri osa suomalaisista todennäköisesti suhtautuikin Tallinnan venäläisiin miehittäjinä, joka omalta osaltaan vaikutti tulkintoihin.

Johanneksen mielestä ihmiset pukeutuivat suomalaisiin verrattuna vaatimattomammin: *“osa jopa köyhästi. Kadut olivat kuitenkin siistejä Tallinnassa, vaikka yleisilme oli ankea. Talot olivat vielä maalattu huonosti ja kaikkialla tuntui leijuvan ruskohiilen, kaalin ja mahorkan hajua. Sellainen oli muisto Tallinnasta. En koskaan osannut kuvitella, että Viro itsenäistyisi uudelleen.”*⁸⁷ Johannes oli huomionnut hajun jo laivaan astuessaan. Hänen lisäksi Matias ja Emilia mainitsivat matkakertomuksissaan kaupungin tuoksuneen erilaiselta⁸⁸. Iidan mielestä Tallinnan ilmanlaatu oli huono: *“ilma tuntui hengittäessä hiukan ´kitkerältä´. Siitä ikään kuin jäi kasvojen ja käsien ihollekin likainen tunne”*⁸⁹. Hajut jättivät vahvoja muistijälkiä ja joskus hajun voi tuntea myös fyysisesti kuten Iidan tapauksessa. Marian mukaan kaupunki oli *“huonossa maalissa, mutta kaunis ja erilainen”*⁹⁰. Ilonan mielestä *“Tallinnan pääkadut olivat ihmeellisen leveät ja autoja oli vähän. Kadun ylityksissä oli kuitenkin oltava tarkkana, sillä autot ajoivat kovaa välittämättä mahdollisista jalankulkijoista. Vanhassa kaupungissa ei luonnollisesti autoja liikkunut ja niinpä pysähdyimme aina välillä kuuntelemaan ihmeellistä naisten piikkikoroista syntynyttä kopinaa katukivetystä vasten.”*⁹¹ Emilian mukaan *“harmaus oli silmiinpistävää kaupunkikuvassa”*⁹². Tässä mielestäni näkyy, kuinka kaupungin rakennusten huono maalipinta ei vähennä sen kauneutta ja kuinka erilainen kaupunkiympäristö johtavat omalta osaltaan kiinnittämään huomiota johonkin ihmeelliseen: naisten piikkikoroista syntyvään

⁸⁵ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 206-207.

⁸⁶ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 326.

⁸⁷ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 137.

⁸⁸ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 326.

SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 83.

⁸⁹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 424.

⁹⁰ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 15.

⁹¹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 292.

⁹² SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 83.

kopinaan katukivetyksiä vasten. Voidaan myös pohtia, että mikäli erovaisuuksia ei havaittisi, huomaisiko mitään ihmeteltävää alkujaankaan.

Iida kertoi, että kaupungilla käydessä *“huomiota herätti suuri maalaus talon tiiliseinässä. Siinä oli tyylitelty sirppi ja vasara sekä numero 25. Tekstinä oli: JÄÄ KESTMA KALEVITE KANGE RAHVAS JA SEISA KALJUNA MU KODUMAA! Kyseessä oli neuvosto-Eestin 25-vuotisjuhlataulu. Pahalta tuntui suomalaisesta sen näkemini. Teksti itse oli tietysti hyvä, mutta sirppi ja vasara sen pilasivat.”*⁹³ Aleksandra muisteli kahvilaa, jossa he söivät *“hurmaavat leivonnaiset ja hyvät kupilliset kahvia. Kahvi on jäänyt mieleeni hyvän makuisena. JA muistan ihmetelleeni, että venäläiset ovat jättäneet, antaneet Viron pitää vironkieliset kahvilannimet ja lehdet – kun kerran muuten on niin neuvostolaista, että kurkkua kuristi.”*⁹⁴ Tietynlainen venäläis- ja neuvostovastaisuus näkyi monissa kertomuksissa. Artikkelissaan samaa kilpakeruuaineistoa hyödyntänyt Laurén (2014: 1137) nostaa työssään esille, kuinka merkittävässä roolissa muistot ja aiemmat kokemukset näkyvät tehdessämme käsityksiä toisista kulttuureista ja ihmisistä. Kertomukset paljastavat matkailijoiden käsitykset Neuvosto-Virosta ja Neuvostoliitosta, jotka he ovat saaneet sekä Suomesta että länsimaalaisesta kulttuurista. Suomen ja Viron välinen raja on samalla raja idän ja lännen valtioiden välillä. Neuvostoliitto oli monelle lähes tuntematon ja se esiintyi heille toisena ja itäisenä, erona Suomesta ja lännestä. Lisäksi suomalaiset katsoivat Neuvosto-Viroa omasta kulttuuristaan käsin. Neuvosto-Viron venäläiset näyttivät erilaiselta, he käyttäytyivät erilaisesti ja he puhuivat toista kieltä (venäjää). Virolaiset sitä vastoin identifioitiin suomalaisiin. Toisin sanoen virolaisten ja venäläisten välillä tehtiin ero: eri kieli, käyttäytyminen ja ulkonäkö. Virolaiset nähtiin uhreina, jotka joutuivat luopumaan länsimaisesta kulttuuristaan Neuvostoliiton painostuksesta. Kaikki negatiivinen Tallinnassa liittyy jotenkin Neuvostoliittoon ja virolaiset kärsivät taustalla hiljaisuudessa. Vastaavasti Viron historian elementit, kuten vanhat rakennukset, laulut ja suullinen historia nähtiin kauniina ja hyvänä, säilyttämisen arvoisina muistoina Viron läntisestä kulttuurista. (Laurén 2014: 1137-1138.)

⁹³ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 426.

⁹⁴ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 491.

Matkaopas ja nähtävyydet

Suurin osa muistelijoina mainitsi matkakertomuksessaan matkaoppaan. Oppaina toimi sekä miehiä että naisia, suomalaisia ja virolaisia. Smithin (2001: 276) mukaan kulttuurin välittäjinä toimivien paikka on isännän ja turistin välillä. Kaikki kulttuurin välittäjät eivät kuitenkaan ole oppaita, mutta heille on annettu vastuu valikoida osia omasta kulttuuristaan jaettavaksi ulkopuolisille. Smith kutsuukin näitä kulttuurin välittäjiä päätöksentekijöiksi. (Smith 2001: 277.)

Marian opas sai osakseen kiusoittelua ja joutui toimimaan myös järjestyksenvalvojana: *“Meillä oli koko ajan oma virolainen matkaopas, kuten silloin aina oli tapana sosialistisissa maissa. Hän oli hyvin suomea puhuva nainen, jolla oli silloisen Tallinnan muodin mukaan huivi päässä. Siitä jaksoivat ryhmämme miehet vitsailla ja lupasivat ostaa oppaalle hatun. Yhtenä päivänä opas tuli sitten joukkoomme hattua päällä ja sai sillä miehet hiljaisiksi. Miehiä oli oppaan pidettävä järjestyksessä kuin poikia, sillä oltiinhan halvan viinan maassa.”*⁹⁵ Ilona kirjoitti, että *“suomea puhuva, nuori naispuolinen paikallisopas oli meitä vastassa satamassa.”* Hän myöhemmin jatkoi, että *“oppaamme tutustutti meidät perusteellisesti Tallinnan nähtävyyksiin jalkaisin ja myös bussilla kulki. Vanha kaupunki tuntui todella ihmeelliseltä ja ne näköalapaikat olivat vaikuttavia.”*⁹⁶ Matias muisteli *“suomen kieltä hauskasti”* puhunutta opasta, jonka kanssa olivat kierrelleet kaupunkia linja-auton kyydissä⁹⁷. Amanda totesi: *“Se, että kiinnostus Viroon jatkui ja jatkuu, on hyvin paljolti ensimmäisellä matkallamme ryhmää luotsanneen oppaan ansiota. Hänen tapansa johdattaa ensikertalaiset nuoret matkaajat maansa perinteisiin, tapoihin, nähtävyyksiin oli todella taitavaa. Kun ei kaikkea tietenkään ehtinyt muutamassa päivässä nähdä, hän totesi tyynesti: ‘No, ensi kerralla sitten.’ Se takasi, että kiinnostus jäi, halu tulla uudelleen.”*⁹⁸ Myös Aleksandra kehui opastaan: *“Paikallisopas, nimeltään Aila, oli kulttuuriin perehtynyt, tiesi valtavasti, häntä oli ilo kuunnella. Roikuin hänen lähellään kaikilla visiiteillä ja kysyin paljon, ahmin kulttuuria ja historiaa.”*⁹⁹ Iidalla oli myös virolainen opas¹⁰⁰, mutta ei kerro hänestä sen enempää.

⁹⁵ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 13.

⁹⁶ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 291-292.

⁹⁷ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 326.

⁹⁸ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 144.

⁹⁹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 490.

¹⁰⁰ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 425.

Emma kertoi olleensa paikallisen miesoppaan kaupunkikierröksellä, joka tapahtui kävellessä. *“Jossakin näköalapaikalla kyselimme oppaalta asioita sieltä, mitä nyt kullekin tulee mieleen kysyä. Joissakin asioissa hän vaikutti kovin kiusaantuneelta ja kierteli ja kaarteli vastatessaan. Myöhemmin hän tuli vähän rohkeammaksi, ehkä hän oli tehnyt meistä arvionsa.”*¹⁰¹ Mikael muisteli *“pontevaa opasrouvaa”* seuraavasti: *“Matkaoppaat olivat vastassa satamassa ja jo bussissa satamasta hotelliin saimme tärkeitä ohjeita onnistuneelle Tallinnan vierailulle. Erityisesti pontevasti opasrouva keskittyi valuutan vaihtoon, mikä piti ehdottomasti suorittaa hotellissa virallisen kurssin mukaisesti. Kaikki katuvaihto oli ankarasti kiellettyä ja valuuttarikokseen syyllistynyttä turistia odottivat tässä maassa suuret vaikeudet.”* Mikael kuitenkin paljasti tehneensä *“salavaihkeisen rahanvaihdon”* perustellen asiaa sillä, että häntä *“on aina hitusen verran viehättänyt pieni riskin otto tai ehkäpä tässä tapauksessa jäynän tekeminen vallanpitäjille.”* Mikael kertoi suostuneensa myös toiseen rahanvaihtoon *“parin päivän päästä”* ja kuinka ei *“ruplista ollut pulaa koko lomamatkan aikana.”*¹⁰² Myöhemmin matkakertomuksessaan Mikael kirjoitti hieman lisää matkaoppaasta: *“Oppaamme rohkeasanaisuuden tajusin vasta myöhemmin. Hän saattoi sanoa esimerkiksi, että ‘Te siellä Suomessa tuskaillette, kun leivän hintaa nostetaan 5%. No, meillä homma hoidetaan niin, että leivän hinta nostetaan kerralla 100%.’ Tietenkin hän näki, ettei bussissamme ollut mukana valvovaa silmää, mutta eihän hän voinut tietää etteikö joukossamme olisi ollut lavertelevaa ‘Moskovan ystävää’.* Ilmeisesti tuo vanhahko rouva ajatteli ettei hänellä ole enää mitään menetettävää.”¹⁰³ Emma ja Mikael kokivat, että virolaiset oppaat varoivat puheitaan matkailijoiden seurassa. Kuitenkin myöhemmin kyseiset matkaoppaat esittivät myös kriittisiä mielipiteitä maan tilasta.

Sofia puolisoineen sai matkaoppaaksi yhden tapaamistaan sukulaisista: *“kävimme hänen kanssaan erilaisissa ravintoloissa syömässä ja juomassa, ja tutustumassa monenlaisiin kauppaliikkeisiin, kirkkoihin ym. nähtävyyksiin”*¹⁰⁴. Aadan ja Pirkon matkaoppaana toimi Aadan kirjetuttu Iivi, jonka kanssa he kävivät museokierroksella ja konsertissa. He olivat myös osallistuneet kaupunkikierrökselle, jonka aikana opas oli heille selittänyt Tallinnan suurta venäläisten määrää: *“Kun Lasna- ja Mustamäkeä oli rakennettu, olivat rakennusmiehet tuoneet perheensä asumaan valmistuneisiin asuntoihin. Lasnamäkeen oli jokaisen etukäteen suunnitellun talon väliin rakennettu ylimääräiset*

¹⁰¹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 476.

¹⁰² SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 168.

¹⁰³ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 169.

¹⁰⁴ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 76.

kerrostalot, joten kaupunginosasta oli tullut liian ahdas.”¹⁰⁵ Linneakin seurueineen oli saanut matkaoppaaksi virolaisen kirjeystävän Signen miehen, joka oli tätä varten ottanut lomaa voidakseen esitellä heille kaupunkia¹⁰⁶. Tutun ihmisen toimiessa oppaana nähtävyyksien kiertely jäänee helpommin muistiin ja on kokemuksena erilainen kuin kiertoajelulla olleiden.

Aurora oli osa valmismatkaryhmää ja heidän oppaanaan oli toiminut suomalainen nainen, joka Auroran mukaan oli kertonut olevansa naimisissa virolaisen kanssa. Aviomiestään hän tapasi opastamiensa matkojen aikana Tallinnassa, sillä aviomies ei päässyt Suomeen.¹⁰⁷ Aleksandran paikallisopas oli kihloissa virolaisen miehen kanssa ja hän oli Aleksandrille todennut, että miehen saaminen Suomeen, jotta *“he voisivat mennä naimisiin, tarvittaisiin niin paljon byrokratian suojeutta, ettei hän jaksanut uskoa siihen”*¹⁰⁸. Olisi mielenkiintoista tietää, kuinka harvinaisesta ilmiöstä Auroran ja Aleksandran kertomuksissa on kyse ja miten oppaina toimineet suomalaiset olivat ylipäätään onnistuneet solmimaan suhteen virolaisen kanssa. Eveliina muisteli, kuinka heitä *“odotti satamassa melko rähjäinen bussi Inturistin suomea puhuvan naispuolisen oppaan kanssa, joka osoittautui melkoiseksi kaupantekijäksi”*¹⁰⁹. Tämän enempää Eveliina ei avaa aihetta. Muistelijat eivät varsinaisesti tuoneet mitään negatiivista esille matkaoppaistaan, joten he vaikuttavat olleen miellyttäviä ja asiansa osaavia ammattilaisia. Matkaoppaat oli todennäköisesti valittu tehtävänsä tarkoin, sillä Neuvostoliitto ei varmastikaan halunnut näyttäytyä huonossa valossa turistien silmissä. Toisaalta, osa virolaisista matkaoppaista esitti myös kriittisiä mielipiteitä maansa tilasta, mikä kertoo siitä, että oppaat eivät olleet itse sisäistäneet täysin Neuvostoliiton propagandaa. On myös epäselvää, kuinka paljon Neuvostoliitto pystyi vaikuttamaan suomalaisten matkaoppaiden toimintaan, jos ollenkaan.

Muistelijat kiersivät oppaiden kanssa eri nähtävyyksiä. Ella oli liittännyt mukaan matkaohjelmansa, jossa tosin ei tarkemmin avata kiertoajelun kohteita. Liioin ei Ella kerro tarkemmin näkemiään nähtävyyksiä, kun toteamalla, että olisi mielellään *“käynyt jossakin kirkossakin, mutta selitettiin niitten olevan nyt remontissa j.n.e.”*¹¹⁰. Myös Matilda kirjoitti olleensa kiertoajelulla, mutta ei avaa tarkemmin

¹⁰⁵ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 312-313.

¹⁰⁶ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 306.

¹⁰⁷ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 163.

¹⁰⁸ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 491.

¹⁰⁹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 471.

¹¹⁰ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 350.

kiertoajelunsa sisältöä¹¹¹. Maria muisteli Mustamäkeä, joka *“oli vasta valmistunut uusi hieno lähiö, jota meille näytettiin”*¹¹². Mikaelille *“tutuiksi tulivat neuvostoajan kaupunginosat Õismäki, Mustamäki ja Lasnamäki. Mielenkiintoisen lisän antoivat käynnit Nömmella, Piritalla, Metsäkalmistolla ja Rocca al Marella. Varsin vaikuttava kokemus oli käydä Georg Otsin haudalla Viron sankareiden hautausmaalla, myös Laululava ansaitsi ihailun.”*¹¹³ Onni vaimoineen oli myös vierailut laululavalla ja Georg Otsin haudalla¹¹⁴. Johanneksen mukaan heillä oli mahdollisuus äänestää, missä he käyvät ja suurin osa kannatti laululavaa ja Georg Otsin haudalla vierailua, jonne he olivat sitten menneet¹¹⁵. Olivia muisteli käyneensä ainoastaan laulajan haudalla, jonne hän teki päivän retken yhdessä ryhmän kanssa¹¹⁶.

Vuoden 1965 Tallinnan opaskirjan mukaan Pirita on Tallinnan vesiurheilukeskus, mikä selittänee sen, miksi juuri kyseiselle alueelle sijoitettiin olympialaisia varten purjehduspaviljonki (Seljamaa et. al. 1965: 60). Tähän purjehduskeskukseen mahtui kerralla 750 purje- ja moottorivenettä sekä purjehdusseuran talo. Rakennuskokonaisuuteen kuului olympiakylä, joka majoitti 630 henkilöä. (Gustavson et. al. 1980: 57.) Piritalla sijaitsevat myös Piritan luostarin rauniot. Siellä ja ulkomuseo Rocca al Marella vierailivat Mikaelin lisäksi myös Iida, Linnea ja Emilia, joka kirjoitti valokuvien auttaneen muistamaan vierailukohteita¹¹⁷. Iida oli käynyt myös Mustamäellä ja kaupungilla olleessaan tutustuneensa Voidu väljakilla olleeseen Kaubamajaan¹¹⁸ ja korukauppaan¹¹⁹. Nigulisten kirkon tuhattu torni oli myös herättänyt hänen huomionsa ja laululavan tehneen *“suuren vaikutuksen, mutta Lenin (joskin melko ’hillitty’) sen reunassa tuntui jotenkin ahdistavalta”*¹²⁰. Linnea kertoi tutustuneensa *“torneihin, kirkkoihin, museoihin”* edellä mainittujen Piritan ja Rocca al Maren sekä laululavan lisäksi¹²¹. Laululava on suuri, sille mahtuu samanaikaisesti 30 000 laulajaa. Laulujuhlia on järjestetty vuodesta 1869 alkaen ja kunkin laulujuhlan merkiksi sytytetään tuli lavan oikealla puolella kohoavaan Pohjoistorniin. (Gustavson et. al. 1980: 58.)

¹¹¹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 238.

¹¹² SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 15.

¹¹³ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 169.

¹¹⁴ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 207.

¹¹⁵ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 137.

¹¹⁶ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 96.

¹¹⁷ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 83.

¹¹⁸ Kauppa. Nyk. ostoskeskus.

¹¹⁹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 425-426.

¹²⁰ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 428-429.

¹²¹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 306.

Amanda muisteli kiertoajelua seuraavasti: *“Auto kierteli ensin kaupungin reunamilla: ulkoilmamuseossa, Metsäkalmistossa, pienten suippokattoisten omakotialojen alueella. Oppaamme kertoi Viron historiasta, virolaisesta kulttuurista, laulujuhlista...Lopulta päädyttiin vanhaan kaupunkiin. Siellä jokaisella kadulla ja jokaisella talolla tuntui olevan oma tarinansa. Kierroksen päätteeksi kiipesimme Toompealle, näköalatasanteelle. Seisoin mykistyneenä katsellen allani levittäytyviä punaisia tiilikattoja ja kapeita katuja. Aurinko tuli esiin pilvestä. Sillä hetkellä minä rakastuin Tallinnaan. Se rakkaus on säilynyt.”*¹²² Toompean mäellä kävivät myös Emilia ja Matias, joka lisäksi kertoi käyneensä myös Raatihuoneentorilla¹²³. Vuoden 1965 Tallinnan opaskirjan mukaan Toompea on erottamaton osa vanhankaupungin maisemaa. Kyseessä on pystysuorarintainen kalkkikiviylänkö, joka sijaitsee yli 47 metriä merenpinnan yläpuolella. (Seljamaa et. al. 1965: 16.) Raatihuoneentorilla (Raekoja plats) sijaitsee 1300-luvulla rakennettu goottilaistyylinen profaanirakennus (Raatihuone), joka on ainutlaatuinen koko Pohjois-Euroopassa (Seljamaa et. al. 1965: 30). Rakennus on valmistunut vähitellen, mutta tärkeimmät rakennusvaiheet sijoittuvat vuosiin 1371-1374 ja 1401-1404 (Tomberg, T. 1972: 63; Gustavson et. al. 1980: 35). Kyseessä on Tallinnan vanhin julkinen rakennus ja ainoa Neuvostoliitossa säilynyt keskiaikainen Raatihuone (Gustavson et. al. 1980: 35).

Aleksandra kertoi, että *“eniten minua tuolla matkalla ihastutti muurilta avautuva maisema vanhan kaupungin kattojen ylle. Kaupunki oli niin kaunis ja minua järkytti pitkän historian silloinen vaihe, neuvostomiehitys, juuri siinä maisemaa katsellessa, kaikkein eniten. Kun kävin uudestaan kaupungissa, vajaa 10 vuotta sitten vasta, ja osuin samalle näköalapaikalle, minut äkkiä valtasi hassu voimakas tunne, surumielisyys muistona ja valtava riemu siitä, että maailma voi muuttuakin.”*¹²⁴ Johanneksen mukaan heillä *“ei ollut karttaa Tallinnasta (sellaisia ei ollut saatavissa), mutta jotenkin vain vaisto vei kohti Toompeaa ja kävelimme pitkin Pikk Jalk -katua. Se jäi parhaiten mieleeni. Otin myös kuvia kaupungista ja Tomista joka halusi tehdä balettiliikkeitä muuriin nojaten. Nämä kuvat ovat dioina vieläkin tallessa.”*¹²⁵ Johanneksen muistelua ovat varmasti auttaneet olemassa olevat kuvat, kuten Emilian tapauksessa. Kaikilla ei ollut valokuvia muistona, joten nähtävyys oli jostain muusta syystä

¹²² SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 143-144.

¹²³ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 326.

¹²⁴ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 492.

¹²⁵ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 136.

jäänyt mieleen. Opaskirja vuodelta 1965 kertoo Pikk Jalg -nimisen kadun olevan Tallinnan vanhin katu. Tätä pitkin aikoinaan päästiin Toompealla olleeseen eestiläiseen linnoitukseen. (Seljamaa et. al. 1965: 27.) Kyseinen tie oli ainoa tie laskeutua kukkulalta alas (Tomberg, T. 1972: 58).

Matkakertomuksissa esiintyivät Lasnamäen, Mustamäen, Nõmmen, Õismäen ja Piritan kaupunginosat Vanhaa kaupunkia unohtamatta. Lasnamäen asuinalue tunnettiin ennen kaikkea venäläistämisen keskeisenä symbolina. (Zetterberg 2017, 285). Mustamäen alueen rakennustyöt olivat vielä käynnissä vuonna 1965 (Seljamaa et. al. 1965: 15). Mustamäen asukasmäärän suunniteltiin kasvavan 18 000 asukkaasta 55 000 asukkaaseen. (Seljamaa et. al. 1965: 44-45.) Vanhan kaupungin nähtävyyksistä erikseen nostettiin esille Toompea, Raatihuoneentori ja Nigulisten kirkko. Tämä merenkulkijoiden suojeluspyhimykselle Nikolaukselle omistettu kirkko rakennettiin 1200-luvun lopulla (Seljamaa et. al. 1965: 28; Tomberg, T. 1972: 59; Gustavson et. al. 1980: 32). Kirkko on alakaupungin yksi vanhimmista rakennustaiteellisista muistomerkeistä (Tomberg, T. 1972: 59). Useampia mainintoja saivat ulkomuseo Rocca al Mare, laululava, Metsäkalmisto ja Georg Otsin hauta. Tallinnan Metsäkalmisto (Tallinna Metsakalmistu) on viimeinen lepopaikka monille nimekkäille taitelijoille ja kulttuuripersoonallisuuksille, kuten esimerkiksi runoilija Lydia Koidula (1843-1886) (Seljamaa et. al. 1965: 61). Iidan matkakertomuksessa esiintyi Voidu väljak eli Voitonaukio¹²⁶, joka on saanut nimensä 21. kesäkuuta vuonna 1940 tapahtuneen joukkokokouksen muiston kunniaksi. Mielenosoituskulkueseen osallistui tuolloin 40 00 henkeä, jotka kokoontuivat alueelle vaatimaan uuden hallituksen muodostamista. (Tomberg, T. 1972: 95.; Gustavson et. al. 1980: 47-48.) Aukiolla pidettiin myös paraateja ja juhlakulkuja joukkokokousten lisäksi (Gustavson et. al. 1980: 47). Mitä luultavimmin kiertoajelun tarkoituksena oli näyttää Neuvosto-Tallinnan niin sanotut parhaat puolet, mutta oli myös matkaoppaasta kiinni, millainen tunnelma kiertoajelusta jäi. Kiertoajeluista ja nähtävyyksistä kerrottiin matkakertomuksissa pitkälti positiiviseen sävyyn.

Hotellit Tallinn ja Viru

Ellenin mukaan *“Ainoa turisteja majoittava paikka oli hotelli Tallinna, jonka huoneet olivat kolme henkeä varten, Ei puhettakaan perheen yhteishuoneesta, vaan sukupuolen mukaan kuorsaavien*

---

¹²⁶ Nyk. Vapaudenaukio (Vabaduse väljak).

vanhusten joukkoon nuoremmat matkalaiset”¹²⁷. Hän lienee oikeassa sanoessaan Tallinn-hotellia ainoaksi turisteja majoittavaksi hotelliksi, sillä kyseinen hotelli avattiin vuonna 1963 ja vasta vuonna 1972 avattiin hotelli Viru (Zetterberg 2007, 713; Zetterberg 2017, 299). Iida kirjoitti Tallinn-hotellista, että *“se oli varmasti aivan hyvä hotelli, koska en muista sieltä mitään erikoista*”¹²⁸.

Tallin-hotellissa yöpynyt Amanda matkaseurueineen joutuivat yllättävään tilanteeseen: *“Oletimme, että kumpikin pariskunta saisi oman huoneen, mutta toisin kävi. Miehet kirjattiin omaan huoneeseensa ja meidät naiset omaamme. Kumpaankin huoneeseen tuli kolmaskin asukas. Meitä hämmästytti ja kiukutti yllättävä järjestely jollaisesta emme lähtiessä olleet maksaneet. Tuttavat, jotka olivat käyneet aiemmin Virossa, olivat kotona varoitelleet, ettei saisi esittää liikaa vaatimuksia. Muutoin voisi joutua tekemisiin miliisin kanssa. No, me motkotimme keskenämme, emme vastaanottovirkailijalle.”*¹²⁹ Maria kehui hotellin olleen hieno ja nukkumisen tapahtuneen *“ajan tyyliin siveellisesti poikaystävänä kanssa eri huoneissa*”¹³⁰. Marian huonetoveri sanoi hotellin lattiassa olleen *“reikiä, joihin oli asennettu kovaäänisiä. Muistelen nähneeni reikiä lattiassa. Piti siis varoa puheitaan*”¹³¹. Ilonan mieleen olivat jääneet *“valkoiset pussilakanat, joissa oli ulkopuolella suuri pyöreä reikä, josta näkyi varsinainen täkki tai huopa. Sellaisia ei meillä Suomessa harrastettu. Toinen asia, joka jäi hotellista mieleen, oli ruokailut tässä samassa hotellissa. Tarjoilijat olivat pitkiä ja salskeita miehiä, jotka toimivat tosi ripeästi: Jos sattui kesken syömisen katsahtamaan sivulle, oli kesken jäänyt aterialautanen häipynyt edestä! Opimme kyllä pitämään varamme, joten emme kärsineet nälkää.”*¹³²

Myös Tallinn-hotellissa yöpynyt Aurora muisteli, kuinka *“yhtenä iltana pääsimme hotellin henkilökunnan kanssa katsomaan Suomen televisiosta ranskalaista sarjaa 'louvre kummitus'.* *Ymmärsimme, että hotellin henkilökunnan suomen kielen taito perustui paljolti Suomen television seuraamiseen.”*¹³³ Päiväretkellä ollut Matias ei yöpynyt Tallinn-hotellissa, mutta hän ja hänen matkatoverinaan ollut työkaveri olivat kuitenkin päätyneet lounaalle hotelliin, jossa hovimestari oli *“ihastunut, kun tapasi suomalaisen kollegansa ja antoi meille lahjoiksi hotellin kuvalla merkityt*

¹²⁷ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 508.

¹²⁸ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 423.

¹²⁹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 143.

¹³⁰ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 13.

¹³¹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 14.

¹³² SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 291.

¹³³ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 163.

*olutlasit*¹³⁴. Yhden päivän retkellä myös ollut Olavi kertoi, kuinka pienen kiertoajelun jälkeen heillä *“oli lounas Tallinna Hotellissa”*¹³⁵.

Tallinn-hotellissa yöpyivät Amanda, Aurora, Ella, Ellen, Iida, Ilona ja Maria. Matias ja Olavi kävivät hotellissa lounaalla yöpymisen sijaan, koska olivat vain yhden päivän retkellä. Oliver oli myös yhden päivän retkellä vuonna 1966, mutta hän ei tuo esille matkakertomuksessaan kävikö hän hotellissa vai ei. Tässä vaiheessa ei vielä ollut Viru-hotellia, sillä jokainen edellä mainittu muistelija matkusti Neuvosto-Tallinnaan ennen sen valmistumista vuonna 1972.

Emilia kehui Viru-hotellin olleen *“uudenkiiltävä ja ylettömän hieno. Taisi olla elämäni ensimmäinen hotelli, kotimaassa oli yövytty korkeintaan matkustajakodeissa ja retkeilymajoissa telttamajoituksen lisäksi. Aikamme hissiä jonotettuumme hurautimme jonnekin korkealle. Joka kerroksen hissiaulassa istui pöytänsä takana tiukan näköinen tati valvomassa, että meno pysyy asiallisena. Saimme mukavan kahden hengen huoneen, josta avautui väliovi tädin yhden hengen huoneeseen.”*¹³⁶ Onni oli vaimonsa kanssa joutunut odottamaan pääsyä huoneeseen monta tuntia. Heidän oppaansa, joka *“puhui lähes virheetöntä Suomenkieltä, oli koko ajan anteeksipyytäväinen, kun ’eivät asiat tahdo aina mennä suunnitelmien mukaan.’ Viimein saimme huoneet ja meidät vietiin ruokailemaan. Annokset eivät olleet kovin runsaat ja me raskasruokaiset vähän purnasimme, turhaan. Ruuan laatu oli aivan käyvää laatua.”*¹³⁷

Yöt laivalla ja päivän Tallinnassa viettänyt Matilda kirjoitti ruokailleensa Viru-hotellissa¹³⁸. *“Meidät vietiin bussilla hotelli Viruun ja meillä oli aikaa tutustua kaupunkiin ennen kuin kone Moskovaan lähtisi”*¹³⁹ kirjoitti Johannes, joka oli Tallinnassa tavallaan välikulkumatalla. Hän ei ollut joukon ainoa, jonka päämatkakohde oli joku muu kuin Tallinna. Eveliinan ensisijainen matkakohde oli Riika. Kuitenkin heille molemmille Tallinna oli jäänyt mieleen riittävässä määrin, jotta ottivat osaa kilpakeruuseen jakaakseen kokemuksensa muille. Eveliina muisteli syöneensä hotellissa sekä meno-että paluumatkalla. Menomatalla *“ruokana oli rasvaisia porsaankyljyksiä ja paistinperunoita, muuta*

¹³⁴ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 326.

¹³⁵ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 200.

¹³⁶ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 83.

¹³⁷ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 206.

¹³⁸ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 238.

¹³⁹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 136.

ei ollut saatavana”. Paluumatkalla he päätyivät ikään kuin pakosta hotelliin syömään: “Jotakin hiukopala piti saada, ja koska emme matkalla huonekumppaninani olleen nuoren tytön kanssa löytäneet muuta kahvilaa, menimme jonottamaan Viru-hotellin kahvilaravintolaan, jonne ovi oli muistaakseni hotellin takaa, jostain nykyisen matkakeskuksen paikkeilta. Ovella seisoi paksuhko portieeri, joka laski meidät jonon ohi sisään. Mukanamme livahtivat kaksi ikäistämme melko länsimaisesti pukeutunutta naista, koska he niin ollen kävivät suomalaisista. Muistelen, että söimme naisten kanssa viinereitä, mikä nauratti meitä, sillä nehän olivat nakkimakkaroitu.”¹⁴⁰

Aleksandra kehui hotellin ruokia: *“Hotellin ruuat olivat hyviä ja kaikkea oli paljon. Olen aina pitänyt hyvästä ruuasta ja siellä oli. Pöydissä valkeat paksut liinat ja tarjoilijoilla siistit asut.”¹⁴¹* Sofia valittavan tapansa mukaan ei mairittele hotellia kuvaillessaan paikkaa seuraavasti: *“Huoneeseemme kolmanteen kerrokseen päästääksemme meidän oli käytettävä portaita ja millaisia portaita! Porrasaskelmat kuin myös portaikon seinät olivat harmaata sementtiä, sementtipintaa ei nähdäksemme oltu viimeistelty millään tavoin sen jälkeen, kun betonilaudotus oli niistä poistettu. Että portaikossa kulkiessa oli tuntemus, kun olisin kulkenut keskeneräisellä rakennustyömaalla. Ja asuinkerroksessamme kerroskäytävän keskellä, istui pienen pöydän vieressä nainen, joka mitä ilmeisemmin tarkkaili meitä, koska puolen yön aikaan huoneeseemme pyrkiessämme hän kyseli meiltä: ’minne te olette menossa?’”¹⁴²* He olivat saaneet myös hotellihuoneeseen *“yhdessä puhelun, missä soittaja, joka ei kertonut nimeään kysyi: ’onko teillä jotain myydä?’”* Hotellin ravintolakaan ei säästy Sofian kritiikiltä: *“siellä oli määrätyn suuruiset ja vaihtoehdottomat ruoka-annokset hyvin vaatimatonta ruokaa. Joka yllätys, yllätys, kaikeksi hämmästykseksämme tarjottiin rikkinäisissä tarjoilukulhoissa. Tuo havainto rikkinäisistä tarjoilukulhoista oli niin uskomaton, että oli pakko katsoa astioita useamman kerran kun varmistuakseen näkemänsä olevan totta. Kotimaassamme kun myös missään muussakaan maassa emme olleet nähneet kenenkään tuovan ruokaa tarjolle rikkinäisissä astioissa. Että tuosta hotelliaterioidinnista, kuin myös hotellissa asumisesta kokonaisuudessaan tuli sellainen tuntemus, kun meille hotellivieraille olisi tarkoituksella haluttu osoittaa se, ettei meitä siellä arvostettu.”¹⁴³*

¹⁴⁰ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 471.

¹⁴¹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 492.

¹⁴² SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 74.

¹⁴³ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 75.

Eliaksen majoitus ei ollut Viru-hotellissa, mutta hän kertoi käyneensä hotellin baarissa useasti: *“Kauppiaita oli, kauniita naisia. Neuvostoliiton naiset oli omassa ryhmässä ja Viron omissa, ero oli selvä, ulkonäössä ei. Kovin esittelivät palveluja, kun en hyväksynyt tarjouksia, kyselivät mitä varten täällä kyttäilet, kun ei tavara kelpaa. Ulkopuolella oli viinan ja tupakan myyjät, vaivaksi asti.”*¹⁴⁴ Mikael kertoi jännittäneensä hotelliin menoa, koska *“Viru-hotellista oli puhuttu paljon kaikenlaista. – Neljä tuimannäköistä, ruskeapukuista ovimiestä seisoi jämäkästi tuloaulassa. yhdellä miehistä oli ruskean puvuntakin alla sininen, jonkin suomalaisen jalkapalloseuran verryttelypuvun takki. Se tuntui minusta äärettömän kornilta. Vaikka monilla iäkkäillä matkalaisilla oli painavia kantamuksia, miehet eivät tehneet ellettäkään auttaakseen rasittuneita ihmisiä hankalissa ovissa. Mietin osaavatkohan he ollenkaan hymyillä. Myöhemmin kuulin heidän olleen aitoja KGB-miehiä. Viru oli täynnä ruskeaa pinnoitetta, niin yleisissä tiloissa, henkilökunnan asusteissa kuin huoneessamme numero 622. Kerrospalvelijat herättivät aluksi kummastusta, mutta heiltä sai avun moneen kiperään asiaan kuten öiseen olueen.”*¹⁴⁵

Aada ystävineen *“majoitettiin Viru-hotellin 16.kerrokseen. Aamupala oli alakerrassa. Iltaravintola ylimmässä, muistaakseni 24.kerroksessa. ---Aamupala ei ollut kummoinen.”* Seuraavana päivänä Aadan kirjeystävä tuli häntä tapaamaan hotelliin ja toi mukanaan kimpun kukkia. *“Laitoimme ne mukanamme olleeseen kertakäyttölasiin ja tuumasin: Olisipa ollut oikea maljakko, niin nämä näyttäisivät kauniimmilta. Tultuamme syömästä, jossa Iivi oli mukanamme, olivatkin kukat oikeassa maljakossa. Ihmettelimme, mistä se oli ilmestynyt ja kuka oli käynyt huoneessamme. Olihan siivooja käynyt jo aamupalalla ollessamme. Emmehän me tienneet kuuntelulaitteista ym. vakoilujutuista mitään.”*¹⁴⁶ Linnea tutustui matkalla virolaiseen äidinkielenopettaja Mariin, joka Linnean mukaan *“piipahti luonamme Viru-hotellissa ja keskusteli ystäväni kanssa wc:ssä hanan ollessa auki. Tiesimme kyllä, että huoneita kuunneltiin, siksi varoimme puheitamme.”*¹⁴⁷

Viru-hotellissa yöpyivät Aada, Aleksandra, Emilia, Linnea, Mikael, Onni ja Sofia. Eveliina ja Johannes poikkesivat Viru-hotellissa syömässä välikulkumatkallaan. Eveliina piipahti toistamiseen Virussa paluumatkallaan. Matilda kävi syömässä hotellissa ja Elias vietti aikaa hotellin baarissa. Elias majoittui

¹⁴⁴ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 473.

¹⁴⁵ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 168.

¹⁴⁶ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 312.

¹⁴⁷ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 306.

toisaalla, mutta hotelli ei käy ilmi hänen matkakertomuksessaan. Emma yöpyi Matildan lailla laivalla ja vietti yhden päivän Tallinnassa, mutta hänen matkakertomuksessaan ei selviä kävikö hän Viru-hotellissa lainkaan vai ei, mutta mitä luultavimmin ei käynyt. Oliviakin lienee yöpynyt Viru-hotellissa, mutta tämä ei käy ilmi matkakertomuksesta. Hän kuitenkin matkusti vuonna 1980 Neuvosto-Tallicnaan, joten on oletettavaa hänen majoittuneen Viru-hotellissa tai ainakin jossain uudemmassa hotellissa kuin hotelli Tallinn. Muistot Viru-hotellista salakuunteluineen ja KGB-agentteineen ovat saattaneet myös vahvistua, kun epäilykset Neuvostoliiton kaaduttua varmistuivat. Nykyään Viru-hotellin yhteydessä toimii KGB-museo. Monilla muistelijoilta oli epäilyksiä salakuuntelusta ja vakoilusta, mutta epäilyksien saatua varmistuksen muistelijat ovat saattaneet arvioida omia muistoja uudelleen tästä näkökulmasta ja niihin on saattanut myös sekoittaa toisten ihmisten tarinoita ja kokemuksia. Korkiakankaan (1996: 36) mukaan muistelussa voivat yhdistyä kollektiiviset ja kulttuurisesti yhteisesti jaetut sekä henkilökohtaiset tuntemukset ja muistot.

Ostoksilla ja tavarapula

Muistelijat kuvailivat myös tekemiään ostoksia ja kokemuksiaan Tallinnan kaupoista. Emilian mukaan heidät vietiin Berjozkaan: *“Sieltä sai ostaa valuutalla halpaa vodkaa ja Vana Tallinn-likööriä, samovaareja, mandoliineja ja pienempää matkamuietotavaraa”*¹⁴⁸. Berjozkat olivat Neuvostoliitossa toimineita kauppoja, joissa oli mahdollista käydä kauppaa ulkomaalaisella valuutalla. Niissä oli parempi tarjonta kuin tavallisissa kaupoissa. Tavalliset kansalaiset eivät saaneet niissä asioida. (Kuusi 2013: 222.) Ellen kuvaili paikkaa ainoaksi ostospaikaksi, *“mistä onneksi sai ostaa somia, Tallinnaa kuvaavia grafiikan lehtiä kotiseinälle muistoksi”*¹⁴⁹. Sekä Emilia että Ellen kävivät myös Kaubamajassa. Emilian tutustuminen Kaubamajaan tapahtui *“omin päin”* ja hän jatkoi, kuinka *“näyteikkunoissa oli taidokkaitakin asetelmia tavaroista, joita ei kyllä sisältä löytynyt. Muutamaa ruokakauppaan kurkistettiin. Valikoima näytti kaikissa käsittävän suunnilleen samaa: kalasäilykkeitä peltipurkeissa, vihannessäilykkeitä lasipurkeissa, kaalinkeriiä ja tietysti leipää. Leivät, tummat ja vaaleat, olivat meikäläisestä poiketen hyllyissä tai laareissa paljaaltaan, ja siitä ne nostettiin ostokoriin.”*¹⁵⁰ Ellen kirjoitti Kaubamajan olleen *“tyhjää täynnä. Pyylevät venäläismatruonat myyntipöytien takana kohtelivat tylysti ulkomaalaisia sekä eestin kieltä puhuvia. Vain käsin veivattavia*

¹⁴⁸ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 83.

¹⁴⁹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 508.

¹⁵⁰ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 83.

ompelukoneita oli runsaasti myytävänä.”¹⁵¹ Myös Emma muisteli myyjien olleen *“äkäisiä eikä niin palveluhaluisia”*¹⁵². Voi olla, että muistelijoiden mahdollinen venäläis- ja neuvostovastaisuus on myös värittänyt tulkintaa venäläisten asiakaspalvelijoiden tylynä koetusta käytöksestä.

Osa muistelijoista oli onnistunut löytämään ostettavaa myös Kaubamajasta. Ella kertoi ostaneensa *“äänilevyn hyvää musiikkia”*¹⁵³. Myös Maria kirjoitti ostaneensa poikaystävänsä kanssa *“oikein kilpaa klassisen musiikin levyjä, sillä ne olivat tosi halpoja.”*¹⁵⁴ Matilda kertoi myös käyneensä *“kaupamajassa. Siellä oli paljon väkeä, ostettavaa ei niinkään. Kysyin myyjältä (ostaakseni) maatuskaa, moni kerroksista puunukkea. Myyjä sanoi: ‘Ei meidän maassa ole maatuskoja’. Ymmärsin siitä paljon. Helsingissä olin tottunut että siellä voi ostaa monesta maasta peräisin olevia nukkeja. Ostin tuliaisiksi kauniin isohkon, puisen korurasian ja pienen puusta ja oljesta tehdyn seinätaulun. Ne ovat yhä tallessa aarteinani.”*¹⁵⁵ Myös Johannes kävi kaverinsa Tomin kanssa Kaubamajassa: *“Meitä se lähinnä nauratti, sillä kauppa oli melkein tyhjä. Yhden pellavaliinan ostin. Se taisi olla jostakin Valko-Venäjältä.”*¹⁵⁶

“Olimme onnistuneet viimeisenä iltana tuhlaamaan vanhoista vaatteista ja kengistä saadut ruplamme melkein kaikki Kaubamajassa ihaniin valkokirjontaisiin pussilakanoihin ja tyynyliinoihin, joita polven kanssa pakkasimme laukkuihimme äänilevyjen seuraksi” muistelee Aada matkakertomuksessaan ja tunnustaa heidän piilottaneen jäljelle jääneet ruplan setelit lankakerien sisälle.¹⁵⁷ Aurora kirjoitti ostaneensa Tallinnasta matkamuistoksi sisarentyttarelleen nuken, joka oli puettu virolaiseen kansallispukuun. Äidilleen hän osti pienen pellavaisen pöytäliinan ja itselleen Tallinnan sanomalehden.¹⁵⁸ Aleksandra kertoi, kuinka hän muistaa *“rivin pikkuisia kumisaappaita, joiden lisäksi kenkäosastolla ei ollut mitään muuta, minua hämmensivät ne tyhjät hyllyt ja tasot, ahdisti ja nolotti, menin kuitenkin ja otin saappaat käteeni, aioin ostaa, koska ne olivat niin sievät, pilkulliset ehkä. Mutta en ostanut kuitenkaan. Näyteikkunoissa oli suoraan sanottuna vanhanaikaisia vaatteita ja esillepanon väljyys, pelkistys ja rumuus pelotti. En muista ostaneeni matkalta kuin joitain*

¹⁵¹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 508.

¹⁵² SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 476.

¹⁵³ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 350.

¹⁵⁴ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 14.

¹⁵⁵ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 238-239.

¹⁵⁶ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 137.

¹⁵⁷ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 314.

¹⁵⁸ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 164.

*elintarvikkeita, joita aina pyrin ostamaan tuliaisiksi mistä tahansa. Ja ostin kirjoja, vironkielisiä lastenkirjoja, mm. Kalevpoeg lapsille toimitettuna.”*¹⁵⁹ Myös Emma muisteli valikoimien olleen *“pieniä ja vanhanaikaisia”* etsiessään kaupoista tuliaisia, mutta *“ei sieltä paljon mitään löytynyt.”*¹⁶⁰

Mikaelin mukaan Kaubamajassa *“turisti saattoi kätevimmin tehdä ruplakauppoja. Ostoksen suorittaminen oli varsinainen kummajainen. Ensin valittiin lasitiskistä tuote, josta myyjä kirjoitti lapun. Lapun kanssa mentiin maksamaan lasikopissa istuneelle totiselle kasöörille, jonka antamaa kuittia vastaan sai ostoksensa ensimmäiseltä myyjältä, joka kääri tuotteen huolellisesti paperiin. Ostin 2 ruplaa ja 15 kopeekkaa maksaneen venäläisvalmisteisen korkinavaajan, jonka ostamiseen kului aikaa lähes puoli tuntia.”* Hänen mukaan kaikkien suomalaisten ostoskassista löytyi pullo Vana Tallinnaa ja Sovjetskoje -sampanjaa. Tuliaisiksi tuttaville hän muisteli ostaneensa *“useamman tuubin käärmesalvaa, Vibrosalumia.”*¹⁶¹ Myös Aada oli ihmetellyt, kuinka *“kaupassa ostoksesta otettiin ensin hinta ja kuittia vastaan sai ostoksen sen toiselta kassalta.”* Hän oli käynyt Kaubamajan lisäksi myös kauppahallissa, jossa *“haisi pahalle, eikä siellä ollut muuta kuin leipää – joka myytiin ilman käärettä, vähän kalaa ja suolakurkkupurkkeja.”* Aada kertoo, kuinka hän ja hänen ystävänsä Pirkko ostivat hotellin alakerrassa olevasta liikkeestä lähtöamuna evääksi *“viimeiset kaali- ja rahkatäytteiset piirakat.”* Kyseisiä pullia ja piirakoita jonotettiin aamuisin ja lisää tulisi vasta seuraavana aamuna. Lisäksi Aada muisteli, kuinka *“kaupoissa oli puolenpäivän aikaan ’suletud’ kylttejä, kun etsimme jotain ostettavaa. Joka puolella oli rahanvaihtoon halukkaita. En halunnut sellaisien kanssa ollenkaan juttusille. Moni heistä osasi esittää asua selvällä Suomen-kielellä.”*¹⁶² Elias kävi Mustamäen kirpputorilla: *“Käynti mustamäen kirpputorilla oli näkemisenarvoinen, alue oli monta hehtaaria, rompetta jos mihin lähtöön. Eikä mitään tyrkyttämistä. Matka tapahtui taksikyytinä, ei kovin kallis Tönkkihinta. Tuliaisviinat ja tupakat, olutta, suomalaista juustoa.”*¹⁶³

“Kauppaliikkeissä eniten ihmetytti se, kuinka kaikki myynnissä oleva liha oli avoimella paljaalla tiskillä. Ja helmitaulunnäyttö kaupankäynnissä meitä todella hämmästytti sekä huvitti. Ja kun ihmettelin sukulaiselleni ääneen tuota helmitaulujen käyttöä, sanoi sukulaiseni tuohon ’millä sitten laskettaisiin, jos ei olisi helmitauluja?’” muisteli Sofia ja kirjoitti, kuinka oli lisäksi saanut

¹⁵⁹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 491.

¹⁶⁰ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 476.

¹⁶¹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 170.

¹⁶² SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 313.

¹⁶³ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 473.

epäystävällistä asiakaspalvelua karkkikaupassa, jossa toivomuksia ei otettu huomioon. He eivät myöskään onnistuneet saamaan kameraan uutta salamavalon patteria, sillä *“silloinen tavaratalon paristotarjonta rajoittui tarkasti yhteen ainoaan malliin ja kokoon.”*¹⁶⁴ Ostoksista ja ostoksilla tehdyistä havainnoista kirjoitettiin matkakertomuksissa yllättävän paljon. Luultavasti sekä tarjonta että tapa tehdä ostoksia poikkesi hyvin paljon siitä, mihin Suomessa oli totuttu. Tosin aivan kaikkia valikoiman vähyys ei tuntunut haittaavan, vaan ostettavaa löytyi siitä huolimatta.

Tavarapula oli kuitenkin ilmeinen Neuvosto-Talinnassa. Myytävien tavaroiden perään kyseltiin useammalta. Johannes muisteli kahta *“virolaista jobbaria jotka tulivat puhumaan kanssamme tavaratalossa. Minulla oli päälläni jokin kivannäköinen takki ja nuo jobbarit (mustan pörssin edustajat) halusivat ostaa takkini. Hinta sovittiin ja sain tukun ruplia (lasketutin ne käteeni yksi kerrallaan, sillä tiesin huijaustavat). Tomi joka ei ollut aikaisemmin käynyt Neuvostoliitossa oli tapahtuneesta aivan ihmeissään. Hän nauroi ja sanoi, ettei kukaan usko kun hän kertoo tämän ystävilleen. Sanoin hänelle, että tämä on vasta alkua – kuten se olikin.”*¹⁶⁵ Johannes ei harmillisesti avaa asiaa tämän enempää. Useampi muistelijä onkin syystä tai toisesta jättänyt monia mielenkiintoiselta vaikuttavia tarinoita pelkän maininnan tasolle. Voimme vain arvailla, mitä muistelijat ovat mahtaneet kommenteillaan tarkoittaa.

Ella kirjoitti Tallinn-hotellin henkilökunnan kyselleen myytävien vaatteiden perään ja koska heillä oli vain tarvitsemansa vaatteet päällä, he eivät *“antaneet tai myyneet mitään”*¹⁶⁶. Vähän vastaavassa tilanteessa oli Amanda, joka muisteli hotellin oven edessä parveilleita rahanvaihtajia ja *“mitä sinulla on myytävää miehiä. Rahaa oli vaihdettu jo laivalla, sitä ei tarvittu. Eikä myytävääkään ollut. Lakkasimme kiinnostamasta kavereita. Hyvä olikin, päästiin tutustumaan kaupunkiin.”*¹⁶⁷ Mikael kirjoitti, että *“kerrospalvelijoiden kanssa kävimme myös pienimuotoista kauppaa lähinnä sukkahousuilla ja ylimääräisillä kengillä”*¹⁶⁸. Ilona kertoi heidän varanneen sukkahousuja *“joitakin ylimääräisiä mukaamme ja niitä sitten joku möi samalla, kun osti jäätelöä kioskista. Mitään isompaa*

¹⁶⁴ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 77-78.

¹⁶⁵ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 137.

¹⁶⁶ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 350.

¹⁶⁷ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 143.

¹⁶⁸ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 168.

liiketoimintaa emme osanneet harrastaa. Ylimääräiset sukkahousut jätimme pääosin kiitokseksi mukavalle oppaалlemme.”¹⁶⁹

Aada kertoi, että hänellä ja hänen mukana olleella ystävällään oli mukana *“kummallakin myytävää vaatetta ja kenkiä matkalaukullinen. Rahaa oli myös reilusti, sillä eihän silloin Tallinnassa mikään ostettavaksi kelpaava paljoa maksanut.*”¹⁷⁰ Aada ihmetteli yhdessä ystävänsä kanssa, *“miten kaikille mukanamme tuoduille vaatteille ja kengille löytyi ostaja. Olin päättänyt myydä aamutakkini ja -tossuni viimeisenä päivänä. Niinpä soitin kerrossiivoojalle. Hän tuli heti oitis. Pyöräytti seinässä olevaa laitetta avaimella. Kysyttyäni mitä hän teki, sain selitykseksi laittaneensa jotakin kiinni. Sitten hän kertoi ihailleensa vaatteitamme ja osti heti oitis loput myytävät. Lähtiessä taas hän pyöräytti avainta seinässä. Ei hän millään itse niitä kaikkia tarvinnut, mutta hänellä oli hyvä mahdollisuus ostaa tutuilleen ja suvulleen ja myydä voitolla.*”¹⁷¹ Vaatteiden lisäksi suomalaiset toivat Neuvosto-Viron aikana myös kahvia ja vihanneksia. Niitä annettiin ystäville, sukulaisille tai myytiin niitä haluaville. Tallinnassa valikoima oli minimaalista, joten toimintaa pidettiin tarpeellisena. Kaikki piti kuitenkin hoitaa salassa ja huomaamattomasti. (Laurén 2014: 1137.) Suomalaisten ja virolaisten välinen epävirallinen kaupankäynti oli siis varsin yleistä. Mielenkiintoinen yksityiskohta Aadan kertomuksessa on tuo avaimen pyöräyttäminen seinässä, vaikka sen merkitys ei vaikuta Aadalle selvinneenkään.

“Olivatko ne miesten sateenvarjoja vai naisten kokoontaitettavia kasseja, en muista. Myimme jotakin poikaystäväni kanssa ja ajattelimme, että hyvien kauppojen jälkeen pojalla on mahdollisuus viedä vähän tyttöystävänsä ulos” muisteli Maria matkakertomuksessaan ja kertoi, kuinka ulkoilmamuseossa käydessään heidän perässään *“kulki trokari, joka selasi isoa ruplasetelipinkkaansa ja halusi ostaa tiettyjä tavaroita, joita ei saanut Virosta.”* Lisäksi Maria kirjoitti pikkupojista, jotka *“halusivat ostaa purukumia isoilla ruplilla. Oppaamme valisti meitä, että ruplat ovat yleensä vanhoja, käytöstä poistettuja ruplia. Totta kai annoimme purukumia ja kuulakärkikyniä ruplia vastaan ja ilman rupliakin.*”¹⁷² Johannes muisteli, kuinka hän ystävänsä kanssa hankkiutui eroon mukana olleista ruplista: *“Kun menimme satamaan, niin huomasin että taskuistani löytyi vielä satoja ruplia! Mietin mitä tehdä, sillä minulle tulisi tullissa ongelmia. Istuimme bussin perällä. Kattoluukku oli auki. Kävin*

¹⁶⁹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 292.

¹⁷⁰ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 311.

¹⁷¹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 313.

¹⁷² SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 14-15.

kattoluukun alla muka kohottamassa sitä ja samalla heitin ulos tuon rahakasan! Näimme kun setelit levisivät pitkin katua! Nauroimme ja muut ihmettelivät, että mitä nuo nuoret miehet oikein nauravat. Matkalla oli mukana muutama todella tuima kommunisti joiden puheita olimme joutuneet kuulemaan. Toivoimme vain, että joku köyhä löytäisi setelit.”¹⁷³ Aada kertoi heidän pitäneen tavaroita lukittuina matkalaukuissa. Avainta he kuljettivat mukana ja passia, koska sitä tarvittiin “mm. rahaa vaihtaessa. Rahavaihto paikoilla oli miliisi vartio. Jotenkin se oli pelottava ja ihmeellistä, mutta toisaalta turvallista. Emme me paljoa vaihtaneet ruplia, sillä vanhojen vaatteiden hinnoilla sai kaiken sen mitä ostimme, mutta tullia varten piti vaihtaa. ---Viimeisenä iltana laskimme kaikki kuitit ja vaihdetun valuutan. Tulomatkalla piti selostaa käytetty valuutta ja ostokset. Kaikki oli outoa ja mutkikasta.”¹⁷⁴ Valuutan määrän ja käytön seuraaminen varmasti vaikutti myös siihen, mihin rahoja käytettiin.

Viihteellä ja kohtaamisia

Matkakertomuksissa myös muisteltiin iltaelämää Neuvosto-Talinnassa. Marian mukaan “venäläisten runsas ruokapöytä oli jotakin uutta ja erikoista” ja kertoi huomanneensa muun muassa “lihakäärleet, ilmeisesti Kievin kotletit.” Myös kahvilakulttuuri oli Marian mielestä “eksoottista”. Lähes jokainen virolainen ja venäläinen nauttivat hänen mukaan kahvin kanssa “konjakkia tai vodkaa. Ravintolat ja kahvilat olivat aivan täynnä Talinnassa. Vapauden aukion varrelle oli avattu kahvila Moskova, joka oli silloin kaupungin hienoin kahvila.” Maria kertoi suomalaisten kokoontuneensa iltaisin hotelli Tallinnan baariin juomaan “vodkan lisäksi Känny kukkia ja Vana Tallinnaa.”¹⁷⁵ Mikaelin mukaan ruokapaikan löytäminen tuotti ongelman: “Rahakkaiden ja nälkäisten Tallinnan kävijöiden suurin ongelma ensimmäisenä iltana oli ruokapaikan löytäminen. Emme olleet hoksanneet tehdä varausta Viruun, joten iltaaines oli etsittävä muualta.” He päätyivät lopulta syömään paikkaan nimeltä “Vana Toomas” ja Mikaelin kaiveltua taskustaan “10 ruplaa ja sanoin käyvämmä vain syömässä ja ovi lensi saman tien auki.” Loppuillan he viettivät Virun näköalabaarissa: “Paikan nimi taisi olla Vigri.”¹⁷⁶ Matkailijat luultavasti suosivat yleisesti oman hotellin illanviettopaikkoja niiden kätevyiden ja viihtyisyyden takia. Ainakin yksi muistelijoina koki turvattomaksi myöhään kaupungilla liikkumisen,

¹⁷³ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 137.

¹⁷⁴ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 313.

¹⁷⁵ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 14-15.

¹⁷⁶ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 168.

joten hotelliin jääminen on myös saattanut tuntua turvallisemmalta tai houkuttelevammalta vaihtoehdolta.

Aadalla ja hänen ystävällään oli *“ruplia runsaasti, joten söimme ja joimme ‘ulkona’ hyvin.”* Hän myös muisteli yhtä iltaa, jonka hän vietti ystävättärensä kanssa Virun ylimmän kerroksen ravintolassa. Kaksi miestä oli yrittänyt houkutella heitä tanssimaan alakerran tanssisaliin, mutta Aada ei ollut halukas jatkamaan iltaa ja he poistuivat hissiin mennessä omaan kerrokseen, kunhan olivat ensin toivottaneet miehille hyvää yötä ja kiittäneet illasta. *“Pirkko kysyi huoneeseen päästyämme, miten minä sen tein. Hän oli luullut minun olevan halukas tanssimaan”* muistelee Aada. Hän kirjoitti, että *“päivän kaupungilla ramppaaminen ja Vanha Tallinna alkoivat tuntua jaloissa ja päässä. Eikä seurakaan ollut houkuttelevaa.”*¹⁷⁷ Todennäköisesti kaksi naista herätti enemmän epätoivottua huomiota kuin pariskunta tai isompi ryhmä. Yhdessäkään matkakertomuksessa ei kuitenkaan ilmennyt, että kukaan olisi kohdannut ahdistelua.

Sofia muisteli, kuinka heidän juotuaan *“muutaman drinkin jonkun ravintolan yökerhon puolella hämmästyimme todella, kun tarjotessamme maksua suomenrahalla tarjoilija ilmoittikin ‘täällä ei voi maksaa kun ruplilla’.* Tilanne hoitui onneksi, kun Sofian sukulainen pystyi maksamaan juomat.¹⁷⁸ Aleksandra kirjoitti löytäneensä ensimmäisenä iltana *“pikkuruisen viinipaikan, jonka erikoisuus oli kuuma punaviini. Sitä otimmekin, vaikken ollut viiniä paljon juonut ja pelkäsin että se olisi niin hapanta etten voisi sitä juoda: ajattelin etten haluaisi tallinnalaisten siellä ajattelevan ettei heidän tarjoilunsa maistuisi suomalaiselle. Viini oli kuitenkin hyvää ja siinä oli vähän neilikkakin mukana. Paikka oli ihana, pieni kellarin näköinen paikka rinteessä. Olin löytänyt tiedon siitä Tallinna-opaskirjasta. Saman kirjan perusteella kävimme myös ulkona syömässä, vaikka matkaan sisältyvien aterioiden lisäksi ei ruokaa olisi tarvinnut.”*¹⁷⁹ Opaskirjan käyttöä ei tätä yhtä huomiota lukuun ottamatta mainittu suoraan muistelijoitten kertomuksissa, mutta en usko Aleksandran olleen ainoa, joka oli hakenut tietonsa opaskirjasta.

¹⁷⁷ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 312-313.

¹⁷⁸ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 77.

¹⁷⁹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 491.

Maria, Aurora ja Aleksandra kävivät elokuvissa. Maria kirjoitti, ettei *“muista, mistä elokuvasta oli kyse eikä elokuvissa käynti ollut mitenkään poikkeavaa meikäläisistä näytöksistä”*¹⁸⁰. Aurora muisteli, että he valitsivat *“elokuvan 'Kired Jalakate all' ymmärtämättä nimen merkitystä. Vasta Suomessa meille selvisi, että elokuvan pohjana oli Eugene O'Neillin näytelmä 'Intohimot jalavien alla'. Elokuva on traaginen, mutta meitä huvitti, että Anthony Perkins ja Sophia Loren puhuivat sujuvasti venäjää – elokuva oli tietysti dubattu venäjäksi.”*¹⁸¹ Aleksandra ja hänen ystävänsä olivat lähteneet elokuvaan yhdessä heidän matkajohtajansa kanssa. Lisäksi *“mukana oli myös hänen¹⁸² tallinnalainen poikaystävänsä.”* Aleksandra kirjoitti, kuinka he eivät voineet mennä yhtä matkaa elokuvaan, vaan he tapasivat pariskunnan vasta elokuvateatterin ulkopuolella. Matkajohtaja oli vaikuttanut Aleksandran mukaan pelokkaalta, *“joten minua hieman pelotti lähteä. Ajattelin kuitenkin, että vaikka Suomessa en ikinä lähtisi moisen salamyhkäisyyden saattelemana vieraiden kanssa mihinkään, niin täällä sen on oltava eri asia. JA lisäksi ajattelin ettei matkaoppaana toimiva ihminen voi johtaa asiakkaita vaaraan.”* Aleksandra kertoo matkustaneensa paljon ja olleen varovainen joka paikassa, mutta kuinka *“se salamyhkäisyys oli vierasta ja pelottavaa.”* Elokuvasta hän kirjoitti seuraavasti: *“Elokuvaa en muista. Alkukuva oli kuvaus Viru-hotellin rakennus- tai korjausurakasta: suomalaiset kuvattiin juopottelevina ja laiskoina, tyttöjä vikittelevinä ja laiskoina, ja työn jälki huolimattomana ja viimeistelemättömänä. Matkanjohtajan poikaystävä tuhisi, että asia on kyllä ihan päinvastoin, että suomalaiset tekevät työn nopeasti ja jälki on hyvää, mutta remontoitua ja tehdyt talot ovat kurjan näköisiä niiltä kohdin, missä on ollut venäläisiä, joilta ei voi odottaa mitään hyvää. Oli miten oli, minua pelotti olla yleisön joukossa. JA kyllästytti ja pitkästytti, sillä en osannut viroa vielä tuolloin. Se oli muistaakseni jokin dekkari, takaa-ajoa kuitenkin oli.”*¹⁸³ Aleksandra luotti matkaoppaaseen ja hyväksyi salamyhkäisyyden, vaikka se häntä pelottikin. Ennen varsinaista elokuvaa näytetyissä filmissä oli propagandan piirteitä ja siinä annettiin suomalaisista varsin huono kuva. Matkanjohtajan virolainen poikaystävä toisaalta kehui suomalaisia, mutta suhtautui erittäin negatiivisesti venäläisiin. Suomalaisia ja virolaisia tuntuukin monesti yhdistäneen molempien ryhmien vastahakoinen suhtautuminen venäläisiin. Täytyy kuitenkin muistaa, että oli niitäkin suomalaisia ja virolaisia, jotka suhtautuivat sekä venäläisiin että Neuvostoliittoon myönteisesti. Keruuseen osallistuneista heitä ei tosin löytynyt.

¹⁸⁰ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 15.

¹⁸¹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 163-164.

¹⁸² MA: matkajohtajan virolainen poikaystävä.

¹⁸³ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 491.

Onni meni vaimonsa kanssa *“oopperaan katsomaan Rosemarie:ta. Vaikka se esitettiin viroksi niin hyvin siinä pysyi mukana. Upea esitys, oli yhteinen mielipiteemme”*¹⁸⁴. Vuonna 1913 valmistuneessa Estonia-teatterissa toimivat valtion akateeminen ooppera- ja balettiteatteri sekä Eestin valtion filharmonia (Gustavson et. al. 1980: 46). Ilona kirjoitti käyneensä kyseisessä teatterissa, josta oli jatkanut Ravintola Astoriaan seuraamaan varietee-esitystä: *“Muistan myös, että ruokailimme siellä ja ennen kaikkea saimme tanssia jalat kipeiksi. Paikalliset nuoret miehet olivat innokkaita tanssittajia”*¹⁸⁵. Ilona oli päätenyt myös seuraavana iltana tanssimaan, nyt Kevad-nimiseen tanssiravintolaan: *“Virolaiset ystävämme lähtivät sitten saattamaan meitä hotelliimme. Olimme jo tottuneet kulkemaan sinne Vanhan kaupungin kautta suoraan, mutta nuo nuoret miehet halusivat kiertää Vanhan kaupungin. Ihmettelimme sitä ja saimme selitykseksi Pikk Hermannin huipulla liehuvan Neuvosto-Eestin lipun. ‘Kerran vielä viru-poika näyttää’, sanoi yksi saattajista. En uskonut silloin, että se voisi toteutua!”*¹⁸⁶ Ilonan lisäksi ainakin Johannes ja Iida kommentoivat Viron mahdollista uudelleen itsenäistymistä ja miten kukaan heistä ei uskonut sen tapahtuvan.

Edellä esiteltyjen tilanteiden lisäksi tapahtui myös muita mielenkiintoisia kohtaamisia muistelijoiden ja paikallisten välillä. Ilona kertoi oppaan muistuttaneen heitä, ettei heillä *“ollut lupa mennä vierailuille yksityiskoteihin, jos joku sattuisi pyytämään.”* Hän kirjoitti, kuinka *“paikallinen väestö oli siis ihmeen halukas ottamaan kontaktia kadulla ja liikennevälineissä. Mieleeni on jäänyt, että moni tuli kertomaan: ‘olen kristitty ja minut on kastettu’ ja/tai ‘minulla on tätä Tampereella, Turussa...’ Opas kertoi, että suomen kieli oli suurta muotia Tallinnassa, kun turismi Suomesta oli alkanut.”*¹⁸⁷ Eveliina puolestaan oli kohdannut kaksi naista Viru-hotellissa: *“Muistelen, että vanhempi naisista osasi suomea jonkin verran, itse en silloin vielä puhunut viroa paria sanaa enempää. Nainen kertoi olevansa opettaja, mutta selvitti siten omistavansa asunnon, suvilan ja auton. Silloin totesin hänelle, että hän on rikkaampi kuin minä, kapitalisti.”*¹⁸⁸

Elokuvassa käynnin lisäksi Aleksandra muisteli myös muita kohtaamisia Neuvosto-Tallinnassa: *“Viru-hotellin ulkopuolella hotellin henkilökunnan jälkeen ensimmäiset kosketukset paikallisiin ihmisiin olivat isoja Mika-karhuja tyrkyttäjiä, venäjää puhuvia epäsiistin näköisiä miehiä: inhotti se ruma*

¹⁸⁴ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 207.

¹⁸⁵ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 292.

¹⁸⁶ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 293.

¹⁸⁷ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 292.

¹⁸⁸ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 471.

karhu, venäjän puhuminen vironkielisessä kaupungissa.” Hän kävi myös kirjakaupoissa: *“Kirjakaupassa näin opiskelijoita ja minut valtasi yhteenkuuluvaisuuden tunne: olemme samanlaisia, tiedonhalua ja lukuhalua täynnä, ja vaikka surkean pieni vesiläntti erotti meidät toisistamme, emme voineet avoimesti tutustua toisiimme.”* Aleksandra kertoi olleensa matkan aikana 20-vuotias ja hänellä oli takana vuosi kirjallisuustieteen ja kulttuuriaineen opintoja.¹⁸⁹

Mikaelin mieleen oli jäänyt yksi tapaus Toompealla, jossa *“vahtimummo”* ei arvostanut Mikaelin ja hänen vaimonsa seurassa ollutta tuttavapariskuntaa, joista miehellä oli jalassaan *“vilpoiset shortsit”*. Mikael muistelee, kuinka *“Mummo syöksyi luuta kädessä meitä kohti hurjasti huutaen, että ’tännehän ette kyllä tule häpy paljaana, ulos, ulos...’ Toki osasimme lähteä hurjan vahdin tieltä.”* Toiseen mummoon he olivat törmänneet Rocca al Marella, joka istui erään portin vieressä: *“Mummon läsnäolon selitti se, että eläke oli liian pieni ja hän hankki lisäansioita vahtimalla arvokasta rautaista porttia, ettei sitä vaan kukaan vie. Kaksi porttia oli jo ehditty viedä.”*¹⁹⁰ Aada kirjoitti, kuinka eräällä retkellä hänen huomionsa kohdistui *“nurmikon leikkaajaan. Olisi tarvinnut ajaa vain yksi kierros, niin homma olisi ollut valmis. Mutta. Leikkaaja jätti koneen käymään ja siirtyi tupakalle. Katsoi kelloa. Se oli tasan kaksi. Siis minuutilleen alkoi tupakkatauko. Hautausmaan reunassa huomioin, että naiset täyttivät traktorien kuormia. Pari miestä loikoili nurmikolla katsellen naisten ahertamista. Ehken he olivat traktorien ajajia, eivätkä saaneet osallistua muuhun työhön. Se oli systeemi silloin. Todennäköisesti kaikille piti järjestää työpaikka.”*¹⁹¹ Rahat olivat varmasti vähissä kaupungin asukkailla ja lisätienestit olivat haluttuja. Aadan tekemät havainnot olivat mielestäni mielenkiintoisia, koska ne kuvasivat hyvin tavanomaista jokapäiväistä toimintaa. Kuitenkin Aadasta käytös oli poikkeavaa ja hän ajatteli tilanteen johtuneen sen ajan *“systeemistä”*.

Ellalle oli jäänyt mieleen, kuinka heidän viettäessä iltaa yhdessä ravintolassa oli hänen pöydässään istunut *“paikallinen mieshenkilö”*, joka oli todennut: *“teillä on joka pöydässä kyttä”*¹⁹². Ellen oli vierailut Kevade –nimisessä ravintolassa, joka hänen mukaansa sijaitsi Kaubamajan yläkerrassa. Hän kirjoitti, että *“olimme varanneet sieltä ryhmällemme 20 hengen”*¹⁹³ *pöydän illaksi. Joku röyhkeä suomalaisryhmä oli muutta mutkitta vallannut sen. Meitä ei kuitenkaan heitetty kadulle, vaan suurella*

¹⁸⁹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 490, 492.

¹⁹⁰ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 169.

¹⁹¹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 312-313.

¹⁹² SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 350.

¹⁹³ MA: Ellen ja kolme muuta matkaseuralaista kuuluivat osaksi isompaa matkaseuruetta.

vaivalla järjestettiin kaikille paikat lisäten tuoleja pienempiin pöytiin. Nyt miehelleni ja minulle kävi tuuri. Matkalaisten nuorimpina jättäydyimme tietysti kohteliaasti viimeisiksi paikanhaussa, ja se kannatti. Pääsimme kahden eestiläisen polyteknillisessä korkeakoulussa opiskelevan nuoren miehen pöytään. Keskustelu virisi vilkkaana molemmin puolin. Nyt oli käyttöä kielen opiskelulle. Juuri nämä pojat ihmettelivät perheemme neljän jäsenen pääsyä samanaikaisesti Neukkumaan kultamaille.” He olivat keskustelleet, kuinka pojat toivoivat “maaotteluissa Suomen voittoa” ja olivat tiedustelleet “oman alansa palkkatasoa Suomessa. Ilme oli paljon puhuva heidän kuultuaan tiedot...”. Samaan aikaan “appivanhemmat olivat joutuneet korkea-arvoisten neukku-upseerien pöytään ja kertoivat näiden katselleen heitä kylmästi nenänvarttaan pitkin. Minkäänlaista kontaktia ei tietenkään syntynyt.”¹⁹⁴ Maria kirjoitti, etteivät he tutustuneet paikallisiin, vaikka heille oli kerrottu virolaisten haluavan tutustua suomalaisiin viemällä heitä myös koteihinsa asti. Kuitenkin yksi venäjää puhunut mies oli esitellyt hänelle valokuvia “vuolaasti itkien”. Miehen selitykset olivat lopulta jääneet Marialle epäselviksi, mutta keskustelu oli jäänyt mieleen.¹⁹⁵ Myös Ilonalla oli vastaavanlainen kohtaaminen. Huolimatta hänen pyynnöstään virolaiset pojat eivät suostuneet tulkkaamaan hänelle “ilmeisesti venäläisen” miehen selityksiä, jonka johdosta mies oli lähtenyt pois¹⁹⁶.

Muutama muistelija vieraili virolaisten kodeissa. Yksi heistä oli Onni, joka vaimoineen sai kutsun virolaisen Kristianin kotiin. Onni kirjoitti, että “toki otimme kutsun vastaan iloisella mielellä. Meillä oli hieno ilta keskenämme hänen vaimonsa ja tyttären mukana ollen. Ostin tyttölle kannettavan radionauhurin, kun näin kaupungilla miten hän katsoi sitä himoiten.” Onnin mukaan Kristian vei heidät “syömään paikalliseen kansanravintolaan. Halpaa ruokaa, mutta me olemme jo eläneet tuon tason ruokalait ja unohtaneet. Emme kehdanneet kieltäytyä, kun hän tarjosi keiton voileivän kanssa. Varmaan maksoi hänelle vähintäänkin päivän palkan.” He olivat keränneet kolehdin Kristianille ja kirjoittaa, kuinka “Itkien erosimme ja vannoimme ikuista ystävyyttä.” Onnin mukaan Kristian oli heille kertonut, ettei “pääse ulkomaille muuten kuin jos joku kutsuu niin saattaa olla mahdollista päästä lähtemään. Lupasimme kutsua pitämään tanssikurssia.” Onni paljasti kertomuksessaan, että he kutsuivat “Kristianin Suomeen pitämään kursseja meille ja muillekin SKY:n¹⁹⁷ ryhmille.”¹⁹⁸

¹⁹⁴ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 509.

¹⁹⁵ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 14-15.

¹⁹⁶ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 293.

¹⁹⁷ SKY: Suomen Kansantanssin Ystävät.

¹⁹⁸ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 207-208.

Sofia kertoi tavanneensa *“kaikki Tallinnassa asuvat sukulaiset ja kävimme jopa yhden sukulaisperheen kodissa illallisella. Koimme koko tuon vierailuajan, että vierailustamme aiheutui tuolle perheelle suunnaton pelko. Jo esim. sellainen kun yöpyminen heidän luonaan tuntui olevan täysin mahdoton asia.”* Sofian mukaan yksi sukulaisista toivoi heidän tuoneen mukanaan villalankaa. Sofia tiesi kuitenkin kertoa, ettei villalangan vieminen Viroon ollut mahdollista turistilla, toisin oli virolaisen laita. *“Mutta ei me alettu selvittelemään noita asioita tuon pettyneen sukulaisemme kanssa”* Sofia muistelee. Lisäksi kaupungilla kävellessään heidän tielleen *“osui muutama nuorukainen, joka pyyteli markkaa. Mutta emme tunteneet, että kerjäläiset olisivat olleet häiriöksi, tai ahdistelleet meitä.”*¹⁹⁹ Eliaksella oli päinvastainen kokemus kerjäläisistä, jotka olivat *“kymmenvuojen kahtapuolen poikia ja käytös suorastaan väkivaltaista, minäkin pienikokoinen 160/60. En liikkunut illalla jälkeen 20. Enkä aamulla ennen 8.”*²⁰⁰ Eliaksen lisäksi muut muistelijat eivät kertoneet kohdanneensa väkivaltaa. On mahdollista, että aseistautuneiden sotilaiden näkyvä läsnäolo omalta osaltaan ehkäisi tämän tyyppistä häiriökäyttäytymistä.

Aadan kirjetuttu Iivi halusi viedä Aadan ja hänen ystävänsä Pirkon *“tapaamaan mm. hänen anoppiaan, joka asui 10 km päässä Nõmmella. Kävin kysymässä oppaaltamme luvan, sillä meillähän oli viisumi vain Tallinnaan. Onneksi Nõmme oli osa Tallinnan kaupunkia, joten mitään ongelmia ei sinne matkustuksesta meille koitunut.”* Iivin anoppi siskoineen otti heidät vastaan. Aada kirjoitti heidän puhuneen *“hyvää Suomen kieltä, joten keskustelu sujui loistavasti. Iivikin puhui välttävästi suomea. Onneksi olin ottanut Suomesta kahvia ja sokeria ja jotain muutakin tuliaisiksi. Kahvia ei Tallinnasta saanut muualta kuin valuuttakaupasta, joten se oli paras mahdollinen tuliainen.”* Aada kertoi hänen aloittaneen kirjeenvaihdon Iivin anopin kanssa vierailun jälkeen.²⁰¹ Matilda oli tavannut tuttavansa sukulaisen satamassa: *“Olin kirjoittanut hänelle että toivomme tapaamista. Ja niinpä onnellisesti kävi, että hän oli saanut kirjeeni ja tuli tapaamaan.”*²⁰²

Tallinnan taidemuseo (sittemmin Valtion taidemuseo) sijaitsee Kadriorgin palatsissa, joka itsessään on barokin parhaita rakennustaiteellisia luomuksia (Tomberg, T. 1972: 103; Gustavson et. al. 1980: 54). Paikassa vieraillut Iida kirjoitti heidän tutustuneen virolaiseen Elisabetiin, josta tuli sittemmin heille

¹⁹⁹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 76.

²⁰⁰ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 473.

²⁰¹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 312.

²⁰² SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 238.

ystävä. He kävivät yhdessä Kadriorgin näyttelyssä, joka Iidan mukaan *“avasi silmämme huomaamaan virolaisen taiteen ja käsityön arvon.”* Myöhemmin he sopivat kirjeenvaihdosta.²⁰³ Oliver kirjoitti tavanneensa kirjeystävän Jutan, jonka kanssa oli kävellyt viisi tuntia²⁰⁴. Olavi oli paluumatkalla tutustunut virolaiseen Heinoon, jonka kanssa hän oli päätenyt tekemään pienen kiertoajelun Helsingin keskustassa päätyen *“Hungaria ravintolaan jossa otimme pari paukkua.”* Virolainen otti myöhemmin Olaviin yhteyttä kirjeitse, josta hänen mukaan *“seurasi monenkirjava jatkumo jossa oli paljon miellyttäviä tapahtumia joskin myös tyrmistyttävän epämiellyttäviä jopa pelottavia.”*²⁰⁵ Olavi ei tämän enempää avaa kyseisiä tapahtumia. Emilia kertoi käyneensä tapaamassa kirjeystävänsä Leenaa muutaman kerran *“viemisinä tietysti farkkuja ja muita vaatteita. Vastalahjaksi saimme paikallisia maljakoita, rasioita ja sen sellaista”*²⁰⁶. Kirjeenvaihto oli ainoa käytännöllinen tapa pitää yhteyttä Suomen ja Neuvosto-Viron välillä, jos ei ollut mahdollisuutta vierailta toisen luona säännöllisesti. Paikallisten kohtaamisten suureen määrään lienee osittain vaikuttanut kilpakeruun ohjeistus, jossa odotettiin muistelijoiden kirjoittavan aihepiireistä, kuten *“virolaisia henkilöitä, paikkoja ja tunnelmia”* sekä *“kommelluksia ja sattumuksia matkoilta”*. Toki uusien ihmisten tapaaminen on kiehtova ja kiinnostava asia mainittavaksi matkakertomuksessa muutenkin.

Paluumatka

Rajamuodollisuus oli tarkkaa myös paluumatkalla. Vuonna 1965 matkustanut Iida muisteli sotilaita, jotka olivat *“järjestystä valvomassa jopa konepistoolien kera”*²⁰⁷. Vuonna 1986 matkustaneen Sofian mukaan *“Virosta poistumisemme, eli laivaan meno, se vasta outo seremonia oli. Minä pääsin kyllä laivaan suhteellisen vaivattomasti, mutta puolisoni laivaan pääsy muodostui ongelmalliseksi. Arvelimme että ehkä siksi, kun puolisoliani kaikki nimet on ruotsinkielisiä. --- Minä katselin ihmetellen laivankannella, maissa olevaa outoa näytelmää, mikä kesti yli puolituntia. Vartiointimies seisoi mieheni passi kädessään, eikä päästänyt miestäni laivaan. Ja kun mieheni sitten lopulta laivaan tuli niin, kyllä hän oli vihainen ja kiroili Virolaista systeemiä.”* Sofian mieheltä oli vuoroon kysely *“mikä*

²⁰³ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 429-430.

²⁰⁴ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 467.

²⁰⁵ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 200.

²⁰⁶ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 83.

²⁰⁷ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 430.

on hänen sukunimensä, mikä on hänen syntymäaikansa, mikä on hänen syntymäpaikkansa, mikä on hänen keskimmäinen nimensä.”²⁰⁸

Onni muisteli kiukkuisia ja totisia matkakumppaneita, jotka *“seurasivat tullimiesten kaivelemia ja sekoittamia matkalaukkuja. Se oli simputtamista. Kaikkeen kyllästyneet miehet ja nainen purkivat meihin jotain kiukkuaan, näin me se tulkittiin ja olimme antavinamme anteeksi. Noinhan mekin varmaan tekisimme, jos olisimme heidän housuissaan.*”²⁰⁹ Aada kirjoitti heidän selvinneen laivaan *“ilman laukkujen avaamista. Olisi ollut kauheaa lastata tavaroita uudelleen, jos ne virallisuudestaan kuulut tullimiehet olisivat sotkeneet ja riepotelleet tavaraa pitkin lattiaa, kuten joillekin oli tehty. Siinä olivat naiset hävenneet pakatessaan likaisia pikkuhousuja koko kansan seuratessa vierestä.*”²¹⁰ Mikael muisteli lähtöselvityksen menneen *“saman kaavan mukaan kuin tullessammekin, tarkkoina olivat rajavartijat edelleenkin. Yritin keventää passintarkastuksen kireää ilmapiiriä hymyilemällä univormupukuiselle nuorelle miehelle, joka oli itse asiassa vielä nuori poika. Hymy ei saanut toivomaani vastakaikua, itse asiassa en muista kenenkään Viron asukkaan hymyilleen koko matkan aikana. Viron venäläiset olivat tietenkin oma lukunsa. Eipä saanut Georg Ots kyntää yksinään kohti Helsinkiä. Hyvinkin liki puolimatkaa laivaa seurasi venäläinen tykkivene, varmuuden vuoksi. Paluumatkan mieleenpainuvin tapahtuma oli kaikesti saapuminen Helsinkiin.*”²¹¹ Jälleen rajamuodollisuudet toimivat ikään kuin viimeisenä riittinä ennen siirtymistä takaisin kotoiseen Suomeen.

Aurora muisteli, että *“Tallinnan laivalaiturille jäi paljon virolaisia vilkuttamaan. Ymmärsimme, että he eivät päässeet matkustamaan Suomeen. Sydäntä puristi veljeskansan kohtalo. Olimme kuulleet, että Tallinnan väestöstä yli puolet oli venäläisiä. Seuraavan kerran palasin Viroon vasta vuonna 1998. Iloitsin silloin siitä, että niin moni asia oli muuttunut edukseen.*”²¹² Myös Olavi kirjoitti monien asioiden muuttuneen hänen matkustettuaan Viroon 1990-luvun alussa: *“Ilmapiiri oli vapautuneempi. Passi ja tullitarkastus sujuivat hieman jouhevammin. Satama-aluetta ja lähi vesistöä haravoinut voimakas valonheitin oli sammutettu. Tallinnasta Laulasmaalle ja Paldiskiin johtavan maantien ajokieltoimerkit olivat myös poissa. Aikaa myöten Viru Hotellin p-värinen vastaanotto ja aulatilat*

²⁰⁸ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 78-79.

²⁰⁹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 208.

²¹⁰ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 314.

²¹¹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 170.

²¹² SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 164.

saivat iloisemman ilmeen. Kaupungin silhuettiin ilmaantui kuitenkin täysin ympäristöönsä sopimattomia katonharjoja. Riesaksi asti oli tullut kaiken maailman kaupustelijoita. Sotilaspukuinen varusmies kokeili vielä onneaan huoltoasemalla Neuvosto malliin. Keskellä kirkasta päivää, sisätiloissa hän yritti yllättäen saada pukattua minut nurin ryöstötarkoituksessa. Epäonnistunut yrittäjä poistui juosten ulos.”²¹³ Aurora ei kerro, miten asiat olivat muuttuneet edukseen, kuten Olavi tekee. Tosin hän oli myös huomannut negatiivisia muutoksia: kaupustelijoiden määrän lisääntyminen ja ryöstäjän kohteeksi osuminen. Ryöstöyrittystä hän tosin kuvasi “Neuvosto malliin” toimimiseksi. Muutosten havaitseminen ja vertailun tekeminen tulee luonnostaan, kun matkaa samaan kohteeseen toista kertaa. Pientä muutosta tapahtuu kaiken aikaa, mutta suurimman muutoksen ihminen kokee itse. Ikää tulee lisää, omassa elämässä tapahtuu muutoksia ja ennen kaikkea omassa ajattelussa. Tämä kaikki osaltaan johtaa siihen, miten havainnoi ympäristöään. Varsinkin muistelijat, jotka matkustivat Viroon uudelleen itsenäistymisen jälkeen ovat varmasti halunneet nähdä ilmapiirissä jotain uutta ja erilaista, suuntaa parempaan. Sofia, joka vieraili Virossa seuraavan kerran vuonna 1999, antaa tukea tälle tulkinnalle: “ilmapiiri Tallinnassa tuntui vähän vapautuneemmalta, edelliseen kertaan verraten. En kyllä tiedä sanoa, johtuiko tuo tuntemus, siitä tiedosta, kun tiesimme Viron olevan vapaa neuvostovallasta? vai oliko kaupungissa ihan oikeasti vapautuneempi tunnelma?”²¹⁴

Myös Emma vertaili nykyistä ja mennyttä Tallinnaa toisiinsa: “Asiakaspalvelu on kohentunut Tallinnassa, mutta vielä on paljon parantamisen varaa. Nuoremmat pukeutuvat arkinakin fiksusti, keski-ikäiset meikäläisittäin katsoen yliampuvasti, mauttomasti, mutta iäkkäiden ihmisten olemus paljastaa köyhyyden, siis pienet eläkkeet.”²¹⁵ Oliver kertoi, ettei ollut enää paluumatkalla laivan ainoa matkustaja ja totesi, että “kun nykyisiä matkustajamääriä ja vertaa minun matkaani vuonna 1966, niin kehitys on ollut huimaava.”²¹⁶ Aadan mielestä “kaikki kehitys Virossa ei ole ollut myönteistä. Sosiaalisuus on vähentynyt. Ihmisistä on tullut esiin itsekkyyttä ja oman edun tavoittelua. Ruokailuihin ei enää ole aikaa, eikä sitä enää laiteta kotona, kuten silloin ennen.” Lisäksi hän kirjoitti jätteiden määrän, rikollisuuden ja alkoholismin lisääntyneen.²¹⁷ Onni kirjoitti, kuinka “Nykyhallinnon aikana oli aluksi ihan kiva katsella muutosta Tallinnassa, mutta nyt ei enää. Helpottaa, kun tulee Helsingin

²¹³ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 203.

²¹⁴ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 79.

²¹⁵ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 476.

²¹⁶ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 467.

²¹⁷ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 321.

rantaan.”²¹⁸ Ella puolestaan totesi matkakertomuksensa lopuksi: *“Luojan kiitos vapaudesta!”*²¹⁹ Kaikki eivät ole olleet tyytyväisiä siihen, miten Viro itsenäistymisensä jälkeen on kehittynyt. Aadan mielestä sosiaalisuus on vähentynyt ja itsekkyyks lisääntynyt, kun Emma taas kehuu asiakaspalvelun parantuneen Neuvosto-Viron ajoista, mutta harmitteli eläkeläisten köyhyyttä. Onni puolestaan totesi, että Viron itsenäistyttyä uudelleen oli mukavaa katsella muutosta, mutta nykyään ei. Syytä hän ei tähän kerro. Joskus muuten positiivisena koetun kehityksen mukana seuraa negatiivisia lieveilmiöitä. Esimerkiksi matkustusmäärien kasvaessa häiriökäyttäytyminen ja rikollisuus saattavat lisääntyä.

Aleksandra kertoi olleensa matkan jälkeen *“kiukkuinen ja vihainen venäläisille todella pitkään. En kerta kaikkiaan voinut käsittää mitä asiaa naapureilla on valtion rajan toisella puolella. Sitä ei ruokkinut mikään mitä olisin kuullut, sillä en tavannut ketään venäläisvastaista matkalla. Se että kaikki Tallinnassa oli niin selkeästi virolaista, mutta kaikesta siitä määräsi naapurivaltio, se suututti ja loukkasi minua.”*²²⁰ Iida kirjoitti keskustelleensa paluumatkan aikana matkan vaikutelmista ja totesi, ettei *“kukaan tietysti pystynyt näkemään tulevaisuuteen eikä uskomaan, että neuvostovalta sentään joskus loppuu. Helsingin satamaan tultuamme olimme todella onnellisia, että olimme jälleen kotimaassa.”*²²¹ Sofia kertoi muistelevan kahta Viron matkaansa *“aina epämiellyttävimpinä matkakokemuksinani”*²²². Sofian matkakertomus erottuukin aineistosta erityisen negatiivisen sävynsä takia. Johannes kirjoitti maan muuttuneen paljon ja kertoi käyneensä Virossa vuoden 1991 jälkeen *“varmaan sata kertaa.”* Hän totesi, ettei *“olisi koskaan voinut uskoa vuonna 1986, että Virosta tulee minulle vielä niin tuttu paikka ja jopa omistan maata siellä.”*²²³ Ensimmäinen matka on selvästi herättänyt muistelijoissa paljon erilaisia tuntemuksia. Usein kaikkein vahvimmat tunteet syntyvät, kun jokin ylittää tai alittaa ennakko-oletuksemme. Muistelukerronnassa on kuitenkin aina lopulta kyse yksilön kokemuksista, joihin sattuma on voinut vaikuttaa paljonkin. Suurin osa piti kuitenkin matkaa ilmeisen onnistuneena, vaikka varsinkin Neuvostoliiton vaikutus nousi kertomuksissa esille usein negatiivisessa sävyssä.

²¹⁸ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 208.

²¹⁹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 510.

²²⁰ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 492.

²²¹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 431.

²²² SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 81.

²²³ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 137.

Matka on joka tapauksessa jättänyt jonkinlaisen jäljen jokaiseen muistelijaan, siitä huolimatta miten matkan oli koettu onnistuneen. On myös hyvin mahdollista, että mikäli matka ei olisi jättänyt mitään erityistä jälkeä, eivät ihmiset välttämättä olisi ollenkaan vastanneet kilpakeruuseen. Ellen kertoi vierailleensa Virossa monta kertaa myöhemmin, mutta kyseinen vuoden 1965 matka oli kaikista *“mieleenpainuvin”*²²⁴. Marialle *“matkasta jäi kauniit muistot. Niin kauniit, että muistan sen 44 vuoden jälkeekin. Matkaan palasin moneen kertaan tarjotessani ystäväilleni Vana Tallinn-likööriä pienistä pulloista. Sellaisia pulloja ei enää myydä.”*²²⁵ Matilda totesi, että *“matka oli onnistunut ja raotti vähän verhoa Viroon”*²²⁶. Mikael kertoi matkan mullistaneen hänen ajatusmaailmaansa *“siinä määrin, että parissa kymmenessä vuodessa matkoja tuli puolisen sataa. Mielestäni se on kunnioitettava saavutus, kun ottaa huomioon, että asun oulussa, aika kaukana etelän lauttarannoista.”*²²⁷ Hän kirjoitti ihastuneensa *“kaupunkiin sydänjuuriani myöten, etenkin Toompealla käynnin jälkeen. Pidän edelleenkin parhaimpana Virossa ottamani kuvana Patkulin näköalapaikalta tuolloin 26 vuotta sitte napattua kuvaa Tornien aukosta.”*²²⁸ Oletan Mikaelin tarkoittavan Tornien aukiota (Tornide väljak), jota vuoden 1965 opaskirja mainostaa Tallinnan yhtenä kauneimmista viheralueista. Tornien aukion varrella on yhteensä yhdeksän tornia. (Seljamaa et. al. 1965: 39.) Vuoden 1972 matkakirjan mukaan puisto ei ole suuri, mutta sieltä avautuva näkymä muuriin ja edellä mainittuihin torneihin täydentää puiston viehätystä (Tomberg, T. 1972: 113).

Aadan mukaan hän on sattunut *“Tallinnaan, kun siellä on tapahtunut jotain historiallista. Silloin ensimmäisellä matkalla näimme, kun Tallinnan laululavalle kokoontuivat ihmiset suunnittelemaan Eestin uudelleen itsenäistymisestä. Opas näytti meille lippahattua, jollaisen jokainen laittaisi päähänsä mennessään yhteiseen kokoontumiseen. Laululavalle odottivat muutamia satoja, mutta sinne menikin tuhansia. Muistan aina sen upean näyn, jota vähän pelonsekaisin ajatuksin katselimme laivalta.”*²²⁹ Kertomuksensa lopussa hän vielä kiitti Iiviä, joka tutustutti hänet *“sukulaisiinsa ja rohkaisi matkustamaan yksinkin Viroon. Olen rakastunut Viroon. Kyselen joskus itseltäni: Virtaakohan minussa virolaista verta?”*²³⁰

²²⁴ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 510.

²²⁵ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 16.

²²⁶ SKS KRA. Vironmatkat. KRAK. 239.

²²⁷ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 167.

²²⁸ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 169.

²²⁹ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 314.

²³⁰ SKS KRA.Vironmatkat. KRAK. 324.

VI Muisteltu matka

Suomalaisten matkakokemukset Neuvosto-Virosta

Tutkimuskysymykseni oli: *millaisia asioita muistelijat ovat kokeneet merkityksellisiksi jakaa matkastaan?* Muistelijat kokivat merkitykselliseksi kertoa Neuvosto-Tallinnasta yleisesti – nähtävyyksistä, hotelleista, ostamistaan tuliaisista ja matkamuuistoista, myymistään tavaroista, kohtaamistaan ihmisistä ja viettämästään vapaa-ajasta. Lisäksi yksi toistuva teema oli Neuvosto-Viron ja Suomen olojen vertaileminen ja eroavaisuuksien esille tuominen. Se, että miksi juuri nämä edellä mainitut asiat koettiin kertomisen arvoisiksi, on mielestäni hyvin ymmärrettävää. Nämä ovat hyvin tyypillisiä aiheita matkakertomuksissa yleisestikin. Muistelijat ovat myös saattaneet kokea juuri näiden olleen sellaisia aiheita, jotka voisivat kiinnostaa muitakin. Muistelijat kirjoittivat hyvin kuvailevasti käyttäen runsaasti adjektiiveja sekä elävöittivät kertomuksiaan esimerkiksi repliikeillä ja hyvinkin yksityiskohtaisilla huomioilla. Kertomukset näyttävät olevan kirjoitettu tavalla, jonka tarkoituksena on saada lukija kiinnostuneeksi.

Lukiessani tekstejä huomioni kiinnittyi siihen, miten eri tavoilla muistelijat kirjoittivat. Toiset tekstit etenivät loogisesti ja kronologisesti kun taas toiset tuntuivat kirjoittavan sitä mukaa kuin asioita muistivat. Muistot ovat kuitenkin pätkittäisiä ja osa on mitä luultavimmin käyttänyt enemmän aikaa ja työtä tekstien muokkaamiseen, sillä useinkaan menneet asiat eivät tule mieleen siinä järjestyksessä kuin ne oikeasti ovat tapahtuneet. Mielestäni tässä on tapahtunut aiemmin esille nostamaani kertomusten tarinoitumista. Kertomusten yhtenäisyys oli minusta yllättävää ja mielenkiintoista, samat teemat toistuivat lähes kaikissa matkakertomuksissa. Matkakertomusten samankaltaisuus tukee käsitystäni yhteisestä jaetusta kokemuksesta, vaikka otokseni on toki liian pieni antaa kattavan kuvan todellisuudesta.

Muistelukertomusten pituus vaihteli hyvin lyhyistä teksteistä monen sivun mittaisiin ja yksityiskohtaisiin selostuksiin matkan kulusta. Näiden väliin mahtui myös kertomuksia, joissa painotettiin selvemmin tiettyjä osa-alueita toisten jäädessä vain pelkän maininnan asteelle. Joukkoon mahtui myös muistelijoita, joiden matkakertomus oli hyvin lyhyt ja sisälsi vain muutaman ajatuksen.

He kaikki olivat kuitenkin ottaneet osaa kilpakeruuseen, eli ensimmäisen matkan tarina koettiin kertomisen arvoisena huolimatta siitä, millainen matka lopulta oli ja kuinka paljon siitä kerrottiin.

Neuvosto-Tallinna oli matkakohde, jossa viivytettiin päivä tai pari samalla vieden mukana käyttötavaroita virolaisille myytäväksi tai lahjoitettavaksi. Neuvosto-Tallinnan nähtävyyksiä kierrettiin katsomassa ja useimmiten oppaan avustuksella. Eläminen Neuvosto-Virossa erosi Suomen oloista ja ihmisiä kiinnosti kulttuurin lisäksi myös sukulaiskansan elinolosuhteet. Päällimmäisenä mielessä ei tuntunut olleen edullisemmat ostokset, vaikka myös ostoksia tehtiin. Alkoholin merkitys matkakertomuksissa jäi myös odotettua vähäisemmäksi. Myös meno- ja paluumatkoista kirjoitettiin matkakertomuksissa.

Vuonna 1965 auennut laivaliikenne sai muistelijat liikkeelle. Muistelijoita kiinnosti nähdä Neuvosto-Tallinna omin silmin. Televisio, innokas viron alkeiskurssin opettaja, luetusta ja kuullusta syntynyt mielenkiinto ja uteliaisuus, opintojen päättymisen kunniaksi tehty jäähyväismatka, syntymäpäivämatka, kirjeystävien tai sukulaisten tapaaminen sekä matkan edullisuus olivat syitä lähteä matkalle Neuvosto-Tallinnaan. Matkakertomuksissa korostui, että laivalla oli outoa ja erilaista. Tunnelma koettiin ”sosialistiseksi.” Muistelijat muistelivat myös syömiään ruokia, kuten kaviaarivoileipiä. Myös alkoholia nautittiin, halpoja hintoja ihmeteltiin ja kanssamatkustajien alkoholinkäyttöä seurattiin. Laivoja, joilla matkustettiin, olivat järjestyksessä Vanemuine, Tallinn ja Georg Ots. Laivoja kuvailtaessa adjektiivi pieni tuntui olevan kaikista suosituin. Laivalla matkustaminen koettiin jännittäväksi, sillä ennen vuotta 1965 oli Neuvostoliittoon tyypillisesti matkustettu junalla ja bussilla. Lisäksi jännitystä aiheutti myös, löytyisivätkö omat matkatavarat perille päästyä. Tullitarkastukseen moni muistelija oli käyttänyt tekstiilaa ja siinä missä muutama kävi hyvin yksityiskohtaisesti lävitse tapahtunutta, osa vain mainitsi asiasta. Matkakertomuksista kävi ilmi, että jo matkan aikana oli täytettävä tulliselvityslomake. Kaiken, minkä selvitykseen kirjasi ylös, oli näytettävä toteen tarkastuksessa. Välillä joutui jonottamaan pitkään sekä passit ja tavarat käytiin hyvin tarkkaan läpi, esimerkiksi matkalle mukaan otetut lehdet katsottiin vaarallisiksi painotuotteiksi.

Köyhyys näkyi monella tapaa katukuvassa. Esimerkiksi ihmisten nähtiin jonottavan juotavaa ja ruoka oli monissa tapauksissa vaatimatonta, mutta edullista. Kaupungin koettiin olevan huonossa kunnossa ja ilmassa kerrottiin leijuneen muun muassa ruskohiilen haju. Lisäksi huonon ilmanlaadun koettiin

jättävän likaisen jäljen ihoon. Vuonna 1980 järjestettiin olympiapurjehdukset Neuvosto-Talinnassa ja tähän valmistautuminen näkyi kohentuneessa kaupunki-ilmeessä. Neuvosto-Talinnan lisäksi huomiota kiinnitettiin ihmisiin, kuten ylpeisiin kanssasisariin, jotka olivat tyylikkäänä ja itsevarmoina kantaneet itseään. Ylipäättään virolaisten ja venäläisten eroavaisuuksia oltiin huomaavinaan heidän tavassa kävellä ja pukeutua. Lisäksi aseistettujen sotilaiden määrää ihmeteltiin. Katukuvassa viron kieltä esiintyi ainoastaan kahviloiden ja lehtien nimissä. Epämiellyttävä koettiin sirpin ja vasaran näkeminen vironkielisen tekstin yhteydessä. Myös venäjän kielen kuuleminen tai venäläisten näkeminen synnytti negatiivisia konnotaatioita.

Moni muistelija osallistui kiertoajelulle ja nähtävyyksien lisäksi he muistelivat matkaoppaita, jotka olivat osanneet kertoa osaavasti ja kiinnostavasti nähtävyyksistä tai olleet rohkeasania tehdessään vertailua Suomen ja Viron välillä. Jossain tapauksissa matkaoppaana oli toiminut jo valmiiksi tuttu ihminen. Matkaoppaana toiminen oli mahdollistanut yhden avioparin tapaamisen säännöllisesti, sillä opas oli naimisissa virolaisen miehen kanssa. Matkakertomuksissa kierrettiin monipuolisesti nähtävyyksiä: vanha kaupunki, ulkoilmamuseo Rocca al Mare, laululava, Georg Otsin hautausmaa ja Metsäkalmisto olivat suosittuja kohteita. Toompealta nähdyt näkymät olivat vaikuttaneet muistelijoihin syvästi. Vanhan kaupungin lisäksi tutustuttiin Õismäen, Mustamäen, Nõmmen ja Lasnamäen kaupunginosaan. Piritan purjehduspaviljonki kiinnosti ihmisiä olympiavuonna ja sen jälkeen historiallisena kilpailupaikkana. Myös Piritan luostarin rauniot olivat kiinnostaneet muistelijoina. Neuvosto-Talinnan nähtävyyksiä ihailtiin, mutta kaupungin ränsistynyttä ilmettä myös kauhisteltiin.

Suurin osa muistelihoista yöpyi joko Tallinn- tai Viru-hotellissa. Matkustusajankohdasta riippuen hotellit olivat joko suhteellisen uusia tai jo parhaan päivänsä nähneitä. Lisäksi hotellien ruoat eivät miellyttäneet kaikkia muistelihoita. Yhtenä ihmetyksen aiheena olivat kerrospalvelijat, joiden tarkoituksena oli matkakertomuksista päätellen valvoa kyseistä kerrosta ja auttaa tarvittaessa. Myös salakuuntelua ja vakoilua muisteltiin, kuten kovaäänisiä lattiassa ja mielenkiintoisia tekoja, kuten vessan hanan päälle laittaminen keskustelun ajaksi tai kukkien siirto kertakäyttölasista maljakkoon sen jälkeen, kun muistelija oli todennut ääneen kukkien näyttävän kauniimmilta maljakossa. Jotkut kirjoittivat nähneensä myös KGB-miehiä. On mahdollista, että muistelijoiden muistoihin on osaltaan vaikuttanut myös myöhemmin varmistuneet tiedot muun muassa Viru-hotellissa tapahtuneesta salakuuntelusta.

Muistelijat olivat viettäneet aikaa kaupoissa ja osa löysi jotain ostettavaa itselleen sekä tuliaisiksi Neuvosto-Talinnan valikoimasta. Kaubamajan tyhjyyttä kommentoitiin ja valikoiman vähäisyys sekä vanhanaikaisuus ei houkutellut tekemään ostoksia. Jo ostosten tekeminen oli herättänyt ihmetystä sen monimutkaisuuden ja hitaalta tuntuvan tavan takia. Kaubamajan lisäksi muistelijat olivat käyneet kauppahallissa, Mustamäen kirpputorilla sekä Berjozkassa eli ulkomaalaisille suunnatussa kaupassa, jossa maksu suoritettiin ulkomaan valuutalla. Muistelijat olivat myös pakanneet mukaan tavaroita, joita joko myivät tai lahjoittivat eteenpäin niitä tarvitseville. Pääsääntöisesti he myivät eteenpäin vaatteita. Kaikilla muistelijoilla ei ollut antaa mitään myytäväksi tiedustelusta huolimatta. Ostosten ja rahan käytöstä piti pitää tarkkaa kirjaa, joten ylimääräisiä ruplia ei katsottu hyvällä.

Matkakertomuksissa kerrottiin myös erilaisista kohtaamisista. Matkailijoilla ei ollut lupaa mennä virolaisten koteihin, vaikka heitä olisi pyydetty. Muutama oli kuitenkin käynyt matkaseuroineen kodeissa vierailulla sukulaisten tai matkalla tapaamiensa tuttavien pyynnöstä. Kohtaamisia tapahtui kotien lisäksi ravintoloissa, kahviloissa, baareissa, elokuvissa ja kaupungilla liikkuesssa. Pääsääntöisesti kohtaamiset olivat miellyttäviä ja muutamissa tapauksissa muistelija ei pystynyt olemaan avuksi tai oli kokenut tekevänsä tilanteesta hankalamman. Muutamat olivat ystäväystyneet virolaisten kanssa ja sopineet yhteydenpidosta kirjeitse. Kohtaamisia tapahtui myös suomalaisten ja venäläisten välillä. Lisäksi osa oli kohdannut kerjäläisiä, mutta varsinaista väkivaltaa kukaan ei kertonut kohdanneensa. Oman turvallisuutensa puolesta eivät matkalaiset pelänneet, vaikka salamyhkäistä toimintaa ilmeni ainakin yhdessä matkakertomuksessa.

Suomalaiset olivat kokeneet yhteenkuuluvaisuuden tunteita virolaisten kanssa. Yhdyn Laurénin havaintoon, että virolaisiin suhtauduttiin matkakertomuksissa positiivisesti. Venäläisiin puolestaan suhtauduttiin huomattavasti ynseämmin kuin virolaisiin, sillä kertomuksissa heitä pidettiin vieraan vallan edustajina ja miehittäjinä. Huoli virolaisten puolesta oli vahvaa. Yksittäisiä henkilöitä ja heidän kohtaloitaan tuotiin esille matkakertomuksissa. Neuvostoliiton vaikutus koettiin ikävänä ja ahdistavana, mistä toivottiin poispääsyä eli virolaisille oman maan itsenäisyyttä takaisin.

Paluumatkasta kirjoitettiin matkakertomuksissa yleensä vain vähän. Rajamuodollisuudesta oli mainintaa muutamassa kertomuksessa, mutta enemmän muistelijat keskittyivät kirjoittamaan matkan

jättämistä vaikutelmista ja vertasivat ensimmäisen matkan kokemuksiin myöhemmin tapahtuneisiin matkoihin. Suurelle osalle muistelihoista matka oli onnistunut, mutta Suomeen palaminen matkan jälkeen herätti muistelihoissa helpotuksen tunteita. Osalle muistelihoista Virosta tuli sittemmin heille tärkeä. Esimerkiksi virolaisten elämää seurattiin Suomesta käsin ja tai Virosta hankittiin asunto tai tehtiin uusia matkoja naapurivaltioon. Moni Viroon uudestaan matkanneista pohti, mitkä asiat olivat muuttuneet heidän ensimmäisen matkansa jälkeen. Osa muutoksista koettiin hyvinä, mutta joidenkin mielestä jotkut asiat olivat muuttuneet myös huonompaan suuntaan. Kukaan ei harmitellut Viron uudelleenitsenäistymistä, mutta muistelijat kertoivat, etteivät ensimmäisen matkansa aikana osanneet kuvitella sen enää ikinä tapahtuvan.

Olen tutkinut vain pientä osaa KRA:n suomalaisten Viron-matkoja käsittelevästä kilpakeruuaineistosta. Toisin sanoen tutkittavaa löytyy samasta aineistosta vielä useampaankin tutkimukseen. Esimerkiksi on mahdollista jatkaa tästä aiheesta ulottamalla tarkastellun ajanjakson Viron uudelleenitsenäistymiseen asti ja sen jälkeiseen aikaan. Olisi kiinnostavaa haastatella kilpakeruuseen osallistuneita henkilöitä ja kysyä heiltä lisää aiheeseen liittyen sekä pyytää tarkennuksia kertomusten monitulkintaisiin kohtiin. Perustuen Laurénin arvioon, muistelijat ovat nykyään noin 50-70-vuotiaita. Yksi mielenkiintoinen tutkimusaihe olisi vertailla KRA:n ja ERA:n kilpakeruuaineistoja keskenään. ERA:n aineistoa voisi tuki tutkia myös omana itsenäisenä kokonaisuutenaan. Neuvosto-Viroon liittyviä aiheita olisi mielestäni tärkeää ja toivottavaa tutkia lisää.

Lähteet ja kirjallisuus

Tutkimusaineisto

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kansanrunousarkisto (SKS KRA), Helsinki.

SKS KRA. Vironmatkat. KRAK. Silloin kerran Georg Otsilla / Yli Suomenlahden 2010. 2009-2010.

Aikalaiskirjallisuus

Gustavson, H., Pullat, R., Zakrevskaja, V., Pöllä, R. & Brodskij, I. 1980. *Tallinna: matkaopas*. Moskova: Edistys.

Seljamaa, T., Pullat, R. & Selirand, J. 1965. *Tallinnan opas*. Tallinn: Eesti raamat.

Tomberg, T. 1972. *Tallinna: matkaopas*. Moskova: Uutistoimisto Novostin (APN) kustannusliike.

Virallisjulkaisu

Henkilötietolaki, ajantasainen lainsäädäntö, 1999, 22.4.1999/523. [Online].
<<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990523>>. [9.10.2017.]

Tiedonanto

Nirkko, Juha. Arkistotutkija, KRA. Sähköpostiviesti 23.5.2016.

Kirjallisuus

Apo, S. 2001. *Viinan voima. Näkökulmia suomalaisten kansanomaiseen alkoholiajatteluun ja -kulttuuriin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 759.

Burns, P. M. 1999. *An Introduction to Tourism and Anthropology*. London: Routledge.

Fingerroos, O. 2004. *Haudatut muistot: rituaalisen kuoleman merkitykset Kannaksen muistitiedossa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Fingerroos, O. 2007. *Johdatus tieteelliseen kirjoittamiseen 1. Opastus tieteellisen harjoitustyön kirjoittamiseen*.

Fingerroos, O. & Peltonen, U. 2006: Muistitieto ja tutkimus? – Fingerroos, O., Haanpää, R., Heimo, A. & Peltonen, U. (toim.), *Muistitietotutkimus: metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Graburn, N. H. H. 2001: *Secular Ritual: A General Theory of Tourism*. – Smith, V. L., & Brent, M. *Hosts and Guests Revisited: Tourism Issues of the 21st Century*. New York: Cognizant Communication Corporation.

Graf, M. & Roiko-Jokela, H. 2004. *Vaarallinen Suomi: Suomi Eestin kommunistisen puolueen ja Neuvosto-Viron KGB:n silmin*. Jyväskylä: Minerva.

Hannonen, P. 1998. *Kamalat hauskat kokemukset: reppumatkailijoiden henkilökohtainen kerronta idiokulttuurisena folkloreana*. Jyväskylä: Pro gradu -työ: Jyväskylän yliopisto, etnologian laitos, folkloristiikka.

Hathaway, M. 2007. *Subdisciplines: Anthropology of Tourism*. Indiana University. [Online]. <http://www.indiana.edu/~wanthro/theory_pages/tourism.htm>. [14.5.2016.]

Helsti, H. 2000. *Kotisyntyysten aikaan: etnologinen tutkimus äitiyden ja äitiysvalistuksen konflikteista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 785.

Helsti, H. 2005: Hedelmällisen tiedon jäljillä – teemakirjoitukset tutkimuksen lähteinä. –Korkiakangas, P., Olsson, P. & Ruotsala, H. (toim.), *Polkuja etnologian menetelmiin*. Helsinki: Ethnos.

Hynninen, A. 2004. Toisto ja variaatio omaelämäkerrallisessa kerronnassa. – *Elore* 11(2) [Online]. <http://www.elore.fi/arkisto/2_04/hyn204.html>. [9.10.2017.]

Hynninen, A. 2012: Elämää kerroksittain. Arkistokirjoittamisen kontekstualisointi. – Lakomäki, S., Latvala, P. & Laurén, K. (toim.), *Tekstien rajoilla: monitieteisiä näkökulmia kirjoitettuihin aineistoihin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Hytönen, K. 2014. *"Ei elämäni lomaa mahtunut": naisten muistelukerrontaa palkkatyöstä talvi- ja jatkosotien ja jälleenrakennuksen aikana*. Joensuu: Suomen kansantietouden tutkijain seura.

Iranto, A. 2012: Tekstin tunteet – vai tutkijan? Epäoikeudenmukaisuus oikeuskäsityksiä ilmentävissä teksteissä. – Lakomäki, S., Latvala, P. & Laurén, K. (toim.), *Tekstien rajoilla: monitieteisiä näkökulmia kirjoitettuihin aineistoihin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Juvonen, E. 2013. *Rappiota rajan takaa: turismi Neuvostoliiton ja Suomen välillä 1956 - 1991*. Jyväskylä: Pro gradu -työ: Jyväskylän yliopisto, historian ja etnologian laitos, yleinen historia.

Korkiakangas, P. 1996. *Muistoista rakentuva lapsuus: Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa = the childhood of memory: The agrarian ethos in the recollection of childhood work and play*. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.

Korkiakangas, P. 2005: Muistoista tulkintaan – muisti ja muisteluaineistot etnologian tutkimuksessa. – Korkiakangas, P., Olsson, P. & Ruotsala, H. (toim.), *Polkuja etnologian menetelmiin*. Helsinki: Ethnos.

Kortelainen, K. 2008. *Penttilän sahayhteisö ja työläisyys: Muistitietotutkimus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kuula, A. 2015. *Tutkimusetiikka: Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.

Kuusi, H. 2013: Accidental Traders – Finnish Tourists in the Soviet Union in the 1950s-1970s. – Heinonen, V. & Peltonen, M. (toim.), *Finnish Consumption. An Emerging Consumer Society between East and West*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lakomäki, S., Latvala, P. & Laurén, K. (toim.) 2012. *Tekstien rajoilla: monitieteisiä näkökulmia kirjoitettuihin aineistoihin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Latvala, P. 2004: Kerrotun ja kertomatta jätetyn jäljillä. Suvun suuri kertomus – keruu ja tutkimusprosessin vaiheet. – Kurki, T. (toim.), *Kansanrunousarkisto, lukijat ja tulkinnat*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Laurén, K. 2014: Facing the Otherness: Crossing the Finnish-Soviet Estonian Border as Narrated by Finnish Tourists. *Culture Unbound, Volume 6, 2014*.

Lindstén, H. 2012: Kahvihetken kokemisesta muistitiedossa. – Lakomäki, S., Latvala, P. & Laurén, K. (toim.), *Tekstien rajoilla: monitieteisiä näkökulmia kirjoitettuihin aineistoihin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Melin, T. 2007. *Suomalaiset Viron-matkailijat virolaisessa sanomalehdistössä. Tekstianalyysia vuosien 1996-1997 ja 2003-2004 sanomalehtiteksteistä*. Helsinki:

Metsä-Tokila, P. 2012: Työläismoraali vastarinnan legitimoitina. Poliittisten naisvankien muistitietoaineistojen käyttö historiantutkimuksessa. – Lakomäki, S., Latvala, P. & Laurén, K. (toim.), *Tekstien rajoilla: monitieteisiä näkökulmia kirjoitettuihin aineistoihin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Niinijärvi, S. 1999. *Pakkasesta paratiisiin: suomalaismatkailijan lomakokemuksia Balilla*. Jyväskylä: Pro gradu -työ: Jyväskylän yliopisto, etnologian laitos, kulttuuriantropologia.
- Olsson, P. 2005: Tutkijan vastuu ja velvollisuus – tutkimuksen eettisiä kysymyksiä. –Korkiakangas, P., Olsson, P. & Ruotsala, H. (toim.), *Polkuja etnologian menetelmiin*. Helsinki: Ethnos
- Paal, P. 2012: Kun sairastuin syöpään. Kirjoitettujen kertomusten funktiosta ja statuksesta. – Lakomäki, S., Latvala, P. & Laurén, K. (toim.), *Tekstien rajoilla: monitieteisiä näkökulmia kirjoitettuihin aineistoihin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Peltonen, U. 1996. *Punakapinan muistot: Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Portelli, A. 2006: Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen? – Fingerroos, O., Haanpää, R., Heimo, A. & Peltonen, U. (toim.), *Muistitietotutkimus: metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Pöysä, J. 2000: Variation in Archived Anecdotes. – Honko, L. (toim.), *Thick Corpus, organic Variation and Textuality in Oral Tradition*. Helsinki: Helsinki: Finnish Literature Society.
- Pöysä, J. 2006: Kilpakirjoitukset muistitietotutkimuksessa. – Fingerroos, O., Haanpää, R., Heimo, A. & Peltonen, U. (toim.), *Muistitietotutkimus: metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Pöysä, J. 2012: Tekstin ajat. Tulkintoja muistelukirjoitusten temporaalisuudesta. – Lakomäki, S., Latvala, P. & Laurén, K. (toim.), *Tekstien rajoilla: monitieteisiä näkökulmia kirjoitettuihin aineistoihin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Pöysä, J. 2015. *Lähiluvun tieto. Näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.

- Pöysä J., Järviluoma H. & Vakimo S. 2010. *Vaeltavat metodit*. Joensuu: Helsinki: Suomen kansantietouden tutkijain seura.
- Raninen-Siiskonen, T. 1999. *Vieraana omalla maalla. Tutkimus karjalaisen siirtoväen muistelukerronnasta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ruoppila, S. 1996. *Helsinki-Tallinna: kaupunkien välinen vuorovaikutus matkustajaliikenteen kuvaamana*. Helsinki: Helsingin kaupunki.
- Saarikoski, H. 2012: Menneisyyden ruumiinkokemusten tutkiminen kirjoitetuissa aineistoissa. – Lakomäki, S., Latvala, P. & Laurén, K. (toim.), *Tekstien rajoilla: monitieteisiä näkökulmia kirjoitettuihin aineistoihin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Smith, V. L. 1977. *Hosts and Guests: The Anthropology of Tourism*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Smith, V. L. & Brent, M. 2001. *Hosts and Guests Revisited: Tourism Issues of the 21st Century*. New York: Cognizant Communication Corporation.
- Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. [Online]. < <http://neba.finlit.fi/kra/keruut/vironmatkat.pdf>>. [9.10.2017.]
- Suomen akatemian tutkimuseettiset ohjeet = finlands akademis forskningsetiska anvisningar = academy of finland: Guidelines on research ethics*. (2003). Helsinki: Suomen Akatemia.
- Tammer, E. (toim.) 2006. *Neuvosto-Viron arkipäivää*. Manninen, E-M & Okkonen, H. (suom.). Helsinki: WSOY.
- Ukkonen, T. 2000. *Menneisyyden tulkinta kertomalla: Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Uotinen, J. 2008: Juoksuhiekkä ja tilkkutäkki laadulliset tutkimuskäytännöt ja äänen kunnioittaminen. Fingerroos, O. & Kurki, T. (toim.), *Ääniä arkistosta: Haastattelut ja tulkinta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Vartiainen, M. 2005. *Noin sata matkaa Tallinnaan: näkökulma suomalaisten 23 tunnin risteilymatkoihin Tallinnaan*. Jyväskylä: Pro gradu -työ: Jyväskylän yliopisto, historian ja etnologian laitos, kulttuuriantropologia.

Väestörekisterikeskus. [Online].

< http://vrk.fi/documents/2252790/2774803/Etunimitilasto_su_2014_FI/9612d0e7-2fa5-40d1-b562-d65065b29200 >. [9.10.2017.]

Zetterberg, S. 2007. *Viron historia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Zetterberg, S. 2017. *Uusi Viron historia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Liitteet

Liite 1

Matkakertomusten määrä	Muistelijan nimi ja paikkakunta	Matkan kesto (perustuu arvioon)	Matkustusvuosi
1	Maria, Helsinki	-	1966
2	Sofia, Helsinki	-	1986
3	Emilia	kolme päivää	1973
4	Olivia, Muurame	kaksi päivää	1980
5	Johannes, Espoo	viisi päivää	1986
6	Amanda, Lahti	kaksi päivää	1971
7	Aurora, Joensuu	-	1966
8	Mikael, Oulu	-	1983
9	Olavi, Oulu	yksi päivä	1971
10	Onni, Kajaani	neljä päivää	1977
11	Matilda, Pielavesi	kolme päivää	1974
12	Ilona, Helsinki	neljä päivää	1968
13	Linnea, Tornio	viisi päivää	1981
14	Aada, Jyväskylä	-	1987
15	Matias, Hyvinkää	yksi päivä	1970-
16	Ella, Helsinki	kolme päivää	1965
17	Iida, Kouvola	kolme päivää	1965
18	Oliver, Rovaniemi	yksi päivä	1966
19	Eveliina, Vantaa	yksi päivä	1980
20	Elias, Lumijoki	kaksi päivää	1989
21	Emma, Hollola	kolme päivää	1980-
22	Aleksandra, Raisio	viisi päivää	1980
23	Ellen, Hamina	kaksi päivää	1965

Liite 2

SVUL:n Tallinnan matka 13-14.8.1965Menomatka

1. Passit ja matkaliput ovat matkanjohtajien hallussa.
2. Matkanjohtajat ovat klo 7.00 alkaen tavattavissa tullipaviljongissa matkan tunnuksen luona "Tallinna 2 päivää".
3. Ilmoittautuessa luovuttaa matkanjohtaja asiakkaalle maihinnousukortin, passikortin sekä mahdollisen yksityispassin.
4. Passikortti täytetään ja siirrytään tulli- ja passitarkastukseen. Tullitarkastajalta saadaan "Tulliselvityslomake" N1 tulliviranomaisia varten, joka täytetään myöhemmin laivalla. Passintarkastajalle esitetään passi tai henkilöllisyystodistus sekä passikortti, jotka jäävät passintarkastajalle.
5. Laivalle noustessa esitetään maihinnousukortti.
6. Laivan toimistosta voivat halukkaat lunastaa hyttipaikan. Laivalla on kahvi- sekä ruokatarjoilu.
7. Noin tunti ennen laivan saapumista Tallinnaan nousevat N1 tulli- sekä passintarkastajat laivaan. Laivakuulutuksen ilmoittamassa paikassa esitetään N1 tulliviranomaisille täytetty tulliselvityslomake, joka leimataan ja joka on säilytettävä paluumatkaa varten.
8. Vähän ennen laivan saapumista satamaan jakavat matkanjohtajat laivan toimistossa osanottajille passit sekä henkilöllisyystodistukset.
9. Maihin mentäessä esitetään N1 rajaviranomaiselle passi tai henkilöllisyystodistus. Matkustajat luovuttavat passinsa tai henkilöllisyystodistuksensa matkanjohtajalleen bussissa.
10. Siirrytään tullipaviljongiin, jossa esitetään tullitarkastajille leimattu tulliselvityslomake ja tapahtuu tullitarkastus.
11. Siirrytään matkan tunnuksella varustettuihin busseihin, jotka vievät matkustajat lounaalle hotelli Tallinnaan, jonka jälkeen seuraa kiertoajelu.
12. Majoittuminen hotelliin tapahtuu kiertoajelun jälkeen n. klo 19.00 aikaan edellisen ryhmän vapautettua huoneet.

Paluumatka

1. Klo 17.45 on kuljetus hotelli Tallinnasta laivarantaan.
2. Tullipaviljongissa jakavat matkanjohtajat passit ja henkilöllisyystodistukset, uudet tulliselvityslomakkeet sekä maihinnousukortit.

Liite 3

3. Siirrytään tullitarkastukseen, jossa esitetään menomatalla leimattu tulliselvityslomake yhdessä uuden juuri täytetyn kanssa. (Huom. N1 valuuttaa ei saa viedä maasta, joten mahdollisesti yli jääneet ruplat on ennen tullitarkastusta vaihdettava takaisin Suomeen valuuttaan.)
4. Laivaan noustessa esitetään N1 rajaviranomaiselle passi tai henkilöllisyystodistus, joka jätetään rajaviranomaiselle.
5. Laivan toimistosta voitavat halukkaat lunastaa hyttipaikan. Laivala on kahvi- sekä ruokatarjoilu.
6. Ennen Helsinkiin tuloa jakavat matkanjohtajat ilmoitettavassa paikassa asiakkaille takaisin passit, henkilöllisyystodistukset ja passikortit, jotka tulee täyttää ennen maihin menoa.
7. Maihin noustessa luovutetaan maihinnousukortti ja siirrytään passi- sekä tullitarkastukseen.

Majoitus

Matkustajat majoitetaan hotelli Tallinnaan, osoite Gagarinin puistokatu 27, puh. 41504. Majoitus on kahden ja kolmen hengen huoneissa etukäteen sovitun huonejaon mukaisesti. Kaikissa huoneissa on kylpy tai suihku.

Rahavaihtopaikat

- Sataman tullipaviljongissa laivojen saapuesssa ja lähtiessä.
- Hotelli Tallinnassa päivittäin klo 9.00-12.00 sekä klo 16.00-20.00.
- Valtionpankissa, joka sijaitsee melkein vastapäätä Estonia teatteria klo 10.00-13.30.

- Huom. - Ruplia vaihdettaessa otettava ehdottomasti rahanvaihtokuitti, sillä vain kuitin esittämällä voidaan mahdollisesti yli jääneet ruplat vaihtaa takaisin Suomen markoiksi.
- Ruplia ei saa viedä Neuvostoliitosta.

Valuuttamyymälät

Mn. Suomen markoilla myydään muistoesineitä ym.tavaraa hotelli Tallinnassa valuuttakioskissa sekä erityisessä valuuttamyymälässä, osoite Gagarinin puistokatu 29 (lähellä hotelli Tallinnaa), joka on avoinna klo 10.30-14.00 sekä 15.00-18.00.

Baari

Hotelli Tallinnassa on yöbaari avoinna klo 20.00-02.00. Myynti tapahtuu ulkomaanvaluutalla.